

26698

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

RADYO TELEVİZYON ANA BİLİM DALI

RADYO TELEVİZYON DÜZENİNDE DEĞİŞİMLER ARAYIŞLAR ve TÜRKİYE

Meral SERARSLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Özden CANKAYA

istanbul - 1993

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

ÇALIŞMANIN AMACI VE VARSAYIMI.....	3
------------------------------------	---

I. BÖLÜM

A- DÜNYADA RADYO TELEVİZYON YAYINCILIGININ BAŞLAMASI.....	5
a- Radyo Yayınlarının Başlaması.....	5
aa- Radyonun Teknik Gelişimi.....	5
bb- Radyo Yayıncılığının içerik Açısından Gelişimi.....	7
b- Televizyon Yayınlarının Başlaması.....	8
aa- Televizyonun Teknik Gelişimi.....	9
bb- Televizyon Yayınlarının içerik Açısından Gelişimi.....	11
B- BELİRGİN RADYO VE TELEVİZYON YÖNETİM BİÇİMLERİ.....	12
a- Tecimsel Model (A-B-D. Modeli).....	12
b- Kamu Hizmeti Modeli (Avrupa Yayın Modeli).....	15
aa- İngiliz Radyo Televizyon Yönetim Sistemi.....	16
bb- Fransız Radyo Televizyon Yönetim Sistemi.....	18
cc- Hollanda Radyo Televizyon Yönetim Sistemi.....	19
C- RADYO TELEVİZYON YAYIN SİSTEMLERİNİN DÜŞÜNSEL TEMELLERİ.....	21
a- Liberal Yaklaşım.....	22
aa- Felsefi Temeller.....	22
bb- Liberal Düzenleme ilkeleri.....	25
b- Toplumsal Sorumluluk Yaklaşımı.....	26
c- Otoriter Yaklaşım.....	29
d- Marksist Yaklaşım.....	31

e- Gelişmeci Yaklaşım.....	34
f- Demokratik Katılma Yaklaşımı.....	36

II. BÖLÜM

A- RADYO VE TELEVİZYONUN TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ.....	40
a- Radyonun Türkiye'deki Gelişimi.....	40
aa- 1926-1936 Dönemi.....	41
aaa- 1926-1936 Döneminde Radyonun örgütsel Gelişimi.....	43
bbb- 1926-1936 Döneminde Radyonun Program Yapısı.....	43
bb- 1936-1940 Dönemi.....	45
aaa- 1936-1940 Döneminde Radyonun örgütsel Yapısı.....	46
bbb- 1936-1940 Döneminde Radyonun Program Yapısı.....	47
cc- 1940-1946 Dönemi.....	48
aaa- 1940-1946 Döneminde Radyonun örgütsel Yapısı.....	50
bbb- 1940-1946 Döneminde Radyonun Program Yapısı.....	51
dd- 1946-1960 Dönemi.....	52
aaa- 1946-1960 Döneminde Radyonun örgütsel Yapısı.....	53
bbb- 1946-1960 Döneminde Radyonun Program Yapısı.....	54
ee- 1960-1964 Dönemi.....	56

aaa- 1960-1964 Döneminde Radyonun örgütsel Yapısı.....	57
bbb- 1960-1964 Döneminde Radyonun Program Yapısı.....	59
b- TRT Dönemi ve özerklik.....	60
aa- özerklik Kavramı.....	61
bb- TRT Kurumunun Kuruluşu.....	63
cc- 1964-1971 Dönemi.....	63
aaa- 1964-1971 Döneminde TRT'nin örgütsel Yapısı.....	65
bbb- 1964-1971 Döneminde TRT'nin Program Yapısı.....	66
dd- Türkiye'de Televizyon Yayınlarının Başlaması..	67
ee- 1971-1980 Dönemi.....	69
aaa- 1971-1980 Döneminde TRT'nin örgütsel Yapısı.....	71
bbb- 1971-1980 Döneminde TRT'nin Program Yapısı.....	72
ff- 1980 Sonrası ve 2954 Sayılı Yasa.....	73
aaa- 1980 Sonrası Dönemde TRT'nin örgütsel Yapısı.....	74
bbb- 1980 Sonrası Dönemde TRT'nin Program Yapısı.....	76

III. BÖLÜM

A- RADYO VE TELEVİZYON DÜZENİNDE DEĞİŞİMLER.....	79
a- Kıta Avrupasında Ortaya Çıkan Değişiklikler....	79

aa- Fransa'daki Son Degişiklikler.....	80
aaa- 1982 Düzenlemesi.....	80
bbb- 1986 Düzenlemesi.....	81
ccc- 1989 Düzenlemesi.....	82
bb- italya'daki Son Degişiklikler.....	83
aaa- özel Televizyon Yayıncılığı.....	84
bbb- 1975 Düzenlemesi.....	84
ccc- Havadan Bölgesel Televizyon Yayınları ve Radyo Köprüleri.....	84
ddd- 1984 Düzenlemesi.....	85
eee- 1990 Düzenlemesi.....	86
cc- Yunanistan'daki Son Degişiklikler.....	87
aaa- özel Radyo ve Televizyon Kurma Girişimleri.....	88
bbb- 1989 Düzenlemesi.....	89
ccc- Bugünkü Durum.....	89
B- TÜRKİYE RADYO TELEVİZYON DÜZENİNDE YENİ ARAYIŞLAR..	91
a- Türkiye'de özel Radyo ve Televizyon Kurma Girişimleri.....	92
aa- Belediyelerin Girişimleri.....	93
bb- özel Girişimler.....	95
cc- Siyasi Partilerin Tutumları.....	96
aaa- Anavatan Partisi'nin Tutumu.....	96
bbb- Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin Tutumu.....	97

ccc- Doğru Yol Partisi'nin Tutumu.....	98
ddd- Demokratik Sol Parti'nin Tutumu.....	99
b- Türkiye'de özel Radyo ve Televizyon Yayınlarının Başlaması.....	100
aa- özel Televizyon Yayınları ve Yaşanan Fiili Durum.....	101
aaa- İnter Star Televizyonu.....	101
bbb- Teleon Televizyonu.....	103
ccc- Show Tv.....	104
ddd- Kanal 6 Televizyonu.....	106
eee- HBB Televizyonu.....	108
bb- BRT-Kamu Hizmeti Modeli.....	110
cc- özel Radyo Yayınları ve Yaşanan Fiili Durum.....	112
aaa- Kent FM.....	114
bbb- Genç Radyo.....	115
ccc- Number One FM.....	115
ddd- Radyotek.....	116
eee- Power FM.....	116
c- Kamu ve özel Radyo Televizyon Yasasını Oluşturma Çabaları.....	118
aa- Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi....	122
bb- Yeni Radyo ve Televizyon Yasası öneri ve Taslakları.....	125
aaa- İLAD ve Basın Konseyi önerileri.....	126
bbb- TBMM'nin Hazırlattığı Yasa Taslağı....	128

ccc- Bakanlar Kurulu'na Sunulan Yasa

Teklifi.....	130
SONUÇ.....	133
EK 1.....	141
EK 2.....	144
KAYNAKÇA.....	147

GİRİŞ

Günümüzde radyo ve televizyonun ne denli güçlü birer kitle iletişim aracı olduklarını kabul etmeyen yok gibidir. Gerçekten, ekranda gösterilen birkaç dakikalık görüntüler bütün dünyayı harekete geçirebiliyor. Bu tür görüntüler televizyon seyircisinin hatırlarından kolay kolay silinmez. Örneğin, A.B.D. başkanlarından Kennedy'ye yapılan suikasti televizyonları başındaki bütün Amerikalılar naklen izledi. Vietnam ve Körfez Savaşı hemen hemen naklen yayınlandı. Filistinli bir gencin kolunu kıran İsrail askerleri bütün dünyanın tepkisini çekti. Hindistan eski başbakanı İndira Gandhi, uydular kullanarak Hindistan'ın en uçra köşelerine televizyon yayını ulaştırıp halkını eğitmeye çalıştı. Savasta bir petrol batağına dönüşen Körfez'de bir karabatak kusu verdiği yaşam mücadelesiyle bütün dünyanın sevgisini kazandı.

Bunlar sadece birkaç örnek. İzleyicinin hafızasından silinmeyen daha pekçok görüntü vardır. Radyo ise, televizyon henüz egemenliğini ilan etmemişken en etkili medya idi. Lili Marlen şarkısı hala hatıramızdaysa radyonun sayesinde. Her ne kadar televizyonun çıkışından sonra radyoya "öldü" gözüyle bakılmışsa da, o hala yaşıyor ve pekçok dostu var.

Radyo ve televizyon ailemizin bireyi gibi hep yanımızda. Ama, bizim yönetemediğimiz, pek fazla söz geçiremediğimiz bireyler olarak, günümüzün belli bir bölümünü işgal ederek yanımızda, yaşantımızda. Biz sözümüzü geçiremesek de, yöneteme-

sek de, sözünü geçiren, yöneten birileri var. Kimler, nasıl ve ne amaçla yönetirler?

Radyo ve televizyon alanını yönetmek için hemen her ülkede birtakım kavgalar, tartışmalar olduğu muhakkak. Böylesine güçlü kitle iletişim araçlarını yönetmek için bu kavgaları etmeye değer herhalde. Her ülke kendi toplumsal yapısına uygun olarak bu kavgaları bir sonuca bağlamış ya da bağlamaya çalışmaktadır.

Bizim ülkemizde, özel girişimcilerin "bizde varız" demesiyle iyice alevlenen bu kavga vargücüyle sürmekte, kavgayı barışla sonuçlandırmak, en azından ateskes sağlamak için çalışmalar yapılmaktadır.

Ülkemizdeki son dönemle ilgili olarak pek fazla kaynak bulunmamakta, varolanlar da gazete veya dergi haberlerinden ileriye gitmemektedir. Bu aşamada, özellikle yaratılan "fiili durum"dan sonra yapılan radyo ve televizyon yayıncılığıyla ilgili olarak kendi gözlemlerimizden yola çıkarak konuyu ele almamız gerekmektedir.

ÇALIŞMANIN AMACI VE VARSAYIMI

Kitle iletişim araçları, bugünkü konumuna gelinceye kadar pek çok aşamadan geçmiştir. Güçlü ve etkili birer kitle iletişim aracı olan radyo ve televizyon yayıncılığı alanında, mevcut düzenlemelerdeki değişimler, yeni düzen arayışları ve bu arayışların Türkiye’de ne şekilde geliştiği çalışmamızın temel konusudur.

Bugün, radyo ve televizyon teknolojisinin baş dön-
dürücü boyutlara ulaştığını biliyoruz. Radyo ve televizyon yayınlarının birey ve toplum üzerindeki etkileri ise hep tartışılan ve araştırılan bir konudur.

Bu çalışmada, radyo ve televizyon yayınlarının içeriği üzerinde çok büyük etkileri olan istasyonların düzenleniş biçimini ve yeni düzen arayışlarını ele alacağız. Bunu yaparken bazı saptamalara yer vermemiz gerekiyor. Radyo ve televizyon istasyonlarının düzenlenmesinde hangi düşünsel temellerden yola çıkılmaktadır? Radyo ve televizyon yayıncılığında model oluşturan ülkelerde düşünsel temeller nasıl yorumlanmakta ve toplumsal yapıya nasıl uyarlanmaktadır? Yayınlarda çoğulculuğu sağlamak için ne tür düzenlemelere gidilmektedir?

Bu saptamaları yaptıktan sonra ülkemizdeki durumu araştıracağız. Türkiye radyo ve televizyon yayıncılığı bugüne nasıl gelmiştir? Yaşanılan "fiili durum", ülkede istenilen, özlenilen yayıncılık anlayışını oluşturabilmiş midir? Bugünkü

yayıncılık anlayışı, çoğulculuk, düşünce özgürlüğü, eğitim-kültür ve gündem oluşturma gibi işlevleri yerine getirebilmekte midir? Bu ve benzeri sorulara yanıt arayacağız.

Bu çalışmanın ana varsayımı şudur: Radyo ve televizyon yayıncılığında yeni düzen arayışları, resmi yayıncılık anlayışından kurtulmak ve çoğulculuğu sağlamak amacından kaynaklanmaktadır. Konuyu ülkemiz açısından düşündüğümüzde, yeni düzen arayışları, yaratılan "fiili durum", bugün için toplumda düşünce özgürlüğü ve çoğulculuk gibi işlevleri yerine getirmekten uzaktır. Bugün, içinde bulunulan yayıncılık ortamı ve anlayışı ile sözünü ettiğimiz işlevleri yerine getirmek mümkün değildir.

I. BÖLÜM

A- DÜNYADA RADYO TELEVİZYON YAYINCILIGININ BAŞLAMASI

a- Radyo Yayınlarının Başlaması

Radyo 1920'li yıllarda kitle iletişim aracı olarak kullanılmaya başlandı. Ancak radyonun bu şekilde kullanılabilmesi için başlangıçta pek çok çalışmanın yapılması gerekti. Bu çalışmaları bilim adamları birbirlerinden habersiz olarak yaptılar.

aa- Radyonunu Teknik Gelişimi

Radyo tekniginin gelişiminde özellikle dört isimden bahsedilir. Bunlar Maxwell, Hertz, Marconi ve Forest'tir.

James Clerk Maxwell 1860 yılında radyo (elektromanyetik) dalgalarının varlığını buldu, 1865 yılında da bu dalgaların boşlukta ışık hızına yakın bir hızla hareket etmesi gerektiğini ileri sürdü. Maxwell'in bu buluşunu, radyo dalgalarına adını veren Heinrich Hertz geliştirdi. Hertz 1886 yılında yaptığı deneylerle, radyo dalgalarının ve ses titreşimlerinin elektromanyetik alanda ışık hızıyla yayıldığını kanıtladıktan sonra, elektromanyetik dalgaların uygun metal yüzeylerde yönlendirilmiş radyo dalgalarına dönüşebileceğini de buldu.

Bu buluşların ses aktarılmasında ilk kullanımını Guglielmo Marconi 1895 yılında gerçekleştirdi. Marconi, sesi

önce kısa mesafelere daha sonra da uzun mesafelere aktarmayı başardı. Marconi'nin bu buluşları önceleri, özellikle deniz haberleşmesinde kullanılmaya başlandı. Marconi 1901 yılında ise telsiz aracılığı ile ses dalgalarının, titreşimlerinin aktarılmasını gerçekleştirdi.

Lee De Forest, 1907 yılında "boşluk tüpü"nü bularak, radyo teknik buluşlarına yeni bir boyut kazandırdı. Forest, 1909 yılında Eiffel Kulesi'ne bir anten yerleştirerek buluşunu denedi. Amerika'da da denemeler yapan Forest, bu çalışmalarında başarılı oldu. Boşluk tüpü (vacuum triod), daha önce Ambrose Fleming'in bulduğu radyo dalgalarının geliştirilmiş şekliydi. Radyo lambaları sesin aktarılmasında sürekli olarak kullanılabiliyor ve sesin daha güçlü olmasını sağlıyordu.

Sürekli ilk radyo vericisi 2 Kasım 1920'de Amerika Birleşik Devletleri'nde çalışmaya başlamıştır. Pittsburg'da KDKA adlı bir istasyonda seçim haberleriyle başlayan bu yayını 500-2 000 arasında değişen dinleyici izlemiştir. Yayınlarını akşam saatlerinde yapan bu ilk radyo istasyonu iki yıldan fazla bir süre haber, müzik, spora yer veren programlar yayınlamıştır (1).

Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra, diğer ülkeler de radyo yayınlarını başlatamakta gecikmediler. İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği 1922 yılında, Almanya 1923

(1) Aysel Aziz, Radyo Televizyonla Eğitim, Ankara Üniversitesi, Eğitim Araştırmaları Merkezi Yayını, Ankara, 1982, s.9.

yılında radyo yayınlarına başladılar. 1930'lerde Asya ve Afrika'nın kimi ülkeleri dışında hemen hemen her ülkede radyo istasyonları kuruldu.

İnsan sesinin elektromanyetik dalgalar aracılığı ile bir yerden başka bir yere iletilebilmesi, iletişim alanında olduğu kadar, insanlık tarihinde de bir aşamayı simgeliyordu. Yirminci yüzyılın ilk çeyreği kapanırken, radyo, bir iletişim aracı olarak, insanlığın yaşamındaki yerini almıştı (2).

Tekniğin bu son buluşuyla kişinin haber alma, eğlenme hatta eğitim ve kültür alma için evinden dışarı çıkması, bu hizmetlerin bulunduğu yere gitme zorunluluğu ortadan kalkıyor; evine koyduğu bir radyo alıcısı ile bu tür hizmetlerden yararlanması gerçekleşiyordu (3).

Radyo yayınlarındaki hızlı yayılma, alıcıların transistörlü, küçük ve kolay taşınır olarak yapılması, izleyici kitlesinin artmasını sağladı. Radyo teknikindeki gelişmeler, ses kalitesini yükselten FM bandının bulunuşu, 1955'li yıllarda stereo yayınların kullanılmaya başlanması, radyonun gelişmesinde başlıca adımlar oldu.

bb- Radyo Yayıncılığının İçerik Açısından Gelişimi

Birinci Dünya Savaşı yıllarında radyo amatörlerin eğlence aracı olmaktan çıkıp, ordunun savaş araçlarından biri ha-

(2) Uygur Kocabaşoğlu, Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna, Ankara Üniversitesi, S.B.F. Yayınları No:442, Ankara, 1980, s.7.

(3) Aziz, a.g.e., s.10.

line geldi ve çok önemli görevler üstlendi. Savaş bittiginde ise sivil yaşamdaki yerini hızla almaya başladı.

Radyonun ilk yıllarında yayın türleri çok kısıtlıydı. Yayınlar genellikle haber ve müzik türlerinden oluşuyordu. Radyonun teknik gelişmesine paralel olarak içerikte de gelişmeler oldu. Haber ve eğlence programlarının yanı sıra eğitim ve kültür programları da yapılmaya başlandı. Yeni türler, yeni program kalıplarını beraberinde getirdi. Daha çok izleyici çekme isteği, radyo yapımcılarını yeni yeni yöntemler uygulamaya yöneltti.

Radyo, özellikle ikinci Dünya Savaşı yıllarında en etkin kitle iletişim aracı olarak toplum yaşantısında yer aldı. Aynı yıllarda etkin bir propaganda aracı olarak da kullanıldı. Çok uzak mesafelere çok kısa zamanda ulaşabilme, izleyicilerin okuma-yazma bilmelerinin gerekmemesi gibi özellikler radyoyu cazip hale getiriyordu.

b- Televizyon Yayınlarının Başlaması

Birinci Dünya Savaşı sonrasında radyo tekniği daha da geliştirilmeye çalışılırken, bir yandan da televizyon tekniği üzerinde çalışmalar yapılıyordu. Sesin çok uzak mesafelere aktarılması başarılmış, sıra, sese görüntüyü eklemeye gelmiştir.

aa-Televizyonun Teknik Gelişimi

İrlandalı Andrew May'in, 1873 yılında selenyumun ışıığa karşı tepki gösterdiğini ve elektrik akımlarının bu maddeden karanlığa göre güneş ışıınından kolay geçtiğini keşfetmesi, Rus bilim adamı Paul Nipkow'un 1884 yılında bir resmi tarayabilen döner bir disk aracını bulması televizyon alanındaki araştırmaların temel hareket noktasını oluşturdu.

1923 yılında Amerikalı Charles F. Jenkins, Nipkow'un diskini ile ilgili özellikleri kullanarak Washington'daki laboratuvarında deneme yayınlarını yaptı. Aynı denemeyi iskoç Logie Baird 1926 yılında gerçekleştirdi. Elde ettikleri sonuç, belirsiz, siyah-beyaz görüntülerin aktarımı biçimindeydi (4).

Bu deneylerden sonra bilim adamları, yaptıkları çalışmalarda dikkatlerini elektronik tarama tekniğine çevirdiler. Bu konudaki çalışmalar Hertz'e kadar uzanmaktaydı. Ancak, bu konudaki önemli buluş ve denemeler 1908 yılında İngiliz bilim adamı Alan Campbell Swinton ile Rus bilim adamı Boris Rosing tarafından yapıldı. Swinton, yaptığı denemelerde elektronun boşlukta yer değiştirdiğini, televizyon sinyalleri göndermede ve bunların alıcılar tarafından alınmasında bu elektronlardan yararlanılabileceğini buldu. Zworykin'in geliştirdiği ikeneskop adlı araç eşyaları satır satır çok çabuk tarayarak, insan gözünde sürekli resim geçiyor duygusu yaratıyordu.

(4) a.g.e., s.13.

1930 yılında Philo Farnsworth elektronik tarama sistemini geliştiren çalışmalar yaptı. Farnsworth, verici ile alıcı arasında etkili bir senkronizasyon (eşzamanlılık) olması üzerinde durdu. Böylece vericiden verilen görüntü sinyallerinin elektromanyetik dalgalar aracılığıyla alıcılarda daha net bir şekilde izlenmesi olanağı elde edildi. 1931 yılında ilk kez bu teknikle çalışan alıcıların yapımına başlandı. 1932 yılında ise radyo ve televizyon frekanslarının aynı olmasının televizyon yayınlarını etkilediği anlaşıldı. VHF (Very High Frequency- Çok Yüksek Frekans)'e geçildi. Amerikalı Edwin Armstrong ise 1935 yılında FM (Frequency Modulation)'i ses bandı olarak geliştirdi (5).

Bütün bu teknik gelişmelerden sonra ilk düzenli televizyon yayını 1936 yılında İngiltere'de başladı. 1939 yılında A.B.D., İngiltere'den sonra televizyon yayınlarını başlatan ikinci ülke oldu. Sovyetler Birliği'nde 1939 yılında deneme yayınlarını başlattı. Ancak, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bu ülkedeki yayınlar savaş sonrasını bekledi. Almanya ve Fransa'da televizyon yayınında öncü ülkeler oldular. Bu ülkeler de 1938 yılında deneme yayınlarına başladılar. Japonya ise İkinci Dünya Savaşı'ndan ağır bir yenilgi ile çıkmış olması nedeniyle yayınlara ancak 1953 yılında başlayabildi. Renkli televizyon yayınları ise ilk kez A.B.D.'de 1951 yılında başladı.

(5) a.g.e., s.14.

bb- Televizyon Yayınlarının içerik Açısından Gelişimi

Televizyon, yeni bir teknik buluş olarak toplumsal kullanıma sunulduğunda, sinemanın yarattığından daha büyük bir şaşkınlığa ve hayranlığa neden oldu. Fransız sinemateğinin ünlü başkanı Saduoil, bu hayranlık ve şaşkenliğini, "Müthiş bir şey bu, bütün dünya odamda..." şeklinde dile getirmişti. O zamana değin kısıtlı sayıda insanın katılabildiğı sanat ve kültür faaliyetlerine, törenlere vb., artık televizyon alıcısına sahip olan herkes katılabiliyordu. Başlangıçta televizyonun bu potansiyeli yeterli görülmüş, bu yüzden kendi özgün türlerini ve üslubunu geliştirmede engelleyici olmuştur. Ama televizyon kendinden önceki araçlardan çok farklı maddi ve teknik özelliklere sahip olduğu için, televizyon ekranına getirilen içeriklerin zamanla bu yeni araca uyarlanma gereğı duyulmuş; bu sürecin sonunda da sadece televizyona özgü türler ortaya çıkmıştır (6).

Televizyon programlarının sinema, tiyatro ve radyonun etkisinden kurtulup, kendine özgü bir üslup oluşturması zamanla gelişti. İlk televizyon yayınlarını radyo kuruluşlarının başlattığı, televizyon programlarını da eldeki personelin yaptığı gözönüne alınırsa, televizyon programcılığının, radyo programcılığından etkilenmesi kaçınılmazdır. Bununla birlikte televizyonun sese görüntü katmış olması, televizyon program-

(6) Erol Mutlu, Televizyonu Anlamak, Gündogan Yayınları, Ankara, 1991, s.34.

larının daha farklı olmasını gerektirdi.

Birçok ÷lkede, televizyondan önce, sinemalarda haber filmleri gösteriliyordu. Bu filmleri hazırlayanların getirdiği anlatım, televizyon haberciliğinin temeli oldu ve onu radyo haberciliğinden ayırırverdi. Sinema filmleri, televizyon için hazırlanınca Telefilm, tiyatro oyunları ise Teledrama ya da Teleplay oldular. Her ikisi de temelde sinema ve tiyatroya dayanmakla birlikte, televizyon tekniğinin getirdiği olanakları ya da olanaksızlıkları kullanarak yeni gösteri türleri olarak ortaya çıktılar (7).

B- BELİRGİN RADYO VE TELEVİZYON YÖNETİM BİÇİMLERİ

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde radyo, ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra da televizyon toplumların yaşantısına etkin bir biçimde girmişti. Radyo ve televizyon bu süreç içinde, toplumun yapısal özelliklerine göre işlerlik kazandı. Bu da toplumların yapısına göre farklı yönetim biçimlerinin ortaya çıkmasına neden oldu. Radyo ve televizyon yönetim biçimleri toplumların yapısına göre birçok farklılıklar göstermekle birlikte temel olarak iki tür yönetim modelinden söz etmek mümkündür.

a- Tecimsel Model (A-B-D. Modeli)

Tecimsel model, A-B-D.'nin kuruluşundan bugüne kadar uy-

(7) Emel Ceylan Tamer, Dünü ve Bugünüyle Televizyon, Varlık Yayınları, İstanbul, 1983, s.31.

gülayageldiği liberal kapitalist sistem içerisinde oluşmuştur. A-B-D'de ilk radyo istasyonu özel girişim tarafından kuruldu ve çok hızlı bir gelişme gösterdi.

Tecimsel modelde amaç, daha çok karlılıktır. A-B-D.'de piyasa, önce radyo alıcılarının ve öteki araç gereçlerin tecimsel niteliği ile ilgilendi. Daha sonra ise yayın yapmak olanagının kendisi, başka bir anlatımla yayıncılık gelir kaynağı oldu. Radyo alıcılarının yaygınlaşmasından sonra radyo, reklamcılık yoluyla öteki mal ve hizmetlerin tezgahıarlığını yapmaya başladı (8).

Radyo istasyonlarının çok hızlı bir şekilde redigi A-B-D.'de 1939 yılında televizyon yayınları başlıyor, iki yıl sonra da yayınlarda reklama yer verilmeye başlanıyor. Tecimsel modelde reklam çok önemli bir unsurdur. Çünkü, radyo ve televizyon istasyonlarının tek geliri reklam yayınlarından elde edilen paralardır. Bazı kaynakların A-B-D. televizyonlarının asıl yayına başlama tarihini, yayınlarda reklama yer verilmeye başlanıldığı 1941 yılı olarak belirtmeleri, tecimsel modelde reklamın önemini ortaya koyan bir unsurdur.

Burada, tecimsel modelde reklamın önemi konusunda Prof. Dr. Ersan ilal'in bir saptaması söyledir:

"...Bu modelde verici-alıcı araçlar, istasyonlar ve daha da önemlisi, yayın zamanı satılık bir tüketim malıdır. Bu yapıda temel ge ise reklam geliridir. Bu nedenle de yayının temelini reklamlar oluşturur, diğer

(8) Kocabaşoglu, a-g-e., s-8.

programlar reklam aralarına girerler. Dogal olarak, bu ekonomik yapı, içerik yapısını da etkileyecektir" (9).

Prof. Dr. ilal, bu duruma örnek olarak da Amerikan dizilerini gösteriyor: "... Tecimsel televizyonda, dizilerde ortalama 7 dakikada bir doruk noktaları oluşacaktır. Ve dikkatler yoğunlaşınca araya reklam kuşakları girecektir" (10).

Tecimsel modelin temel unsurlarından biri de rekabet ortamı yaratmasıdır. Çünkü, yayınların tüm olarak özel kişilerin elinde olması rekabeti zorunlu kılmaktadır. İstasyon sahipleri hem gelirleri, hem de izleyicisi için yarışmak zorundadırlar. Aslında birbirine bağlı bu iki husus istasyonların gelir kaynaklarını oluşturduğundan yaşamsal önem taşırlar. Bu nedenle, programlarda öncelik dinleyici ve seyircinin ilgisini çekme çalışmalarında yoğunlaşmıştır (11).

Tecimsel modelle yönetilen radyo ve televizyon istasyonlarında, devlet ve hükümet ile genel düzeydeki ilişkiler dışında herhangi bir ilişki yoktur. Yayın istasyonlarının kurulması, işletilmesi tamamen özel girişimcilerin elindedir. Devlet, genel olarak bu alanı düzenleyen genel kuralları koyar. Hukuksal ve teknik kurallara uyabilen girişimciye istasyon kurma ve işletme konusunda yetki belgesi verilir (12).

(9) Ersan ilal, Yıgınsal İletişim Araçları ve Toplum, Der Yayınları, İstanbul, 1989, s.38

(10) a.g.e., s.38.

(11) Aziz, a.g.e., s.20.

(12) Sacide Vural, Radyo-Tv Kurumlarında Yönetim ve Türkiye'deki Uygulama, Anadolu Üniversitesi, A.Ö.F. Yayınları, No: 65, Eskişehir, 1986, s.22-23.

Tecimsel modelin A.B.D.'de gelişmesi ve işlerlik kazanması rastlantı değildir. Amerikan toplum düzeni liberal temellere dayanmaktadır. Bu konuyu radyo televizyon yayın sistemlerinde liberal yaklaşımı incelerken daha geniş olarak ele alacağız.

b- Kamu Hizmeti Modeli (Avrupa Yayın Modeli)

Kamu hizmeti modeli, Avrupa ülkelerinde gelişmiş ve uygulama alanı bulmuş bir modeldir. Radyo ve televizyon yönetimleri bu ülkelerde devlet ya da hükümet denetiminde ve tekelindedir. Her ne kadar, aynı isim altında gruplandırılmış olsalarda uygulamalar ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Hepsi, birer Avrupa ülkesi olmasına rağmen, İngiltere'de, Fransa'da, Almanya'da ya da eski Doğu Bloku ülkeleri'nde yönetimde çeşitli farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu farklılıklara bakmadan önce, modelin genel özelliklerini belirteyim.

Kamu hizmeti modelinde;

i) Yayın olanakları, şebeke vericileri, stüdyo ve stüdyo araçları ya merkezi hükümetin elinde ya da denetimindedir.

ii) Sistem tekelcidir. Tüm yayınlar tek bir hükümet dairesi tarafından yönetilir. İzleyici dikkatini çekecek nitelikte rakip özel girişim elinde istasyon bulunmaz.

iii) Programların yapımı merkezileştirilmiştir. Pratik olarak birçok program merkezde yapılarak diğer istasyonlara gönderilir. Bölgesel program katkısı azdır.

iv) Yayınlar genel olarak tecimsel değildir. Ancak, az sayıda ülkede reklam yayınlarına, bütçe giderlerini karşılamak için yer verilir.

v) Gelir, devletten ve radyo televizyon alıcılarından alınan yıllık kullanım ücretinden sağlanır (13).

Kamu hizmeti modelinin farklı şekillerde uygulandığı Avrupa sistemi; devlet-kurum ve doğrudan hükümet sistemleri olarak ikiye ayrılabilir. Doğrudan hükümet sistemi eski Doğu Bloku ülkeleri'nde uygulanmıştır. Devlet-kurum sistemi ise, diğer Avrupa ülkelerinde uygulanmıştır. Özellikle İngiltere, Fransa ve Hollanda modelin değişik örneklerini vermişlerdir.

aa- İngiliz Radyo Televizyon Yönetim Sistemi

İngiltere'de, 1954 yılına kadar örnek bir kamu hizmeti modeli uygulanmıştır. Ancak, 1954 yılında ITV (Independent Television Authority)'nin kurulmasıyla karma bir sisteme geçilmiştir. 1922 yılında elektrik ve radyo alanında faaliyet gösteren altı kuruluş limited şirket halinde birleştiler. İlk yayın hakkı, British Broadcasting Company (BBC) adını taşıyan bu şirkete, iki yıllık bir süre ile tanınmıştır. 1934 yılında televizyon yayınları tekeli de BBC'ye bırakıldı. 1954 yılına

(13) Aziz, a.g.e., s.18.

kadar ingiltere'de radyo ve televizyon yayın tekeli BBC'nin elindeydi. 1954 yılında ITV'nin kurulmasıyla BBC bu özelliğini yitirdi. BBC'de, BBC 1 ve BBC 2 olarak yayın yapmaya başladı. 1982 yılına kadar ingiltere'de BBC'nin iki kanalı ve ITV'nin tek kanalı olmak üzere üç kanaldan yayın yapıyordu. 1982'de ITV'ye bağlı şirketler bir araya gelerek Kanal 4 (Channel Four) televizyonunu yayına başlattılar.

ingiliz radyo-televizyonculuğu yaklaşık 60 yıl süreyle düzenli bir gelişme göstermiştir. Bu gelişme içinde ister kamu kurumu aracılığıyla, ister özel kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirilsin, radyo-televizyon yayıncılığı bir "kamu hizmeti" olarak kabul edilmiştir. ingiltere'de özellikle BBC örneği, siyasi iktidarların etkisinden uzak, özerk bir kamu kuruluşu olarak ön yapmıştır.

ingiltere'de radyo-televizyon, ister kamusal, ister özel bir kuruluş olsun, faaliyete geçebilmesi için Parlamento'dan "ön izin" alması gerekmektedir. ön izin, yayın yapacak kuruluşun kamu hizmeti anlayışını benimsemesi koşuluna bağlıdır. Radyo-televizyon örgütlerinin kamu hizmeti anlayışını benimsemeleri; haber verme, eğitime ve eğlendirme görevlerini, kendilerinden beklenen nitelik ve standartta sağlamayı kabul etmeleri anlamına gelmektedir (14). izleyenlerin istekleri ve piyasa koşulları ne olursa olsun, yayın kurumu kamu hizmeti anlayışını uygulamak zorundadır.

(14) BBC Royal Charter, Mad. 3 (a), ve iBA Act, 1973, Bölüm 2.

bb- Fransız Radyo Televizyon Yönetim Sistemi

Fransız radyo ve televizyon yönetim sistemini, ulusal ticari sistem olarak adlandırmak mümkündür. Bu sistemde radyo ve televizyon kuruluşları, kamu kuruluşu olarak düzenlenmekte, ancak, giderlerini karşılamak için yayınlarında reklama da yer vermektedir.

Fransa'da radyo yayınları 1928 yılında başladı. 1941 yılına kadar özel radyolar yayın yapabiliyordu. 1941 yılında özel radyoların imtiyazları kaldırıldı. 1944 yılında da özel radyo istasyonları yayın yaşamından tümüyle çekildi. Bir yıl sonra da tüm lisanslar iptal edildi. Bu tarihten 1982 yılına kadar radyo ve televizyon yayınları devlet tekeli altında yürütüldü. Çeşitli dönemlerde hükümet yönetiminde bulunan kişilerin radyo-televizyon düzenine müdahalelerine sık sık rastlanmaktadır. Fransa'da özellikle 1950'li yıllarda "kamu kurumu" ve "özerklik" kavramları tartışmaları yoğunluk kazanmıştır.

1959 yılında Fransız yayın kurumu RTF (Radiodiffusion Television Française) sınırlı özerkliğe sahip bir iktisadi devlet teşebbüsü haline sokulmuştur. 1960 yılında ise Genel Müdüre yalnızca programlar konusunda önerilerde bulunma yetkisi verildi. Yönetmelik ve mali konularda ise Genel Müdürün yönlendirmesiyle, hükümete danışma zorunluluğu getirildi. 1964 yılında yine bir düzenleme yapılarak, kurum ORTF (L'Office Radiodiffusion-Télévision Française) adını aldı.

Böylece, kurum özerk, iktisadi ve ticari bir kuruluş durumuna getirildi.

1972'de yeni bir yasayla bazı kuruluşlara yayın hakkı verildi. 1974 yılında ise ORTF ortadan kaldırılarak, birbirinden ayrı, bağımsız ve farklı hukuki yapılarda yedi kuruluş oluşturuldu.

1982, Fransız iletişim alanında gerçek bir reform yılı oldu. Çıkarılan yasa ile tüm görsel ve işitsel faaliyetler yeniden düzenlendi. Bu düzenleme, Fransız toplumu için ayrı bir anlam taşımaktadır. Bu yasayla, iletişim, yurttaşlara tanınan bir özgürlük değil, onların temel bir hakkı olarak kabul edilmektedir. Bu yasadan sonra 840 kadar özel radyo istasyonu kuruldu. Bu radyoların çoğu, göçmen grupları, feministler, müziksever dernekler, dinsel gruplar gibi kamusal yayın kuruluşlarında kendilerine yer bulamayan gruplar tarafından kurulmuştur. Bu radyoların kamu hizmeti için yayıncılık yapma koşulu yoktur.

Fransa'da 1982 yılından sonra meydana gelen değişiklikleri ayrı bir başlık altında inceleyeceğiz.

cc- Hollanda Radyo Televizyon Yönetim Sistemi

Hollanda radyo ve televizyonunun örgütlenme biçimi, Avrupa yayın modeli içinde en ilginç örneklerden biri olarak değerlendirilebilir. Hollanda sisteminde "saat paylaşma" söz konusudur.

Hollanda sisteminde, Katolikler, Lutherciler, Sosyalistler, Liberaller, Masonlar, cinsel özgürlük taraftarları gibi dernekler, radyo ve televizyonda yan yana programlar yapıp, görüşlerini açıklayabilmektedirler. Söz konusu dernekler, iki kanaldan yayın yapan televizyonun yayın saatlerini aralarında paylaşırlar. Bu dernekler kar amacı gütmeyenler, genellikle toplum içindeki siyasal ve dinsel görüşleri yansıtır (15).

Hollanda yayın sisteminde saat paylaşma konusu da belli bir düzenlemeye tabi tutulmuştur. Bu düzenlemeyi şöyle özetlemek mümkündür:

Radyo ve televizyon ruhsat ücreti ödeyen bir grup Hollanda yurttaşı bir araya gelerek bir dernek kurarlar. Derneğin üye sayısı 40.000'i bulduğunda Kültür Bakanlığı'na başvurup radyo ve televizyonda yayın saati isterler. İki yıllık deneme süresi için kendilerine haftada radyoda üç saat, televizyonda da bir saat yayın izni verilir. İki yıl içinde derneğin üye sayısı 100.000'ni geçmezse yayın saatleri ellerinden alınır. Dernek, üye sayısını 250.000'e yükseltirse B grubu programcıları arasına girer ve televizyonda haftada beş saat program yapma hakkı kazanır. Üye sayısı 400.000 olduğunda da A Grubu programcıları arasına girer ve yayın saati haftada sekiz saate çıkar (16).

(15) E. C. Tamer, a.g.e., s.79.

(16) a.g.a., s.79.

Hollanda'ya yabancı ÷lkelerde temsil etme hakkı NOS (Nederlandes Omroep Stiehling-Hollanda Yayincılık Kurumu)'a aittir. Program yapan dernekler NOS ile işbirliği içindedir. NOS stüdyo ve teknik malzemeyi sağlar, yayın saatlerini düzenler. Haber ve spor programlarını, ÷lkeler arası naklen yayınları NOS hazırlar, derneklerin çocuk ve eğitim programlarını yetersiz görürse bu programları da hazırlayabilir. NOS'un programları tüm yayınların yüzde 25-40'nı kaplar, geri kalan süreyi ise program dernekleri kullanır.

C- RADYO TELEVİZYON YAYIN SİSTEMLERİNİN DÜŞÜNSEL TEMELLERİ

" Hiç kuşku yok ki, bir ÷lkede iletişim özgürlüğü, siyasal sistemin yapısında özgürlüklerin genel olarak nasıl kavrandığı ile ilişkilidir" (17).

Önceki bölümde, radyo ve televizyon yayıncılığında öne çıkan yönetim biçimlerini ele aldık. Bu bölümde ise yönetim biçimlerine temel oluşturan düşünsel temelleri inceleyecek, iletişim alanındaki düzenlemelere temel oluşturan Liberal, Otoriter, Marksist, Gelişmeci, Toplumsal Sorumluluk ve Demokratik Katılma yaklaşımlarını ele alacağız.

(17) A. Raşit Kaya, Kitle İletişim Sistemleri, Teori Yayınları, Ankara, 1985, s.37.

a- Liberal Yaklaşım

aa- Felsefi Temeller

Klasik demokrasi anlayışı, liberal öğretilerden kaynaklanmaktadır. Hobbes'un düşünceleri ve özellikle Locke, liberalizmin, düşünce sistemi olarak temellerinin atılmasında çok önemli katkılarda bulunmuşlardır. Daha sonraları Roussau, "toplumun iradesi" ve "toplumsal sözleşme" kavramları ile düşüncenin siyasal ifadesini kazanmasında önemli rol oynamıştır.

Kapitalist toplumlarda, liberal anlayışın düşünsel birikimi üzerinde oluşan siyasal rejimler klasik demokrasi olarak adlandırılmaktadır. Böyle bir siyasal sistem içerisinde düşünülen çeşitli ülkeler arasında önemli farklar vardır. Ancak, bu ülkelerin tümünde ortak olarak benimsenen bazı temel ilkelerin bulunduğu da bir gerçektir (18).

Benjamin Costant liberal doktrinin kurucusu olarak anılmaktadır. Costant, liberal doktrinin en iyi savunucusu olarak, her alanda herşeyden önce özgürlük istemektedir. Costant'ın özgürlükten anladığı ise bireyciliğin hakim olmasıdır. Costant, bireyciliği şöyle açıklıyor:

"... Bu bireycilik zorbaca yönetmek isteyen tek kişi iktidarına karşı olduğu kadar, azınlığı çoğunluğa köle yapmak isteyen kitlelere karşı da bireyciliktir... Çoğunluk, azınlığı düzene saygılı olmaya zorlar ama düzeni bozmayan herşey bireye ait olacaktır;

(18) a-g-e., s.40.

açıklamadığı düşüncesi, düşüncesini şiddete başvurmada ve karşıt görüşlere saygılı olarak başkasına zarar vermeyecek biçimde açıklaması... Bunların hepsi bireyciliktir" (19).

Benjamin Costant, her alanda olduğu gibi, basın özgürlüğünün de en güçlü savunucularındandır. Costant'a göre, basın özgürlüğü siyasal düzen için olduğu kadar, kişi bağımsızlığı için de önemlidir. Çünkü, basın özgürlüğü, düşünce özgürlüğünün bir uzantısıdır. Düşünce kişiye aittir, ama, düşüncenin açıklanması yazı ya da sözle olur ve bunun da serbest olması gerekir. İktidar, basına tam serbesti tanımalı, yani önceden sansür edilmeden yayın yapılabilmesi, ancak, basın yoluyla işlenen suçların da cezalandırılması zorunludur. Yasalar, basın aracılığı ile yapılan iftiraların ve yine basın yoluyla halkın isyana teşvik edilmesi gibi davranışları cezalandırmalıdır (20).

Benjamin Costant, basın alanında uygulanacak ceza yasalarının özgürlükler için zararlı olmadığını, tam tersine, özgürlüklerin korunması için gerekli olduğunu savunmaktadır. Costant, basın özgürlüğünü, kişi özgürlüklerinin ve güvenliğinin garantisi saymaktadır. Basın özgürlüğü olmadan keyfilik önlemek için alınacak tüm önlemler etkisiz kalmaya mahkumdur. Buna karşılık, yazarlar, yazılarının sorumluluğunu da yüklenir, tıpkı kişilerin sözlerinden ve eylemlerinden sorumlu oldukları gibi (21).

(19) Ayferi Göze, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1987, s.245.

(20) a.g.e., s.247.

(21) a.g.e., s.247.

1789'da Fransız devrimcilerinin ilan ettiği ve bugün uygarlık tarihine malolan "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi"nde de, düşünce ve iletişim özgürlüğü anlayışına vazgeçilmez, devredilemez temel hak ve özgürlükler arasında yer verilmektedir. Bildirinin 10. maddesinde, kimsenin görüşlerinden dolayı suçlanamayacağı açıklanırken, 11. maddesinde "Düşünce ve görüşlerin serbestçe iletilebilmesi insanın en değerli haklarından birisidir; her yurttaş yasanın hakkın kötüye kullanılması olarak belirlediği haller dışında, serbestçe konuşabilmeli, yazabilmeli" denilmektedir (22).

Liberal yaklaşım en yalın haliyle, kişinin dilediği her şeyi yayınlamada  zg r olmasını öngörür. Bu, bir yönüyle de düşünce, anlatım, örgütlenme, toplantı hak ve özgürlüklerinin bir uzantısıdır. Yaklaşımın ilkeleri, liberal demokrasi ilkeleriyle özdeştir.

Liberal yaklaşımın özünü oluşturan en önemli ilkesi  ogulculuktur. Liberal iletişim anlayışının ifade biçimi olan  ogulculuk, gerçeğe ve nesnellige ulaşmanın bir aracı olarak algılanmaktadır. Her insanın aklı olduğu; gerçek de akıl yoluyla bulunabildiğine göre, gerçek tek bir irade ya da otorite tarafından belirlenemez. Amaç, toplumsal gerçeklere ulaşmak ise, gözlem yaparak, bunları düşünce olarak ifade edecek kaynakların çeşitlenmesi, sayılarının olabildiğince artması gerekmektedir. Bu da ancak  ogulculukla sağlanabilir.

(22) Kaya, a.g.e., s.41.

J.S. Mille, çoğulculuk düşüncesinin özünü şu cümlesiyle ortaya koyuyor:

"... Eger bir teki dışında bütün insanlar aynı düşüncede olsalar ve yalnız bir kişi karşıt düşüncede olsa nasıl bir kişinin, elinde güç olması halinde, insanları susturmaya hakkı yoksa, insanların da bu tek kişiyi susturmaya daha fazla hakkı yoktur..." (23).

bb- Liberal Düzenleme ilkeleri

Fikir ve düşünceleri açıklama ve yayma, liberal yaklaşımın temel ilkesidir. Liberal anlayış çerçevesinde düzenlenecek iletişim sistemleri belirli ortak öğeleri içermelidir. Bu ortak öğeleri liberal yaklaşımın düzenleme ilkeleri olarak değerlendirebiliriz.

Liberal düzenleme ilkelerinin birincisi, serbest girişimcilik ilkesidir. İlkenin yasalara yansımalarının sonuçları ise şunlardır:

i) İletişim kuruluşlarının herhangi bir ön izin alma koşuluna bağlı olmaksızın kurulabilmesi olanaklı olmalıdır.

ii) İletişim alanını meslek seçmek için herhangi bir ön koşul bulunmamalıdır.

iii) Herhangi bir şeyin istek dışında yayınlanması için bir zorlama, baskı olmamalıdır.

iv) Yasalarla sınırları önceden belirlenmiş, özel yaşamın gözliliği, yurda ihanet, yurt güvenliği gibi kutsal konular dışında, resmi görüş ve hükümetlere yönelik karşı düşünce

(23) a.g.e., s.44.

açıklama, eleştiri, aktarım sonrasında da bir suç kovuşturmasına konu olmamalıdır.

ikinci ilke; iletişim araçları kullanılarak iletilecek herşeyin serbest dolaşımı ilkesidir. Serbest dolaşım ilkesi, genel olarak üç ögeden oluşur:

i) Olaya serbestçe ulaşma ve haberi, bilgiyi elde etme özgürlüğü,

ii) iletiyi aktarma özgürlüğü,

iii) iletiyi alma, iletiye kavuşma özgürlüğü.

Sözünü ettiğimiz öğelerin tümünün liberal öğretinin mantığı sonucu oluşan bir özgürlük anlayışı olduğunu görüyoruz. Burada dikkati çekmesi gereken bir özellik, liberal anlayış çerçevesinde, düşünce, inanç, görüş açıklaması gibi konularda "doğru" ve "gerçek" olarak değerlendirilenler kadar, "yanlış" ve "gerçek" olarak ilk anda benimsenmeyenlerin de yayımının, aktarımının korunmasının öngörülmesidir (24).

b- Toplumsal Sorumluluk Yaklaşımı

Serbest girişim ve serbest rekabet ilkeleri üzerine kurulan liberal öğretisi çerçevesinde devletin konumu hemen her zaman tartışma konusu olmuştur. Tarihsel gelişme içinde, devletin düzenlediği alanın kısıtlı tutulması yönünde başlayan tartışmalar, zamanla yön değiştirerek, liberalizm ilkeleriyle

(24) a.g.e., s.45-46-47.

ters düşmeden, devletin toplumsal alanda artan rol ve müdahalelerini konu almaktadır (25).

Birinci ve ikinci Dünya Savaşları sırasında, özellikle radyonun etkin bir propaganda aracı olarak kullanılır olması, devletleri kitle iletişim araçlarını kullanma ve kullanımını denetim altına almak için harekete geçirmiştir.

Daha sonraları ise bu araçların sadece propaganda aracı olmadığı, bir ülkenin karşı karşıya olduğu sorunları çözmesinde ve kültürel entegrasyonda önemli roller oynayabileceği anlaşılmıştır. Radyo ve televizyonun sağlayabileceği varsayılan kimi hizmetler, liberal iletişim anlayışı çerçevesinde devletin artan bir müdahalesini hoşgören yeni bir yorumlanışı ortaya çıkarmaktadır. Böylece, devletin bazı araçları doğrudan tekeline işletmesi liberal anlayışa ters düşer görünmektedir. Müdahale ve liberalizmi bağdaştıran kavram ise "kamu yararı" kavramıdır (26).

İşte bu aşamada "Toplumsal Sorumluluk Yaklaşımı" karşımıza çıkıyor. Toplumsal sorumluluk, kitle iletişim araçlarının yüklendiği "toplumsal sorumluluk ile kitle iletişim aracının özgürlüğü, bireyin tercih ve özgürlüğü gibi ilkeleri uzlaştırma"yı amaçlayan bir sorumluluktur (27).

Toplumsal sorumluluk yaklaşımı, serbest basın özgürlüğünün kurumsal olarak öngörüldüğü gibi gerçekleştirmekte ve

(25) a.g.e., s.50.

(26) a.g.e., s.51.

(27) Vural, a.g.e., s.11.

toplumun beklentilerine cevap vermekte yetersiz kaldığının giderek belirginleşmesi üzerine, bir tepki olarak A.B.D.'de ortaya çıktı.

Toplumsal sorumluluk yaklaşımına göre, kitle iletişim aracı, özerk bir yönetimle ve özgür olarak, toplum kesimlerine dengeli yayını gerçekleştirme sorumluluğu ile çalışacaktır. Güçler dengesi değişiminin, koşul olarak getirilmesinin gerisinde yatan neden, yayında tarafsızlığın gerçekleştirilmesi düşüncesi olması gerekir; çünkü, yaklaşım, çözümlemelerini yaparken özerk çalışma, siyasal güven verilmesi gibi kavramlara yer vermektedir. Bunun yanı sıra yaklaşım, toplum gruplarına yayından eşit oranda yararlanma fırsatı da vermektedir (28).

Toplumsal sorumluluk yaklaşımına göre düzenlenecek kitle iletişim araçlarına yönelik ilkeler şöyle sıralanabilir. :

i) Kitle iletişim araçları genel yasalar ve yerleşik kurallar çerçevesinde kendi işleyişlerini kendileri düzenlemeli, ancak, toplumun kitle iletişim araçlarından mesleki yüksek bir düzey beklemesinin bir hakkı olduğu ve bu nedenle kamu adına genel yararı gözeten müdahaleler olabileceği kabul edilmelidir.

ii) Kitle iletişim araçları, içinde yer aldıkları toplumun çeşitliliğini yansıtmalı, bunun için değişik görüşlere ve bunlara verilecek yanıtlara yer sağlama, çoğulcu yapıyı

(28) a.g.e. s.12.

bir bütün olarak aktarma gibi temel görevleri olduğunu benimsemeli ve bunları yerine getirmelidir.

iii) Bilgi ve haber aktarımında gerçekçilik, doğruluk, kesinlik, nesnellik ve dengelilik vazgeçilmez ilkeler olarak kabul edilmeli, bunları sağlayacak mesleksel standartlar geliştirilmelidir.

iv) Kitle iletişim araçları kültür ve sanatın yayılması ve geliştirilmesi amaçlarını da benimsemeli ve eğitici olmalıdır.

v) Toplumun sağlıklı, demokratik i leyebilmesine yardımcı olmak için şiddet kullanımına, toplumsal karmaşaya, suça yol açabilecek ögelerin kitle iletişim araçlarında yer bulmasına  zen göstermeli, toplumda kültürel ve siyasal bakımdan azınlıkta kalanları incitecek mesajlardan uzak durulmalıdır.

c-Otoriter Yaklaşım

Bu yaklaşım, basın alanında uygulanan ilk düzenlemeler ve tarihsel geçmişi yönünden en çok uygulanan bir yaklaşım ya da kuramdır.

Otoriter yaklaşım, tüm yetkinin yöneten sınıfın elinde bulunduğu siyasal sistemde geçerlidir. Bütün yasal düzenlemeler yönetilenlerin katılımı sağlanmadan gerçekleştirilir ve yönetilenler bu yasalara mutlak uymak zorundadırlar. Otoriter kuramdaki bu düzenlemeler, " retimin devlet denetiminde olması, vergi sistemi, ekonomik alana ilişkin düzenlemelerin h -

kümet yetkisinde olması gibi, geniş bir alanı kapsamaktadır". Mcquail'e göre bu tür uygulamaların söz konusu olduğu toplumlar, sıkı yönetim veya askeri yönetim koşulları altındaki toplumlar gibi baskıcı, daha açık bir ifade ile diktatördürler (29).

Otoriter yaklaşımın temel ilkeleri ise şöyle belirlenmektedir:

- i) Kitle iletişim aracı, kurulu otoriteyi sarsıcı birşey yapmamalıdır.
- ii) Kitle iletişim aracı sürekli kurulu otoriteyi desteklemelidir.
- iii) Kitle iletişim aracı, çoğunluğun ya da baskın olan moral ve politika değerlerini rahatsız etmekten kaçınmalıdır.
- iv) Sansür, yalnızca bu ilkeleri geliştirmek için kullanılmalıdır.
- v) Otoriteye karşı yapılan, onaylanmayan saldırılar, resmi politikadan sapmalar ya da moral değerlere karşı yapılan saldırılar suç unsuru sayılmalıdır.

Otoriter yaklaşımda yönetimin kontrol araçları çok çeşitlidir. Sıkı yasal düzenlemeler, üretimin devletçe kontrolü, mesleğe zorunlu davranış kuralları getirilmesi, vergi vb. ekonomik yaptırımlar uygulanması, yazı işleri kadrosunun doğrudan hükümet tarafından atanması bu araçların en önemlileri-

(29) a.g.e., s.9.

dir (30).

d- Marksist Yaklaşım

Bu kuram, eski Sovyetler Birliği'ne özgü nitelikler taşıyan bir kuramdır. Kitle iletişim aracının temel işlevi, Sovyet ideolojisinin sürekliliğini sağlamaktır. Araçlar, bir kamu kuruluşu olarak işlevini sürdürmekte ve araç üzerinde her türlü denetim yetkisi hükümete aittir. Araç, hükümet uygulamalarına ilişkin hiçbir eleştiri yapamaz, çünkü, bu hükümet tarafından yasaklanmıştır. Tek parti olan Komünist Parti diktatoryasının egemen olduğu eski Sovyetler Birliği'nde, kitle iletişim araçları, hükümet yanlısı olarak çalışmak durumundadır (31).

Sovyet kitle iletişim araçları, Marksist öğretiyeye dayalı olarak ve Lenin'in koyduğu ilkeler çerçevesinde örgütlenmiştir. Bu örgütlenme biçimi, zamanla kavuştuğu kuramsal donatılarla gelişerek diğer sosyalist ülkelerin iletişim alanlarını düzenlemeleri için bir örnek oluşturmıştır.

Sınıf ve iktidar kavramları sosyalist devlet anlayışının temelini oluşturmaktadır. Devlet, iktidarı belirleyen bir araç, iktidar ise üretim araçlarını mülkiyetinde tutan sınıf ya da sınıflara aittir. Sosyalist devlette amaç, iktidarın işçi sınıfı ve yandaşlarının elinde, üretim araçlarının ise ka-

(30) Kaya, a.g.e., s.39.

(31) Vural, a.g.e., s.13.

musal mülkiyet elinde olmasıdır. Siyasal yaşamın genel düzenleyicisi partidir. Rejimin dayandığı öğreti, sınıfsal temelde karşıtlarına göre baskıcı yöntemlerin kullanılmasını meşru görmektedir. Devletin resmi ideolojisi ise tarihsel ve diyalektik maddeciliktir (32).

Eski Sovyet toplumunda proleter sınıfın iktidarı tek yöneten olarak elinde bulundurduğu ve karşıtlarına baskıcı yöntemlerin kullanılmasını meşru gördüğü gözönüne alındığında kitle iletişim araçlarının da yöneten sınıf tarafından örgütlenmesi kaçınılmazdır.

Marx, Alman ideolojisi'nde egemen sınıfla ilgili olarak;

"Egemen sınıfın düşünceleri her dönemde, egemen düşünce olmuştur. Başka bir deyişle, toplumda maddi güce sahip olan sınıf, aynı zamanda egemen manevi güce de sahiptir. Maddi üretim araçlarını elinde tutan sınıf, aynı anda entellektüel üretim araçlarına da sahip olur"

demektedir (33).

Kitle iletişim araçlarının bugünkü niteliklerine kavuşması, Marksist kuramın oluşmasından çok sonraları gerçekleştiğinden, Marx'ın bu belirlemesi, kitle iletişim araçları için çok genel bir çerçeve çizmektedir. Bununla birlikte, kitle iletişim araçları kültür ve ideoloji üreten başlıca araçlardan biridir. Bu araçların toplumda egemen sınıfın dünya görüşü uyarınca bir düşünceyi aktaracağı ve

(32) Kaya, a.g.e., s.55.

(33) a.g.e., s.56.

bunun diğerkurumlarca üretilen, aktarılan bilgi ya da ideoloji ile genel olarak bir uyum içinde olacağı Marksçı düşünce ile uyumlu bir yaklaşımdır (34).

Bu açıklamalardan sonra yaklaşımın temel ilkelerini şu şekilde belirleyebiliriz.

i) Kitle iletişim aracı, işçi sınıfının denetim ve ilgililerine hizmet etmelidir.

ii) Kitle iletişim aracına özel olarak sahip olumamaz ve özel şahıslar araç sahibi olamazlar.

iii) Kitle iletişim aracı, istenilen normların geliştirilmesi, eğitim, bilgi verme, güdüleme gibi görevleri yüklenerek, toplum için önemli işlevleri yerine getirmelidir.

iv) Kitle iletişim aracı, topluma olan bütün görevleriyle izleyicisinin gereksinme ve isteklerine yanıt vermelidir.

v) Toplum, topluma karşı olan eylemleri sansür etmek, engellemek, yapıldıktan sonra onu cezalandırmak için yasal önlemleri almak hakkına sahiptir.

vi) Kitle iletişim aracı, izleyicisine, Marksist-Leninist ilkelere bağlı kalarak, toplum ve dünya hakkında tam ve tarafsız bir görüş sağlamalıdır.

vii) Kitle iletişim aracı, ülke içinde ve dışında devrimci hareketi desteklemelidir.

(34) a.g.e., s.57.

e- Gelişmeci Yaklaşım

Yukarıda açıkladığımız kuramların, gelişmekte olan ülkelerin toplumsal ve siyasal yapılarına uygun olmayışı, kitle iletişim alanında, bu ülkelerde geçerli gelişmeci yaklaşımın ortaya atılmasına neden olmuştur.

Özellikle içinde bulunduğumuz yüzyılın ikinci yarısında iyice çözülen sömürgecilik, yeni bağımsız ülkelerin ortaya çıkmasını sağladı. Bu ülkelerde toplumsal ve siyasal modernleşme ve kalkınma sorunları, toplumsal ve siyasal bilimlerde önemli bir düşünsel çabanın alanı haline gelmiştir. Bu konularda geliştirilen kuramlarda kitle iletişim araçları önemli araçlar olarak değerlendirilmektedir

Öteden beri, kitle iletişim araçlarının bilgi ve olumlu değerleri, yenilikleri toplumun en uzak köşesinde yaşayanlara kadar aktararak toplumun gelişmesine, dirlik düzenliğe, kararlılığine katkıda bulunacağı yönünde görüşler çok yaygındır. Ancak, bu görüşlerin sistemli bir biçimde ele alınışı yeni bağımsızlık kazanan devletlerin ortaya çıkışı ve gelişme çabalarına koşut olmuştur (35).

Bu kuramın yapısına uygun olarak, gelişmekte olan ülkelerin yönetimleri, kitle iletişim sistemini, sanayileşmeyi hızlandırmak amacına hizmet edecek biçimde kullanma eğilimindedirler. Hatta bu amaçla bazı ülkeler, kitle iletişim siste-

(35) a.g.e., s.59.

mini devletleştirme yoluna da gitmişlerdir (36).

Gelişmeci yaklaşımı benimseyen toplumlarda bireysel özgürlüklerden çok, toplumsal (ortak) hedefler vurgulanır. Bu ülkeler, özellikle kitle iletişim alanında dışa bağımlı olmaya, dış baskılara ve keyfi yönetime karşıdırlar. Bu ülkeler, kitle iletişim sisteminin, ulusal kalkınma, toplumun bağımsızlık ve kültürel kimlik kazanma amacına yönelik bir araç olarak kullanılmasına öncelik vermektedirler (37).

Gelişmeci yaklaşımın temel ilkeleri şöyledir:

i) Kitle iletişim aracı, var olan milli politikayla uyum içinde, olumlu gelişme görevini kabul etmeli ve yerine getirmelidir.

ii) Aracın özgürlüğü, ekonomik öncelikler ve toplumların gelişim gereksinmelerine göre sınırlamaya açık olmalıdır.

iii) Kitle iletişim aracı, içeriğinde, milli kültür ve dile öncelik vermelidir.

iv) Kitle iletişim aracı, coğrafi ve siyasal olarak yakın olan, gelişmekte olan ülkelerle ilgili haber ve bilgilere öncelik tanımalıdır.

v) Gazetecilerin ve yayıncıların haber toplama ve yayma özgürlüğünün yanı sıra, böyle bir sorumlulukları da vardır.

vi) Devletin, ülkenin gelişmesiyle ilgili konularda, alınan sonuçlar doğrultusunda aracın işlemesine ve sansür et-

(36) Vural, a.g.e., s.15.

(37) a.g.e., s.15.

meye karışma gibi, bazı konularda sınır koymaya ve araç üzerinde denetim yetkisi vardır. Bu konuda denetim, yardım olarak haklı görülebilir.

f- Demokratik Katılma Yaklaşımı

Demokratik katılma yaklaşımı, diğer yaklaşımlara bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Yönetime katılmayı esas alan bu yaklaşım, temel olarak özgür toplumlarda gelişmiş ve uygulama alanı bulmuştur. Bazı noktalarda, gelişmeci yaklaşımla birleşmekle birlikte, bu yaklaşımın etkileri, toplumun üst düzeylerindeki değerlerin alt düzeylere doğru akan iletişiminden çok, toplumun alt düzeyinde bulunan insanların sahip olduğu değerlerin yataya ve aşağıdan yukarıya doğru akması şeklinde iletişimde görülür. En önemli etkisi, sosyal sorumluluk normlarına göre kurulan, merkezileşmiş ve bürokratikleşmiş kamu yayın kurumları karşısında, ticarileşmiş ve tekelleşmiş özel araç sahipliğine bir tepki oluşudur (38).

Bu kuram, belli bir biçimselliği, merkezileşmeyi, yüksek maliyeti, üst düzeyde uzmanlaşmayı, devletin araç üzerindeki denetimini reddeder. Kuramsal olarak özgürlükçülük, ütopyacılık, sosyalizm ve bölgeselcilik gibi öğeleri içeren bir alışımdır. Kuramın esası, aracın izleyicilerini oluşturan tüm çelişik görüş ve düşünce gruplarının ilgi ve gereksinimlerini

(38) a.g.e., s.16.

içine alacak yaygınlıkta ve anılan grupların birbirleriyle etkileşimini sağlayacak şekilde, doğru bilgiler veren, verdiği bilgileri doğru kullanan, doğru yanıtlayan bir yayını kitle iletişim aracı ile gerçekleştirmek zorunda oluşudur (39).

Buraya kadar incelediğimiz bölümlerde, konumuz açısından, kitle iletişim araçları içinde çok önemli yerleri olan radyo ve televizyon yayıncılığının başlangıç yıllarını, bu araçların örgütlenme ve yönetim biçimlerine temel oluşturulan modelleri, bu modellerin düşünsel temellerini belirlemeye ve açıklamaya çalıştık.

Bu aşamada, kitle iletişim araçlarının örgütlenme ve yönetim biçimlerinde ülkeden ülkeye farklılıklar olduğunu gördük; bu farklılıklar kuşkusuz ülkelerin siyasal-sosyal-ekonomik farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Her ülke kendi sosyo-kültürel ve ekonomik yapısına uygun radyo ve televizyon sistemlerini oluşturmuş ya da oluşturmaya çalışmaktadır.

A.B.D., başlangıçta tamamen liberal öğreti temellerine göre iletişim alanını biçimlendirirken, daha sonraları bu alana devlet müdahalesinde bulunmaktan kendini alamamıştır. Bu müdahale önce alanın teknik ve yasal düzenlenmesi şeklinde olmuştur. Bir başka müdahale ise, özel radyo ve televizyon kanallarının eğitim-kültür yayınlarının yetersiz kalmasından dolayı devletin radyo ve televizyon kanalı kurarak işletmesi

(39) A.G.E., s.19.

şeklinde görülmüştür. Sözünü ettiğimiz bu müdahaleler, liberal yaklaşıma ters düşmeyen müdahaleler olarak değerlendirilmiştir. Va bu aşamada toplumsal sorumluluk yaklaşımı ortaya çıkmıştır.

İngiltere’de, radyo ve televizyon yayınlarının başlangıcından günümüze kadar kamu hizmeti benimsenmiştir. Bu alanda örnek bir kurum olarak ele alınan BBC’nin yayın tekeli zamanla ortadan kalkmışsa da, gerek BBC’nin yayınlarında, gerekse özel radyo ve televizyon kanallarının yayınlarında "kamu hizmeti" anlayışı temel ilke olarak benimsenmiş ve bu çerçevede karma bir sisteme geçilmiştir.

Fransa, radyo ve televizyon alanında gerçek bir arayışlar ülkesi olmuştur. Bu alanda pekçok yasa konmuş ve gelişmelere paralel olarak yeni yasalar yapılmıştır. Bu ülkede de başlangıçta devlet tekeli olmasına rağmen günümüzde karma bir sistem uygulanmaktadır.

Bu bölümde bir başka örnek ülke olarak ele aldığımız Hollanda’da ise, kamu hizmeti modelinin ilginç bir uygulanış biçimiyle karşılaştık. Hollanda sisteminde "yayın saatini paylaşma" söz konusudur. Toplumdaki farklı gruplar radyo ve televizyon yayın saatlerini paylaşarak yayın yapmaktadır.

Söz konusu ülkelerdeki uygulamalara baktığımızda bir ülkenin kitle iletişim araçları örgütlenmesini tek bir kitle iletişim kuramı boyutunda değerlendirmenin ne denli güç olduğu ile karşılaşırız.

Yayın araçlarındaki teknik ve içerik gelişmeler, değişmeler ve yenileşmeler kuşkusuz yeni arayışları, yeni yasal düzenlemeleri, yeni kuramları beraberinde getirmekte ve getirecektir. Örneğin Marksist yaklaşım çerçevesinde yapılanan Sovyetler Birliği'nde çok yakın geçmişte çok büyük boyutlarda değişimler yaşandı. Birliği oluşturan cumhuriyetler bağımsızlıklarını kazanarak yeni siyasal-ekonomik ve sosyal yapılanmalara yöneldiler. Bu yönelimler, beraberinde kitle iletişim alanında da yeni düzenleme ve örgütlenmeleri getirecektir.

Değişen, arayışlara giren sadece eski Sovyetler Birliği'ni oluşturan cumhuriyetler ya da eski Doğu Bloku ülkeleri değildir. Türkiye'de dahil olmak üzere, Kıta Avrupası ülkelerinden Fransa, İtalya ve Yunanistan gibi ülkelerde de değişiklik ve arayışlar söz konusudur. Bu ülkelerdeki değişim ve arayışları ayrı bir başlık altında daha kapsamlı olarak ele alacağız.

II- BÖLÜM

A- RADYO VE TELEVİZYONUN TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

a- Radyonun Türkiye'deki Gelişimi

Radyo, diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de amatör radyocular aracılığı ile tanınmaya başlamıştır. 1920'lerde ve daha sonraki yıllarda, ülkemizde radyoculuk, daha çok alıcı yapmak ve çeşitli istasyonları dinlemek biçiminde anlaşılmış ve uygulanmıştır. Bu dönemde verici kurmak ve yayın yapmak tekeli de devletin elindedir.

Kurtuluş Savaşı sırasında iletişimin öneminin anlaşılması bu alanda ülkede büyük bir boşluğun olduğunu göstermiştir. Bu boşluğun doldurulması, yurtiçi ve yurtdışı iletişimin kolaylaştırılması amacıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında çalışmalara başlanmıştır. Bu amaçla 1925 yılında "Telsiz Tesisi Hakkında Kanun" adıyla bir yasa çıkarılmış; yasa ile Ankara'da dahili bir telsiz şebekesi kurulması öngörülmüştür(40).

O günkü adıyla "Posta Telgraf ve Telefon Müdüriyet-i Umumiyesi", Ankara ve İstanbul'da birer telsiz telgraf istasyonu kurulması amacıyla teknik bir komisyon oluşturmuştur. Komisyon, hazırladığı şartname ile istasyonların yapımını ihaleye çıkarmış, ihaleyi bir Fransız şirketi

(40) Kocabaşoğlu, a.g.e., s.9.

kazanmıştır. Sirket 1927 yılında istasyonların yapımını bitirmiş ve aynı yıl hizmete sokulmuştur.

aa- 1926-1936 Dönemi

Ankara ve İstanbul'daki telsiz istasyonlarının yapımı tamamlandığında, yayın yapacak şirket konusunda da girişimlere başlanmış ve Bakanlar Kurulu 6 Ocak 1926 tarihinde yaptığı toplantıda Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi (TTAŞ)'nin kuruluşunu onaylamıştır. TTAŞ'nin yayın yapmasına olanak veren "İşletme Ruhsatnamesi"de 8 Eylül 1926'da imzalanmıştır (41). Kurulan şirketin sermayesinin yüzde 40'ı İş Bankası'na, yüzde 30'u Anadolu Ajansı'na, yüzde 30'u da Falih Rıfkı, Cemal Hüsnü ve Sedat Nuri Beylere aitti. Şirketin merkezi Ankara, sermayesi 150.000 TL., imtiyaz süresi ise 26 yıldır.

İşletme Ruhsatnamesi'nin birinci maddesi ile, Türkiye sınırları içinde, Ankara ve İstanbul'da kurulmuş olan verici istasyonların işletilmesi ve ayrıca Hükümetin onaylayacağı başka illerde de alıcı, verici istasyonların kurulup işletilmesi için şirkete 10 yıl süreyle izin verilmektedir.

TTAŞ'nin kuruluşundan sonra radyo yayını yapmak için hükümete başvurması bazılarınca hoş karşılanmamış, neden olarak da, elde teknik imkan olmayışı ve halkın geriliği nedeniyle bu yeniliği hazmedemeyeceği gösterilmiştir. Ancak bu aşamada Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal, radyo

(41) a.g.e., s.1.

yayınlarının yapılmasından yana ağırlığını koymuş, Başbakan İsmet İnönü ve İçişleri Bakanı Cemil Bey de kendisini desteklemişlerdir (42).

TTAŞ kurulduğu zaman, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yılları yaşanmaktadır ve bu yıllarda ekonomik sıkıntılar büyük boyutlardadır. Yine bu yıllar, Atatürk'ün yaptığı devrimleri halka benimsetmeye çalıştığı yıllardır. Toplum yeniliklere yönlendirilmekte, girişimcilge özendirilmektedir. Devlet bu dönemde özel girişimcilge teşvik etmekte ve desteklemektedir. Böyle bir dönemde TTAŞ'ne de devlet tarafından azami destek verilmektedir. Ancak, kısa bir süre sonra 1929'da bütün dünyanın içine düştüğü ekonomik bunalım Türkiye'yi de etkilemiş ve buna bağlı olarak şirket de varlığını koruyamayacak duruma gelmiştir. Türk radyoculugunun ilk 10 yılı TTAŞ dönemi olarak adlandırılmaktadır. Şirkete verilen imtiyaz, süresi biter bitmez 1937 yılında çıkarılan 3222 sayılı yasa ile PTT Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Bu duruma hangi sorunların neden olduğu kesin olarak söylenemese bile, şirkette çalışanların yayın konusundaki bilgi ve deneyim yetersizlikleri, zamanın ekonomik darlıklarıyla bütünleşerek, radyonun örgütsel gelişiminde başarısız kalındığı tahmin edilebilmektedir (43).

(42) a.g.e., s.22.

(43) Vural, a.g.e., s.107.

aaa- 1926-1936 Döneminde Radyonun Örgütsel Yapısı

Şirketin karar organı "Umumi Heyet"tir. Yürütme organı ise "İdare Meclisi"dir. Şirketin yayın yapmakla görevli, biri İstanbul'da, diğeri de Ankara'da olmak üzere iki istasyonu vardır. Ankara ve İstanbul birimlerinde işlevsel olarak "Nesriyat Şefliği" ve "Fen Müdürlüğü" bulunmaktadır. Nesriyat Şefliği her türlü söz ve müzik yayınlarından, Fen Müdürlüğü ise Teknik işlerden sorumludur. Hükümet, şirket yayınlarını ve çalışmalarını, buralarda bulunan "Komiserler" aracılığıyla denetlemektedir. Şirketin, abonelerden alınan ruhsat bedeli ve radyo alıcılarının fabrika fiyatları üzerinden yüzde 25 oranında aldığı damga resmi olmak üzere başlıca iki gelir kaynağı bulunmaktadır. Radyoya ilişkin her türlü araç-gerecin alım satımıyla ise "Telsiz Telefon Pazarı Limited Şirketi" ilgilenmektedir (44).

bbb- 1926-1936 Döneminde Radyonun Program Yapısı

Başlangıç yıllarında daha çok müzik yayını yapan radyo, şirket sözleşmesine göre, Türkiye sınırları içerisinde kamu yararına uygun, siyasal, ekonomik, sosyal ve bilimsel nutuk, konferans ve konserler ile hava durumu ve sair olayları yayınlamak amacıyla örgütlenmiştir (45).

(44) Kocabaşoglu, a.g.e., s.27-28.

(45) Vural, a.g.e., s.105.

Radyonun örgütlenmesine baktığımızda, dönemin yönetim siyasetini mesru kılmak için yayın yapıldığını ve bunu sağlamak için de gerekli denetimleri gerçekleştirebilmek için işletme ruhsatnamesine ihtiyaç duyduğu maddeleri koydugunu görürüz. Ruhsatnamenin 11. maddesinde, "Yayın hizmetini kısmen veya tamamen durdurmak, kimi abonelerin alıcı kullanmalarını yasaklamak ve olağanüstü durumların ortaya çıkması halinde istasyonlara tümüyle el koymak" hakkını saklı tutmaktadır.

Görünürde radyo yayıncılığı özel şirket tarafından yapılıyor ise de, hükümet, yukarıda genel hatlarıyla belirttiğimiz anlayış çerçevesinde özel girişime, kendi denetiminde, istediği şekilde yayın yaptırmaktadır. Her bakımdan iplerin hükümetin elinde olduğu radyodan, hükümete ve politikasına ters düşen bir yayın gerçekleştirmesi düşünülmemektedir (46).

Zamanın hükümeti, aktarmaya çalıştığımız durumun farkına varmış olmalı ki, yayın imtiyazının uzatılması için tekrar başvurduğu halde, şirketin imtiyazına son vermiştir.

Devletin organlarını yönetme hakkını belli dönemlerde eline alan hükümetlerin günümüze kadar yaşanan süreçte, radyonun ilk on yılında kazanılan alışkanlıkları sürdürdük-

(46) Vural, a.g.e., s.106.

lerini söylersek büyük bir yanılgıya düşmüş olmayacağız. Bu durum konumuz ilerledikçe daha net bir biçimde ortaya çıkacaktır.

1937 yılına kadar yaşanan on yıllık dönem radyoculuk deneyiminin ilk yıllarıdır. Bu nedenle başlangıçta, yayıncılıkla bağdaşmayan hataların olması doğal karşılanabilir. Ancak, bu on yıllık dönem, bu işin disiplin ve özel bilgi gerektirdiği, yayıncılığın başlı başına bir meslek olduğu fikrinin gelişmesi gereken bir dönemdir. Bu dönemde, çeşitli ekonomik sorunlar yaşanmış olsa bile varolan olanaklarla olumlu bir gelişme ve yenileşme sağlanması gerekirdi. Ne var ki, sözü edilen dönemde çağdaş radyoculuk ile ilgili bir kıpırdanış gözlenmemektedir (47).

bb- 1936-1940 Dönemi

Cumhuriyet Hükümeti 1936 Ağustos ayında çıkardığı bir kararname ile radyonun yönetimini doğrudan ele aldı. Bu tarihten itibaren "Devlet Radyosu" kavramı ile dile getirilen ve TRT'nin kuruluşuna dek sürecek 28 yıllık bir dönem başlıyordu. 28 yıllık dönemin ilk dört yılını kapsayan 1936-1940 yılları arasında kalan bölüm "Geçiş Yılları" olarak adlandırılmakta ve radyoculuk tarihimizde bir sıçrama tahtası olarak nitelendirilmektedir.

(47) Vural, a.g.e., s.107.

Bu kısa dönem, radyoculuğumuz açısından bir hazırlık dönemi özelliğini göstermektedir. Dönemin geçiş niteliği taşımasının başlıca göstergesi, radyo yayın hizmetini yerine getirme görevinin bir karaname ile PTT'ye verilmiş olmasıdır. Bu aşamada, özel olarak radyo yayını yapacak bir örgüt yoktur. PTT ek ve geçici bir görev olarak radyo yayın hizmetini üstlenmiştir.

aaa- 1936-1940 Döneminde Radyonun Örgütsel Yapısı

PTT, radyo işlerini yürütketle Ankara ve İstanbul Posta ve Telgraf Başmüdürlüklerini görevlendirmiştir. "Program Tertip Heyeti" işlevsel olarak en etkili organdır. Tertip Heyeti'nde PTT, içişleri ve Milli Eğitim Bakanlıklarından birer temsilci yer almaktadır. Bu heyet, genel program kalıbı, müzik ve söz yayınlarının oranlarının saptanmasında söz sahibidir. 1939 yılında Program Tertip Heyeti dağıtılarak bunun yerine başkanlığa bağlı dört komisyon kurulmuştur. Bunlar, Söz Komisyonu, Saz Komisyonu, Temsil Komisyonu ve Teknik Komisyonu'dur (48).Yönetimin PTT'ye geçmesinden sonra radyo, mali yönden devlet hazinesine bağlanmış oldu.

1939 yılında, radyo hizmetlerinin daha uyumlu olarak yapılması için yeni bir örgütlenmenin gereği üzerinde duruldu. Neşriyat Şefliği, teknik ve yayın bölümleri daha ayrıntılı

(48) Kocabaşoğlu, a-g-e., s.136-137.

olarak düzenlendi. Haber yayınları, söz programları, spikerlik işleri, yurtdışı yayınları, program bürosu olarak bölümlere ayrıldı. Bütün bu ayrımlar "Dahili Program Komitesi" tarafından belirleniyordu. Bu komite, milli müzik, batı müziği, istekler servisi bölümlerinin çalışmalarını düzenliyordu.

bbb- 1936-1940 Döneminde Radyonun Program Yapısı

Devletin, radyonun yönetimini dorudan ele almasından sonra yayın saatlerinde ve sürelerinde görülen düzensizlik program türlerinin dağılımında da kendini göstermektedir. Bu dönemde yayın ağırlığını yine müzik yayınları oluşturmaktadır. Müzik yayınları tüm yayınlar içinde yüzde 71 oranında yer tutmaktadır. Geriye kalan sürede ise söz ve haber yayınları yer almaktadır.

Bu dönemde söz yayınlarında içerik, biçim ve sunuş gibi konularda pek fazla bir gelişme kaydedilmemesine rağmen, önceki döneme göre daha ileri bir düzeye gelinmiştir. Radyonun en önemli yayınlarından birisi haber bültenleridir. Bu dönemde radyonun tek haber kaynağı Anadolu Ajansı'dır (49). Geçiş döneminde radyonun haber faaliyetleri arasında yer alan haber programı türünden bir takım yayınlara da rastlanmaktadır. Bunlar "Gazete özetleri", "Dış Politika Hadiseleri", "Günün Meseleleri" adlı programlardır.

(49) "Radyo Anıları" adlı programdan aktaran Uygur Kocabaşoğlu, a.g.e., s.165.

Söz yayınları içinde eğitici yönü ağır basan programlar önemli bir yer tutmaktadır. Bunlar arasında, 1937 yılında Ankara ve İstanbul radyolarında en çok ağırlık taşıyan "İnkılap Dersleri"dir (50). Bu dönemin gerek biçim gerekse öz bakımından en önemli programı "İktisat Saati"dir.

Bu dönemin en önemli özelliklerinden birisi radyonun dış çevreyle ilişkiye girmesidir. Bu ilişkiler değişik şekillerde olmuştur. Türkiye radyoları ilk dış yayımlarını bu dönemde yapmıştır. İlk önce İngilizce olarak başlayan dış yayınlar daha sonra Bulgarca, Arapça, Almanca ve Fransızca olarak yapılmıştır. Bu yayınlar daha çok haber bültenlerinden oluşmaktadır.

Bu dönemdeki en önemli gelişmelerden birisi de Türkiye'nin batılı kapitalist ülkelerle gelişmeye başlayan ilişkilerinde radyonun da katkıda bulunmasıdır. Radyonun bu yöndeki katkıları sayesinde, özellikle A.B.D.'de Türkiye lehine hava yaratılmıştır. Yine bu dönemde 1940 Şubat ayından başlayarak A.B.D.'deki büyük radyo-TV tröstlerinin muhabirleri, Ankara radyosu aracılığıyla ülkelere haber yayını yapmaya başlamışlardır. Önce Amerikan CBS muhabirine tanınan bu ayrıcalık, daha sonra NBC, MBC ve İngiliz BBC'ye de tanınmıştır (51).

cc- 1940-1946 Dönemi

Bu dönemde gerek Türkiye açısından, gerekse diğer ülke-

(50) Kocabaşoğlu, a.g.e., s.169.

(51) a.g.e., s.182-183.

ler açısından radyonun özel bir yeri vardır. Çünkü, dünyada topyekûn bir savaş yaşanmaktadır: ikinci Dünya Savaşı. Savaşa giren girmeyen bütün ülkeler radyoyu bir propaganda aracı olarak kullanmaya başladılar. Radyo yayınları savaş gereksinmelerine göre yeniden düzenlendi. Bu düzenlemeler çerçevesinde istasyonların gücü arttırılırken, yayın süreleri de arttırıldı ve toplu dinleme olanakları yaratıldı. Müzik ve söz yayınlarını düzenleyen uluslararası sözleşmeler bir tarafa bırakılarak, müzik ve söz yayınları savaşın isterlerine göre ayarlandı (52).

Bu dönemde ortaya çıkan bir durum da radyonun en önemli haber alma aracı haline gelmesidir. Burada, diğer ülkelere göre Türkiye bir ayrıcalığa sahip oluyordu. Bu ayrıcalık ise, Türkiye'nin savaşa katılmayışı, katılmadığı gibi savaş dışılık politikası izlemesidir. Bu durum, dünyanın dikkatinin Ankara'da odaklanmasını sağlıyor, radyo yöneticileri, Türkiye Radyosunun doğru habercilik niteliği ile dünya radyoları arasında önemli bir yer tutmasıyla övünüyorlardı.

Savaş döneminde, Türkiye radyo postaları, "... Milli istiklal ve hürriyetini koruma, milli varlığını kurma ve pekiştirme, milli birliğini kurma ve yüceltme, milli kültürünü yayma ve derinleştirme vasıtası olarak" kullanılmasına yönelik olacaktır. Yine bu dönemde radyonun üzerine aldığı toplumsal misyon "Tatlı olsun, acı olsun hakikatleri millete

(52) a.g.e., s.184.

kadar ulaştırmak ve bu yolda milletin kulağı, hükümetin ağzı olmak" şeklinde ortaya çıkıyordu (53).

Bu dönemde, radyonun devletin sıkı denetimi ve yönlendirilmesi altında kalmasını doğal karşılamak mümkündür. Radyo yayınlarının özel şirketler tarafından sürdürüldüğü ülkelerde bile, savaş koşulları gözönünde tutularak müdahalelerde bulunduğu hesaba katılırsa devletin elinde bulunan radyonun, hükümetin etkisinde kalmamasını, bağımsız olmasını beklemek biraz hayalcilik olurdu. Ancak savaşın bitimiyle bu olağan s-t  durum ortadan kalkmaktadır. işte bu aşamadan sonra radyonun bağımsız, tarafsız ve özerk olmasını beklemek doğal ve haklı bir beklentidir. Ne var ki bu beklenti yakın zamanda gerçekleşmeyecektir.

aaa- 1940-1946 Döneminde Radyonun  rg tsel Yapısı

Radyo yönetiminin devletin denetimi altına girdiği 1936-1940 döneminde radyo, PTT, içişleri Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere üç ayrı otoriteye bağlıydı. Savaş yıllarında radyo kendine yüklenen misyonu daha etkili bir biçimde yerine getirebilmesi için yeni bir örgütlenme sağlanması gerekiyordu. 1940 yılında 2387 sayılı yasayla Başbakanlığa bağlı Matbuat Umum Müdürlüğü kurulmuş, tüm basın, yayın ve turizm alanını yönetmekle görevlendirilmiştir (54).

(53) a.g.e., s.185.

(54) a.g.e., s.185.

Yasaya göre, radyo örgütü Umum Müdürlüğe bağlı iki şube ve bir bürodan oluşmaktaydı. Subelerden biri yayın hizmetini yürüten "Nesriyat Subesi", diğeri ise teknik işlerden sorumlu "Fenni işletme Subesi"dir. "İdari işler Bürosu" ise radyo müdürlüğünün tüm yönetsel işlerini yürüten bir bürodur. 1943 yılında önemli bir değişiklik meydana geliyor ve radyo örgütünde yayın işlevi ile yönetsel işlevler farklılaşarak birbirinden ayrılıyordu. Bu dönemin bir başka gelişmesi de radyofonik temsil ve skeçlerin hazırlanıp sunulduğu birimin ayrı bir varlık kazanmasıdır. Bu arada, 4475 sayılı bir yasayla radyo örgütü yeniden düzenleniyordu. Ancak, 4475 sayılı yasa radyo örgütü açısından çok fazla bir değişim getirmemiştir. Yalnızca yasa değişikliğinden önce fiilen var olan Söz Komitesi, bu yasayla yasallık ve kesinlik kazanıyordu. Söz Komitesi aslında bir denetim birimidir ve yasayla etkinliği arttırılarak meşru hale getirilmiştir (55).

bbb- 1940-1946 Döneminde Radyonun Program Yapısı

Bu dönemde, radyo yayınlarının yaklaşık 2/3'ü müzik yayınlarından, bu yayınların da yaklaşık yüzde 64'ü batı müziğinden oluşmaktaydı. Söz yayınlarıysa yüzde 32 oranındadır. Söz yayınlarının yarısından fazlası haberler ve

(55) a.g.e., s.189-191.

haber programlarından oluşmaktadır. Radyonun öteki programlarında olduğu gibi, müzik yayınlarında da Hükümet ve Partinin (CHP) önde gelenlerince yapılan uyarı ve yönlendirmelerin müzik politikasında da etkilili olduğu söylenebilir. Bu dönemde çağdaş Türk bestecilerinin eserlerine daha çok yer ayrılmış, halk ozanları mikrofona çıkarılmıştır. Ancak, bu atılımlar uzun sürmemiştir. 1944 yılında "alafranga-alaturka" tartışmaları yeniden alevlenmiş, 1946 yılında radyoda yeniden fasıl programlarına yer verilmeye başlanmıştır (56).

"Radyo Gazatesi" bu dönemin en çok dinlenen programlarından biridir. Bu programın amacı, bir yandan cephelerdeki ve cephe gerisindeki siyasi olayların dinleyiciye aktarılması bir yandan da çeşitli ülkelerin Türkiye'ye yönelttikleri yoğun propaganda saldırılarının karşılanabilmesiydi (57).

dd- 1946-1960 Dönemi

14 yıl sürecek bu dönemde Türkiye yeni yapılanmalar içine girmiştir. Bu dönemin başlangıcında ikinci Dünya Savaşı sona ermiş, Türkiye tek partili sistemden çok partili sisteme geçiş yapmıştır. Bu geçişte, batı ile ilişkilerin artarak gelişmesi, dönemin ekonomik ve siyasal belirleyicileri olmuştur. Çok partili yasama geçiş, radyoculuğu doğrudan ya da dolaylı, çeşitli şekillerde etkilemiştir. Bu radyonun

(56) a.g.e., s.215.

(57) a.g.e., s.225.

örgüt ve yönetiminde görüldüğü gibi, genel yayın politikasında da kendini göstermiştir. Bu dönemde radyo, iktidarla muhalefet arasında sürekli tartışma konusu olmuştur.

aaa- 1946-1960 Döneminde Radyonun Örgütsel Yapısı

Radyo, 1949 yılına kadar 4475 sayılı yasa çerçevesinde belirlenmiş olan örgütsel yapısını sürdürmüştür. Ancak, ülkenin içinde bulunduğu koşulların değişmesi, yeni bir siyasal sisteme girilmiş olması gibi nedenlerle radyonun yeni bir örgütsel yapıya kavuşturulmasına gereksinim duyulmuştur. Nitekim, Mayıs 1949'da kabul edilen Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü kanunu ile gerek basın ve radyo, gerekse iç ve dış turizm işlerini kapsayan yeni düzenlemelere gidilmiştir. Yeni yasanın getirdiği en önemli değişiklik; radyonun çok partili yaşama uyarlanması sorunudur. Yasa uyarınca, seçim zamanlarında partilere radyo aracılığıyla propaganda yapabilme hakkı tanınıyordu.

Yasanın, radyo yayınlarını düzenlemek amacıyla getirdiği en önemli yenilik, Radyo Yayınları Danışma Kurulu'dur. Bu kurulun görevi "Türkiye radyolarında yapılacak yayınların esasları ve programlar hakkında görüş bildirmek"tir (58). Ancak bu kurulun ömrü uzun olmamıştır. Kurul 1949 ve 1950 yıllarında birer kez toplanmış, 1951 yılında hiç toplanamamış ve fiilen

(58) a.g.e., s.257.

len dağılmıştır. Bu dönemde radyo müdürlükleri 5392 sayılı yasayla merkez teşkilatından tamamen ayrılmış ve bağımsız hale gelmiştir.

bbb- 1946-1960 Döneminde Radyonun Program Yapısı

Bu dönemde, radyo yayınlarının ortalama yüzde 70'i müzik, yüzde 28'i de söz programlarından oluşmaktadır. Söz yayınlarının yarısına yakın bir bölümünü haber bültenleri oluşturmaktadır. Bu dönemde, haber bültenlerinde, haber değeri olmayan "protokoler" haberlere fazlaca yer verilmektedir (59). Özellikle 1958 yılından sonra radyonun, haber bültenlerinde her türlü habercilik ölçütlerinden, kurallarından ve ilkelerinden uzaklaştığı görülmektedir. Dönemin ünlü programı Radyo Gazetesi bir yorum programı olmaktan çıkıp haber bülteni görünümüne almaya başlamıştır. 1954 yılından sonra, yine bu programda dış haberlerin verilmesinden vazgeçilmiş, yurtiçi olay ve haberler programın içeriğini oluşturmaya başlamıştır.

Bu dönemde dikkati çeken bir olgu da manevi yayınlardaki artıştır. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle radyoda dinsel yayınlara yer verilmesi konusunda karar alınmıştır. Ayrıca, Türkiye radyolarında ilk reklam yayınlarına bu dönemde yer verilmeye başlanmıştır.

(59) a.g.e., s.309.

Bu dönemde, Radyo yayınlarının "ıslah"ı amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Ancak, burada gözümüze çarpan bir nokta var ki, bu da; radyo yayınlarının "ıslah" çalışmalarının yalnızca dinleyiciler düşünülerek yapılmadığıdır. Önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de iktidarın radyodan daha etkin bir biçimde yararlanma isteği yine kendini göstermiştir. Nitekim, DP iktidarı 1954 yılında, muhalefetin seçim sırasında bile radyodan yararlanma olanakını kaldırmıştır. DP'nin bu tutumu, "Devlet radyosunun DP organı haline getirilerek tek fert veya zümre idaresi kurmak gayesi ile propaganda yaptırılması" iddiası ile 1960 yılında mahkemeye yansıtılacaktır (60).

Kitle iletişim araçlarının, ülkenin demokratikleşmesine katkıda bulunan en önemli araçlardan biri olduğunu gözönüne aldığımızda, Demokrat Parti'nin sözünü ettiğimiz tutumunu desteklememiz mümkün değildir. Aynı şekilde radyonun, daha sonra da televizyonun sürekli şu veya bu şekilde, iktidarların etkisi ve baskısı altında kalması da bizce doğru değildir. Bizce doğru olan, tüm kitle iletişim araçlarının devlet ya da iktidarın, kişi veya zümrelerin baskısı altında ezilmeden, özgür ve özerk yayınlar yapabilmesidir. Bu sayede toplumsal sorunların daha net bir biçimde ortaya çıkacağı ve gerekli önlemlerin zaman geçirilmeden alınabileceği inancını taşıyoruz. Bu inancımızın yanısıra, özgür ve özerk yayınların

(60) a.g.e., s.333.

gerçek gündemi kamuoyuna yansıtacağını ve tartışma ortamı yaratacağını; böylece, demokratik düşünce ve kurumların vazgeçilmez bir biçimde topluma yerleşeceğini düşünmekteyiz.

ee- 1960-1964 Dönemi

27 Mayıs 1960 hareketi Türkiye radyoculuğu açısından yeni bir dönemim başlangıcı sayılmaktadır. 27 Mayıs hareketini gerçekleştirenler, anayasayı ihlal eden Demokrat Parti iktidarının suç aletlerinden birisi olarak radyoyu saptamışlardır (61). Bu saptamanın elbette bir tepkisi olacaktı. Bu tepki de 1961 Anayasası'nda ortaya çıktı. Anayasanın 121. maddesinde, radyo ve televizyon istasyonlarının yönetiminin özerk kamu tüzel kişiliği halinde düzenleneceği öngörülmüştür. Ancak, dört yıllık bir dönemi inceleyeceğimiz bu dönemde belirsizlik ve düzensizlik göze çarpmaktadır. Bunun nedeni de TRT yasasının beklenmekte oluşudur. Bu dönemin radyo programlarında bir yandan gerek biçim gerekse içerik yönünden ileri uygulamaları, öte yandan içerik yönünden gerici, biçim yönünden en olumsuz örnekleri bir arada görmek mümkündür. 27 Mayıs sonrasında, TRT'nin kuruluşuna değin geçen dönemde, geçmiş dönemlerin tortuları, yeni bir örgütsel-yönetisel yapıya geçişin hazırlıkları ve en önemlisi dönemin sosyo-ekonomik ve kültürel etkileri egemendir (62).

(61) a.g.e., s.364.

(62) a.g.e., s.364.

aaa- 1960-1964 Döneminde Radyonun Örgütsel Yapısı

27 Mayıs hareketinin ilk eylemlerinden birisi, "Türkiye Radyolarının Çalışma Prensipleri"ni saptamak olmuştur. Buna göre radyo, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin resmi yayın organıdır. Ne hükümet organının ve ne de herhangi bir zümre ya da şahsın nüfuz istismarı olarak kullanılamaz."

Genel olarak tüm radyolar, özel olarak da Ankara Radyosu yönetim, teknik işletme ve program üretmek açısından çok olumsuz koşullar altında bulunmaktadır. Bu olumsuz koşullardan radyo yöneticilerini en çok rahatsız eden, çeşitli işlevsel birimlerin çalışmalarını düzenleyen yönetmelik vs. yazılı belgelerin yokluğudur. Bu rahatsızlık sonucu, çeşitli yönetim birimlerinin çalışma ilkeleri, yayınlarda uyacakları ilkeler ve bir dizi yönetmelik hazırlanmıştır. O kadar ki, radyoun hizmet aracının kullanılması bile, "Radyo Otomobilinin Kullanılışı Hakkında Yönetmelik" ile belirli esaslara bağlanmıştır (63).

Bu dönemde, radyo örgütü, eskiden olduğu gibi 27 Mayıs'tan sonra da 5392 sayılı BYTGM yasası uyarınca yönetilmiştir. Ancak, radyo yöneticilerini rahatsız eden pekçok sorun vardır; gerek tek tek radyolar içinde yatay ve dikey ilişkilerin iyi işlemeyişi, gerekse radyolar arasında eşgüdüm

(63) a.g.e., s.365.

kurulamayışı, bir dizi sorunlara yol açmaktadır. Bu nedenle 27 Mayıs hareketinden sonra radyolarda görülen "reform" girişimlerinin ağırlık noktası, program üretilmesi ve yayının sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesi açısından kimi birimlerin görevlerini yeniden tanımlamak ve yeniden kimi birimler oluşturmak olmuştur (64).

1960-1964 döneminde, radyo programlarının geliştirilmesi ve karışıklıkların önlenmesi amacıyla, Program Müdürlüğüne yardımcı ve destek olacak bir "Söz ve Temsil Programları Müşavirliği" oluşturulmuştur. Haberler ve siyasi niteliği ağır basan yayınlar dışındaki tüm söz programlarının üretilmesi ve denetlenmesine katkıda bulunmak amacıyla oluşturulan bu müşavirliğin yanı sıra Program Müdürlüğü ve Söz-Temsil Yayınları Şefliği varlığını sürdürmüştür. Radyoların yönetimine getirilen bir başka yenilik, Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı içinde BYTGM'nün yanısıra radyo (ve tv) işleriyle uğraşmak üzere bir özel müşavirlik oluşturulmuştur.

Bu dönemde, radyolar arası program planlamasını yapmak ve program değişimini sağlamak, yabancı radyolarla ilişkileri düzenlemek ve yabancı radyolar için Türkiye'yi tanıtıcı programlar hazırlamak, bütün Türkiye radyoları için program hazırlamak, Türkiye radyolarının basın sözcülüğü görevini yapmak gibi işlevleri yerine getirmek üzere Merkez Program

(64) a.g.e., s.366.

Müdürlüğü kurulmuştur. Dönemin en önemli atılımlarından birisi de radyo örgütünün ilk kez Haber Aktüalite Servisi'ne kavuşmuş olmasıdır. Kasım 1962 tarihinden itibaren Türkiye radyolarının haber hizmeti, çıkarılan bir yönetmeliğe göre oluşturulan Haber ve Aktüalite Servisi'nce yürütülmüştür(65).

1960-1964 döneminde, radyo örgütü 1963 Temmuz ayına kadar 5392 sayılı BYTGM Kanunu, bu tarihten sonra ise 265 sayılı Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Kanunu'nun geçici 7. maddesi uyarınca yönetilmiştir. 27 Mayıs sonrasının "ıslahat" girişimleri sonucu bazı birimler ortaya çıkmış, ancak bu birimlerin uygulamada ağırlıkları olmamıştır. Örneğin, Radyo Yayınları Danışma Kurulu 27 Mayıs'tan sonra toplantıya çağrılmışsa da aldığı kararların fazla bir bağlayıcılığı olmamıştır. Öte yandan Söz Temsil Müsavirliği, iç Danışma Komitesi gibi birimler adı var, kendi yok durumundan öteye geçememişlerdir. Radyo Dairesi Teknik Sube Müdürlüğü ve Radyo-Tv Eğitim ve Kurslar Merkezi de adı ve görevi belirlenen, başlarına birer yönetici getirilen ama fazla bir etkinlikleri görülmeyen birimlerdir (66).

bbb- 1960-1964 Döneminde Radyonun Program Yapısı

1962 yılında tüm yayınların yaklaşık yüzde 63'ü müzik yayınlarından, kalan süre ise söz ve reklam yayınlarından

(65) a.g.e., s.369.

(66) a.g.e., s.370.

oluşmaktadır. 1963 yılı başında yapılan çalışmalar sonunda, söz programlarının yüzde 34, müzik programlarının yüzde 60, reklam programlarının ise yüzde 6 oranında gerçekleşmesi ön-gör÷lmüştür. Dönemin en ilginç programı, Yassıada duruşmalarının yansıtıldığı "Yassıada Saati" dir (67).

27 Mayıs'tan sonra Ankara Radyosunun gerek genel olarak yayın düzeyinde, gerekse söz ve müzik programlarında değışiklikler olduğu söylenemez. Radyo yayınları yine büyük ölçüde dışarıya ısmarlanan programlara dayalıdır, yurt ve dünya sorunlarından uzaktır. Bununla birlikte, 27 Mayıs sonrası radyo programlarının -sola kapalı olmak koşuluyla- daha özgür bir düşünce ve tartışma ortamı sağladığı yadsınmamalıdır. Ayrıca, özellikle söz programlarının dili, anlatım, sunuş, biçim vb. açılardan birtakım atılımlar gösterdiği, radyo programcılığı anlayışına daha yakın uygulamaların gör÷lmeye başlandığı da bir gerçektir (68).

b- TRT Dönemi ve özerklik

1960 öncesi yıllarda Türkiye radyolarının siyasal açıdan "yanlı" bir biçimde kullanılması, yeni siyasal düzenlemelerde konuya daha özenli eğilinmesine yol açtı. Radyonun siyasal iktidarların bir organı haline dönüşmesini engellemek amacıy-

(67) a.g.e., s.393.

(68) a.g.e., s. 389.

la 1961 Anayasasıyla "özerklik" kavramı getirildi. Burada özerklik kavramını ve bir kamu kuruluşu olarak radyo ve televizyonun özerkliğinden ne anlaşıldığını açıklamakta fayda görüyoruz.

aa- özerklik Kavramı

Kitle iletişim araçlarının özgürlüğü, düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü ile haber alma ve verme özgürlüğüne dayanmaktadır. Bu aşamada devleti, düşünceyi açıklamak özgürlüğünü etkileyecek bir davranıştan alıkoyar. Radyo ve televizyon özgürlüğü de, bu araçlar yoluyla düşünce ve kanaatleri serbestçe açıklamak özgürlüğünü ifade eder ve bu araçlarla yayın yapanlara devletten, yayının yapımı ve yayını esnasında bir etkide bulunmamayı talep etme hakkını verir. Buna ek olarak devletin görevi, bu özgürlüğün var olmasını sağlayacak her türlü maddi şartları da sağlamaktır (69).

özerklik, radyo ve televizyon program yapımında, yönetim ve iktisadi alanda, siyasi iktidara tabi olmamasını ifade eder. Ancak bu herkesin radyo ve televizyondan herhangi bir kayıt olmaksızın yararlanacağı veya program yapımcısının kendi kişisel ölçülerine göre program yapabileceği anlamına gelmez. Radyo ve televizyon özerkliği, sınırları tayin edilmiş bir sorumluluk altında, radyo ve televizyon dışında kalan her

(69) j. Cengiz Taşer, Radyonun Organizasyonu ve özerkliği, TRT Basılı Yayınlar Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1969, s.136.

türlü menfaat gruplarına, siyasi iktidarlara vs., belli, açık veya kapalı ve dolaylı bir bağıllık söz konusu olmaksızın; her türlü düşünceye karsıtlarıyla yer vermek, sadece belli bir grubun yararına veya çıkarına değil halkın bütününe hizmet etmek, siyasi konularda kesin tarafsız olmak, kurum olarak siyasi iktidarların emir hiyerarsisi dışında kalmak anlamına gelir. Yani, tarafsızlık, objektiflik ve esitlik özerkliğin amacı ve varlık koşuludur (70).

özerkliği çok genel olarak, bir kamu kurumunun kendi kendini serbestçe idare etmesi olarak açıklamak mümkündür. Kendi kendini serbestçe yönetmeden kasıt sudur: Bir kamu kurumu, devlet idaresine bir emir hiyerarsisi ile bağılı değil de, kendi kendisini yönetme hakkına sahip kılınmışsa, bu kamu kurumunun diğer klasik kamu kurumlarından bir ayrıcalığı bulunmaktadır (71). Kurum kendi örgütünü kendisi kuramıyor, hizmetini kendisi düzenleyemiyor, dışarıdan, devlet idaresinden bir yerinde'lik denetimine tabi tutulabiliyorsa, kurum devlet müdahalelerine karşı yetkilerini yargı yolundan savunmak olanaklarından mahrumsa, bu takdirde onun kendi kendisini idare hakkı da yok ve kısıtlanmış demektir ki, bu özerkliğin de yokluğu demektir (72).

(70) C. von Lohning'den aktaran C.Taser, a.g.e., s.137.

(71) T. Maunz, States-und Verwaltungsrecht in Bayern'den aktaran C. Taser, a.g.e., s.138.

(72) M.öztürk'ün 9.3.1968 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan "TRT'nin Kaderi" adlı makalesinden aktaran C.Taser, a.g.e., s.139.

bb- TRT Kurumunun Kuruluşu

1961 Anayasası'nın 12. maddesinin, radyo ve televizyon idaresinin özerk bir kamu tüzel kişiliği halinde düzenlenmesi görevini verdiği kanun, 24 Ocak 1963 tarihinde kabul edilen 359 sayılı "Türkiye Radyo Televizyon Kurumu" kanunudur. 359 sayılı TRT Kurumu kanunu 1 Mayıs 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. TRT bu tarihten sonra Türkiye'de radyo ve televizyon tekeli elinde bulunduran bir kurum olarak çalışmalarını sürdürmüştür.

Radyo ve televizyonun yeni düzenlenişi 1961 Anayasası'nın 121. maddesindeki şu hükümlerle sağlanacaktır:

"Radyo ve televizyon istasyonlarının idaresi, özerk kamu tüzel kişiliği halinde, kanunla düzenlenir... Her türlü radyo ve televizyon yayınları tarafsızlık esaslarına göre yapılır... Radyo ve televizyon idaresi, kültür ve eğitime yardımcı görevinin gerektirdiği yetkilere sahip kılınır... Devlet tarafından kurulan veya devletten mali yardım alan haber ajanslarının tarafsızlığı esastır."

cc- 1964-1971 Dönemi

1961 Anayasası, 359 sayılı yasa ve DP döneminden sonra, birçok gelişmeyle geçen dört yıllık bir dönemin ardından, 1 Mayıs 1964'de TRT Kurumu, Türkiye radyolarını resmen devraldı. Bu tarihte Türkiye'de 527.6 kilovat gücünde 13 istasyon bulunmaktaydı. 1965 yılında Türkiye radyolarının yayın alanı 283.000 kilometrekare idi. Bu Türkiye'nin yüzde 36.8'etmektedir. Bu alan içinde Türkiye nüfusunun yüzde 42.6'sını kapsa-

yan 13 milyon 396 bin kişi yer almaktadır (73). Kuruluşundan bu yana 37 yıl geçmesine rağmen radyo yayınları henüz nüfusun yarısına bile seslenecek kapasiteye ulaşamamıştır. Türkiye’de kurulu 13 verici istasyonlarından sadece Ankara ve İstanbul radyoları o günün koşullarında yeterli sayılabilecek stüdyo araç ve gereçlerine sahiptir. Verici istasyonların bazıları kullanım sürelerini doldurmuş, eskimiş, yıpranmış, yapımcı fabrikalarında artık yedek parçaları kolaylıkla bulunmayan, işletmeleri hayli pahalıya çıkan istasyonlardır.

özerk bir kuruluş olarak, hem de böyle yetersiz araç, gereç ve personelle göreve başlayan kurum özerkliğini ancak 7 yıl koruyabilmiştir. Bu 7 yılın ilk yıllarını kendini kabul ettirme, yasaya uygun kadrolar, yönetmelikler yapma, yayın ilkelerini saptama, ücret tarifelerini yürürlüğe koyma gibi işlemlerle geçirdi. Kurumda bu döneme kadar "yapımcı" denebilecek personel yoktu. 7 yıllık dönem içinde, programcılık yeni bir anlayışla ele alındı. özerk TRT döneminde açılan sınav ve kurslarla radyoculuğumuzda "Prodüktör-Yapımcı" mesleği getirilmiş, asıl işi program yapmak olan, başka hiçbir kuruluşla bağlantısı bulunmayan elemanlar kazandırılmıştır (74).

TRT dönemi öncesinde ikimilli postayı aynı anda dinleyebilen nüfus genel nüfusa oranla yüzde 14.2, iki milli posta-

(73) Turgut özakman’ının Radyo Notları adlı kitabından aktaran Nail Ekici, Yıgınsal İletişim Araçlarında Denetim ve Ülkemize Yansıması, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Lisansüstü Uzmanlık Tezi), Ankara, 1980, s.79.

(74) Ekici, a.g.tez, s.80.

nın dinlenebildiği alan ise Türkiye'nin yüzde 3'ü iken, 1972 yılına gelindiğinde, nüfus ve alanımızın yüzde 100'ü biri milli. öteki bölgesel iki programı dinleyebilir duruma gelmiştir. TRT'nin onuncu yılının sonunda, ülkemizde yeni ve güçlü radyo verici istasyonları kurulmuş, radyolarımızın toplam gücü 4.500 kilovattı aşmıştır. Güç açısından düşünüldüğünde 37 yılda yapılamayan 10 yıl gibi kısa bir sürede yapılmıştır (75).

aaa- 1964-1971 Döneminde TRT'nin Örgütsel Yapısı

1964-1971 döneminde TRT 359 sayılı TRT Kurumu yasası çerçevesinde örgütlenmiştir. Yasada üst düzey yönetim organları: Yönetim Kurulu, Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcıları, Siyasi Yayınlar Hakem Kurulu ile Genel Müdür istegine bağlı olarak kurulması öngörülen Danışma Kurulları'dan oluşmaktadır. TRT Kurumu, Genel Müdür tarafından temsil olunur ve Yönetim Kurulu'nun aldığı kararlar çerçevesinde ve onun yönetimi altında Genel Müdür tarafından yönetilir. Genel Müdür, Yönetim Kurulu'nun tavsiyesi, Turizm ve Tanıtma Bakanı'nın teklifi ve Bakanlar Kurulu kararıyla atanır.

Yönetim Kurulu'nun, TRT Kurumu'nun görevleri olması itibariyle sağlamakla yükümlü olduğu görevler genel olarak şöyle özetlenebilir.

(75) a-g. tez, s.80.

i) Radyo ve televizyon kurumlarının eğitici-öğretici, eğlendirici, yeterli, doğru ve tarafsız yayın yapmalarını sağlamak.

ii) Bu hizmetin gerektirdiği teknik hizmetleri kurmak, geliştirmek ve pekiştirmek.

iii) Radyo ve televizyon postaları arasında (yurtiçinde ve yurtdışında) gerekli koordinasyon ve işbirliğini kurmak.

bbb- 1964-1971 Döneminde TRT'nin Program Yapısı

359 sayılı TRT yasasının 5. maddesine göre, yayınların genel çerçevesi şöyle çizilmiştir.

"... Tarafsızlık içinde halka hizmet edilmesi... Programların; anayasanın dayandığı temel görüş ve ilkelerle, Cumhuriyetin ilkelerini benimsetici ve bu görüş, ilke ve niteliklere uygun düşünce ve davranış tarzını geliştirici... Atatürk toplumunun çağdaş uygarlık seviyesine erişmesi amacını güden ve bu devrimlerin getirdiği dünya görüşüyle yaşama tarzını yerleştirci ve geliştirici tutumla program hazırlanması... Haberlerin doğruluk, çabukluk ve çağdaş habercilik ilkelerine uygun olması ve kaynaklarının belirtilmesi..."

TRT döneminde, radyo yayıncılığında pekçok ilerleme ve gelişme kaydedilmiştir. Bu dönemde radyo programcılığına yeni bir anlayış ve yeni bir bakış istegi oluşmuştur. Programların bir araştırmaya dayanmadan, fakat açık, belli, sagduyunun bulup çıkaracağı "göz önündeki gerçekler" dikkate alınarak düzenlenmiştir. Programların yapımında başlıca ölçü dinleyici olmuştur. Osmanlıca ile öz Türkçe arasında, kişiden kişiye değişen, toplumdan kopuk Türk radyo dili, özellikle genç prodüktörlerin çabasıyla ortak bir üslup kazanmıştır. Anlaşıl-

lır ve benimsenir olma ölçüsü yerleşmiştir. Tek, farazi dinleyici tipine yönelmiş yayınların yerini, dinleyicisi saptanmış program ve program kuşakları almıştır (76).

dd- Türkiye’de Televizyon Yayınlarının Başlaması

Türkiye’de kamuoyu televizyonla 1960’lı yıllardan sonra ilgilenmeye başlamıştır. Televizyonun dünya üzerinde iyice yaygınlaşması bu ilginin artmasına neden olmuştur. 1960 öncesinde İTÜ Televizyonu Türkiye’de ilk televizyon yayınıni gerçekleştirmiştir. Ankara Televizyonu ise, TRT’nin ilk yönetim kurulu kararıyla Ocak 1968’de deneme yayınlarına başlamıştır.

Ülkemizde televizyon yayınları Federal Almanya’nın teknik desteğiyle başlamıştır. Ankara’da kurulan vericinin ulaştığı nüfus sayısı 1 milyon 70 bin idi. Deneme yayınlarına başladığında Ankara televizyonunun teknik olanakları çok sınırlıydı. Yayın sınırlı teknik olanaklar ve sınırlı program olanaklarıyla, yayıncıların amatör heyecanlarıyla gerçekleştiriliyordu. Deneme yayınları Mithat Paşa Caddesinde kiralanmış ve televizyon stüdyosu durumuna getirilmiş olan bodrum katlarından gerçekleştiriliyordu. 1968 yılında deneme yayınları yalnızca bir stüdyodan yapılmış, bu tarihlerde ek olarak iki stüdyo daha planlanmış ve teçhizatı sözleşmeye bağlanmıştı (77).

(76) a.g. tez, s.80.

(77) Özden Cankaya, Türk Televizyonunun Program Yapısı, Mozaik Basım ve Yayıncılık, İstanbul, s.13-14.

1968 yılında Ankara televizyonu toplam 453 saat 56 dakika yayın yapmıştır. Bu yayınların türlerine, yerli ve yabancı yapım oranlarına göre döküm yapılmamıştır. Deneme yayınlarının program yapısı açısından dikkat çeken yanı yerli yapımların egemenliğidir (78).

1964-1971 dönemi yayıncılık ve örgütsel yapı bakımından çok önemli bir dönemdir. Ancak, bu dönemde gerek TRT'nin kuruluş yıllarında ve gerekse daha sonraki dönemlerde, hükümetler TRT üzerinde çeşitli baskılar yaratabilmek için bir hayli çaba harcamışlardır. Hükümetler, TRT Genel Müdürünü diğer üst düzey yetkilileri ve arkasından da TRT yasasını değiştirme girişiminde bulunmuşlar, bu gibi yollarla da TRT'de istediklerini yaptırmaya çalışmışlardır. TRT üzerindeki baskıların kiminelerine karşı ilk özerklik döneminde çeşitli önlemler alınmaya çalışılmış ve çeşitli mahkemelerde davalar açılarak özerkliğin gerektirdiği önlemlerle TRT donatılmaya çalışılmıştır. Ama, tüm bu çabalar o ilk yıllarda TRT'nin tam anlamıyla özerk olmasını sağlayamamıştır. TRT üzerinde baskı yaratmak isteyen hükümetlere ve siyasal partilere karşı, "özerklik" hukuksal bir zırh olmuştur. Ancak, bu zırh TRT'nin özerk yapısını sadece 7 yıl koruyabilmiştir (79).

(78) a.g.e., s.15.

(79) Hıfzı Topuz ve diğerleri, Yarının Radyo ve Televizyon Düzeni, Tüses-İlad ortak Yayını, İstanbul, 1990, s.98.

ee- 1971-1980 Dönemi

12 Mart 1971'de Genel Kurmay Başkanlığı ile Silahlı Kuvvetler Komutanlığı'nın verdikleri muhtıradan sonra derhal TRT'nin özerkliğinin kaldırılması yoluna gidildi. İlk önce 20 Eylül 1971 tarihli ve 1488 sayılı yasa ile 1961 Anayasası'nın 121. maddesi değiştirildi. TRT'nin özerkliği kaldırıldı ve Kurumun sadece "tarafsız" olması ile yetinildi. Bir süre sonra, anayasanın bu maddesindeki değişikliğe uygun bir biçimde 359 sayılı yasa da değiştirildi. 29 Şubat 1972'de, 1578 sayılı yasa ile yapılan bu değişiklikte de özerklik sözcüğü kaldırıldı ve "Türkiye Radyo Televizyon Kurumu" adıyla "tarafsız" bir kamu tüzel kişiliğinin kurulduğu belirtildi (80).

Özerkliği olmayan bir kamu kuruluşunun -ki bunun adı TRT ise- "bağımsız" ya da "tarafsız" olacağı düşünülebilir mi? Düşünülemez elbette. Böyle bir düşünceye kapılmak çok büyük bir iyimserlik olur. Nitekim yeni yasada TRT'yi bağımlı kılacak her türlü düzenleme yapılmıştır. TRT'yi siyasal iktidara bağlayan başlıca hükümler şunlardır.

i) Yönetim kurulundaki hükümet temsilcilerinin sayısı ikiden üçe çıkarıldı.

ii) Üniversitelerin, konservatuarların, opera ve tiyatro sanatçılarının doğrudan üye seçme kuralı kaldırıldı ve bu kurumların sadece üye adayı saptamaları yoluna gidildi.

(80) a.g.e., s.105.

iii) Bu adaylar arasından üye seçme yetkisi ise TRT Seçim Kurulu'na bırakıldı.

iv) Yönetim Kurulu'nun TRT personeli arasından iki üye seçme kuralı da kaldırıldı.

v) Buna karşılık Gazeteciler Cemiyetleri ve Sendikaları, işçi Konfederasyonu, işveren Sendikaları ve Sanayi Odaları gibi kurumların dört aday saptamaları ve TRT Seçim Kurulu'nun bunlar arasından, biri basın mensubu olmak üzere iki üye seçmeleri yoluna gidildi.

Böylece Yönetim Kurulu üyelerinin sayısı 11'e yükseltilmiş oldu. Üyelerin 3'ünü doğrudan doğruya Bakanlar Kurulu seçiyor, ötekileri seçme yetkisi de tabandaki kurum ve örgütlerden alınarak TRT Yüksek Seçim Kurulu'na veriliyordu. Bu kurulun üyelerini ise Cumhurbaşkanı seçiyordu. Bu durumda artık TRT'nin özerkliğinden değil, ancak bağımlılığından söz edilebilir (81).

1972'deki yasa değişikliği ile Genel Müdür atama işleminde de değişiklik yapılarak Bakanlar Kurulu atama işleminde serbest bırakıldı. Böylece hükümet dilediği kişiyi Kuruma Genel Müdür yapma yetkisini kazanmış oldu. 1972'deki yasa değişikliği ile bir de "TRT Seçim Kurulu" ortaya çıkarıldı. Bu kurul üniversite rektörleri arasından Cumhurbaşkanı'nın seçeceği dört rektör ile Mili Güvenlik Kurulu genel sekreterinden oluşuyordu. Kurulun en önemli yetkileri meseleksel

(81) a.g.e., s.108.

örgüt ve kurumların gösterecekleri adaylar arasından Yönetim Kurulu'nun beş üyesini seçmek ve Genel Müdürün görevi ile görevden alınması için görüş bildirmektir. Özerkliğin kaldırılmasıyla birlikte oluşturulan bu kurulla Cumhurbaşkanına TRT yönetiminde yeni yetkiler sağlanmış oldu.

Bu yapı değişikliği ile TRT, siyasal iktidarlara daha bağımlı hale gelmiş, siyasal iktidarlar değişikçe başta genel müdürler olmak üzere yönetici kadroları da değişmeye başlamış, birbirine karşı kadrolaşma hareketleri oluşmuştur. Kurum genel müdürleri olarak, o görevin gereklerini yerine getirebilecek nitelikte kişilerin yerine, siyasal iktidarlara yakınlığı ile tanınan dolayısıyla siyasal iktidarların propagandasını daha kolay yapabilecek kişiler kurum yönetici kadrolarına atanmaya başlandı (82).

12 Mart 1972'den 12 Eylül 1980'ne oradan da 14 Kasım 1983 tarihli yeni TRT Kurumu'na kadar uzanan dönemde TRT'ye 7 tane genel müdür atandı. Böylece her genel müdüre 2 yıllık bir görev süresi bile düşmemektedir. Yeni bir yayın planının yapılarak uygulamaya konulma aşamasında iken genel müdürlük görevi sona ermektedir.

aaa- 1971-1980 Döneminde TRT'nin Örgütsel Yapısı

1961 Anayasasında TRT'nin özerkliğini yitirmesine yol açan değişikliğe koşut olarak 359 sayılı TRT yasasının 1568

(82) Ekici, a.g. tez, s.86.

sayılı yasayla değiştirilen 3. maddesine göre TRT'nin yönetsel organları, Genel Müdür, TRT Yönetim Kurulu, Genel Müdür Yardımcıları, Koordinasyon Kurulu, Genel Danışma Kurulları ve TRT Seçim Kurulu'ndan oluşmaktadır.

bbb- 1971-1980 Döneminde TRT'nin Program Yapısı

özerklik dönemindeki TRT Kurumu yasasında değişiklikler yapılırken, kurumun sadece özerkliği yokedilerek örgütsel yapısının değiştirilmesiyle kalınmamış, yayın politikasında da değişiklikler yapılmıştır. Nitekim, özerklik dönemi TRT yasasının 2. maddesinde yayın politikası; "Haber hizmetleri görmek, eğitici, öğretici, kültür ve eğitime yardımcı, eğlen-dirici... Yeterli, doğru ve tarafsız yayın yapan..." şeklinde iken, yeni yasanın yayın politikası; "Yurtiçine ve yurtdışı-na radyo ve televizyon yayını yapan..." olmuştur (83).

Yeni dönemin başlangıcından itibaren, yayınlar bir yandan ilkellesirken öte yandan çeşitli sansürlere ve yasak-lamalara uğramış, içinde "Nazlı yarım gelivermiş sol dizin üstüne" türünden dizeler olan 54 türkü yayından kaldırılmış-tır. Bu tarihlerde haftada üç gün olan televizyon yayınları önce dört sonra beş güne çıkarılmış, uzayan yayın saatleri bol eğlence, spor, dizi film ve propaganda ile doldurulmuş-tur. Kaçak, Sirk Dünyası, Uzay Yolu, Görevimiz Tehlike gibi diziler ençok izleyicinin bulunduğu saatlerde yayınlara

(83) a.g. tez, s.87.

sokulmuştur. Sağda ve Solda Vuruşanlar, 12 Marta Nasıl Geldik gibi propaganda içerikli programlar da bu dönemde yayınlanmaya başlanmıştır. 12 Mart 1972'den itibaren de televizyonda reklam yayınlarına başlanmıştır (84).

ff- 1980 Sonrası ve 2954 Sayılı Yasa

12 Eylül 1980'de Genel Kurmay Başkanlığı ile Kuvvet Komutanları'nın ülke yönetimine el koymalarından sonra TRT askeri rejimin kumandası altına girdi. O zamanki genel müdür görevinden alınarak yerine asker kökenli emekli bir general atandı. Askeri rejim TRT'yi daha bağımlı bir duruma sokmak istiyordu (85).

6 Kasım 1982 tarihinde yapılan halk oylaması ile kabul edilen 1982 Anayasası ile 1961 Anayasası tamamen yürürlükten kaldırıldı. Yeni anayasa ile Türkiye'deki radyo ve televizyon yayınları ile ilgili maddelerde de değişiklik yapıldı. 1982 Anayasası'nın 133. maddesi şöyledir.

"Radyo ve televizyon istasyonları ancak devlet eli ile kurulur ve idareleri bir kamu tüzel kişiliği halinde düzenlenir. Kanun, Türk Devleti'nin varlık ve bağımsızlığını, ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünü ve Anayasanın 2. maddesinde belirtilen Cumhuriyetin temel niteliklerini koruyacak tarzda yayın yapmasını düzenler ve Kurumun yönetim ve denetiminde, yönetim organlarının oluşturulmasında ve her türlü radyo ve televizyon yayınlarında tarafsızlık ilkesini gözetir."

(84) a.g. tez, s.87.

(85) H. Topuz ve diğerleri, a.g.e., s.111.

Kanun, 11 Kasım 1983 tarihinde kabul edilerek 1 Ocak 1984 tarihinde yürürlüğe giren 2954 sayılı "Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'dur. Yeni yasanın en önemli özelliği TRT Kurumu'nun yasası olmayıp, Türkiye'deki tüm radyo ve televizyon yayınları ile ilgili düzenlemeleri de getirmesidir.

aaa- 1980 Sonrası Dönemde TRT'nin örgütsel Yapısı

2954 sayılı yasanın 8. maddesine göre TRT "tarafsız bir kamu tüzel kişiliğine sahip" bir kurumdur. özerkliğe yasada hiç değinilmemiştir. Yasaya göre "TRT Kurumu hükümet ile ilişkilerini Başbakan aracılığı ile yürütür".

Yeni yasa ile TRT ve onun dışında kalan tüm radyo ve televizyon yayınları ile diğer tüm elektronik yayınların gözetim, denetim ve değerlendirmesini yapmak üzere bir de üst kurul oluşturulmuştur: Radyo Televizyon Yüksek Kurulu (RTYK). Kurul, Türk yayıncılık tarihinde ilk kez yasalarda yer almaktadır. RTYK 12 üyeden oluşmaktadır. Üyelerin 3'ünü doğrudan Cumhurbaşkanı, 3'ünü doğrudan Bakanlar Kurulu, 2'sini Yök'ün göstereceği adaylar arasından Cumhurbaşkanı, 3'ünü yine Cumhurbaşkanı Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun göstereceği adaylar arasından seçer. Sonuncusu ise Milli Güvenlik Kurulu'nca seçilir ve Bakanlar Kurulu'nca atanır. Kurulun başkanı da bu 12 üye arasından Cumhurbaşkanı tarafından seçilir.

Cumhurbaşkanının açıkça ağırlığı görülen bu kurulun bağımsızlığı yansızlığı tartışma götürür bir nitelik taşımaktadır. TRT'nin özerklik dönemindeki Yönetim Kurulu ile RTYK arasında hiçbir benzerlik yoktur. özerk TRT Yönetim Kurulunun yalnızca 2 üyesi Bakanlar Kurulu'na atanmış ötekiler demokratik bir taban tarafından hükümetin ve Cumhurbaşkanının hiçbir müdahalesi olmadan seçilmişlerdir (86).

RTYK'nın görevleri arasında, yurtiçine yapılacak radyo ve televizyon yayınlarının ulusal siyasa uygun olarak yapılmasını sağlayacak ilkeleleri saptamak, denetlemek, kapalı devre radyo ve televizyon yayınları ile TRT'nin yeni radyo ve televizyon kanallarının açılması yer almaktadır. Kurulun bu görevleri yanında bir diğer önemli görevi de TRT Genel Müdürü ile TRT Yönetim Kurulu üyelerinin seçimi ve atanmaları ile ilgilidir. Kurulun bu görevi, genel müdürlük için üç isim, TRT Yönetim Kurulu için ise, Kurul üye sayısının iki katı olan 12 aday belirleyerek Bakanlar Kurulu'na bildirmektir.

2954 sayılı yasaya uygun olarak TRT'nin organları Yönetim Kurulu, Genel Müdür ve Koordinasyon Kurulu'ndan oluşmaktadır. Yönetim Kurulu en yüksek karar ve yönetim organıdır. Genel Müdür TRT Kurumunu temsil eder ve yönetir. Görev süresi 4 yıldır, ikinci kez atanabilir. Koordinasyon Kurulu ise TRT'nin üniteleri arasında işbirliği sağlar, hizmetle ilgili görüş ve uygulama farklılıklarının giderilmesi için öneriler-

(86) a.g.e., s.133.

de bulunur. Yıllık bütçe tasarılarını, yıllık genel yayın planını, uzun vadeli ve yıllık yatırım planlarını inceler ve Yönetim Kuruluna görüş bildirir.

bbb- 1980 Sonrası Dönemde TRT'nin Program Yapısı

1980'de Türkiye sancılı günler yaşamaktadır. Anarsik olaylar doruğa tırmanmış ve 12 Eylül 1980'de ordu ülke yönetimine el koymuştur. Toplumun içinde bulunduğu durum TRT 1981 Genel Yayın Planına da yansımıştır. Planın tanım başlığı altında şu görüşlere yer verilmektedir.

"... Devletten, birlik ve beraberlikten yana yayın yapmak mecburiyetinde olan TRT Kurumunda gerek yöneticiler, gerek denetleyiciler, gerekse üretici kadrolarda çalışanlar kendilerine tanınan sınırlar içinde kalarak görev yapmak durumundadırlar..." (87).

Radio ve televizyon yayınlarının amacı ise;

"Türkiye radyo ve televizyon kurumu yayınlarını; bütün fertlerini kaderde, kıvançta, tasada ortak bölünmez bir bütün halinde, milli suor ve ölköler etrafında toplayan ve milletimizi dünya milletleri ailesinin esit haklarına sahip şerefli bir üyesi olarak, milli birlik ruhu içinide daima yüceltmeyi amaç bilen Türk Milliyetçiliğinden hız ve ilham alarak "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesinin, milli mücadele ruhunun, millet egemenliğinin Atatürk devrimlerine bağlılık suoruna sahip olarak oluşturacaktır... Bütün yayınlarda devletten ve milletten yana (siyasi partiler karşısında bağımsız) milli güvenlik esaslarıyla tam uyumlu, milli adet, anane ve ahlak kaidelerine bağlı... Türk milli eğitimine yardımcı...yayınlar yapacaktır" (88).

(87) TRT 1981 Yılı Genel Yayın Planı, s.7.

(88) a.g. plan, s.7-8.

Burada herseyi bir yana bırakıp "siyasi partiler karşısında bağımsız" deyimini ele almak isteriz. 1980 müdahalesiyle siyasi partiler kapatılmış, parti başkanlarının kimi sürgüne gönderilmiş, kimi ise hapse gönderilmişti. Ortada siyasi parti bulunmadığına göre TRT Kurumu hangi partilere karşı tarafsız olacaktı. TRT yayınlarında devletten yana tavır alınması isteniyor. Devletin bütün organlarını ordu elinde bulundurduğuna göre, TRT yayınlarının tamamen ordunun güdümünde olacağını tahmin etmek güç değildir.

1 Ocak 1984 tarihinde yürürlüğe giren 2954 sayılı yasa ile öngörülen ve 1984 Yılı Genel Yayın Planı'nda yer alan yayın ilkeleri incelendiğinde en çok göze çarpan kelime "milli" dir. Bütün kavramların başında bu kelime mutlaka bulunmaktadır. Böylece Türk radyo ve televizyon yayınlarında "milli" rüzgarlar esecektir. Ayrıca" her yayın türünde yerli yapımlara ağırlık verilecektir" (89) denilmektedir. Hersey "milli"lesecekse, her yayın türünde yerli yapımlara ağırlık verilecekse, neden her geçen yıl dış kaynaklı yapımlar, diğer yayın türlerine oranla en büyük ağırlığı oluşturuyor?

1981 yılında televizyon yayınlarında dış kaynaklı yayınlar diğer yayınlar içinde yüzde 30-10'luk bir yer tutmaktadır. Bu oran 1984'te yüzde 31-5, 1985'de ise yüzde 45'dir (90).

(89) TRT 1984 Yılı Genel Yayın Planı, s-4.

(90) Program oranları özden Cankaya'nın Türk Televizyonunun Program Yapısı adlı kitabından alınmıştır.

Bu dönemin habercilik anlayışına baktığımızda; haberlerin memur zihniyeti , eski anlayış ve sıralama ile verildiği, her şeyden önce toplumsal gereksinimleri karşılamaktan uzak kaldığı, hükümetlerin her faaliyetinin, çeşitli baskı gruplarının önemli önemsiz her haberinin radyo ve televizyon haberlerinde ya da diğer iç yapım söz programlarında yer alması bu konuda TRT'nin yasada öngörülen biçimde haber politikası izlemediği görülmektedir (91).

Yayınların genel niteliğine baktığımızda, anayasanın TRT'ye verdiği haber ve eğitim-kültür yayınları yapma görevi asgari düzeyde yerine getirilmektedir. Radyo yayınlarında eğitim-kültür yayınları yıllardan beri aynı olmuştur. Hatta müzik kanallarının eklenmesi ile oran olarak daha da düşmüştür. Televizyon yayınlarında ise, özellikle dış yapımların (dizi ve uzun metrajlı filmlerin) giderek fazlalastığı görülmektedir. Bir bakıma televizyon giderek sinema işlevi görmektedir. Yıllar öncesinin çoğu kalitesiz filmlerinin gösterilmesi izleyiciyi oyalama bakımından önemli olabilirse de haber, eğitim ve kültür işlevlerini yerine getiremediği de ortadadır (92).

(91) H. Topuz ve diğerleri, a.g.e., s.120.

(92) a.g.e., s.172.

III. BÖLÜM

A- RADYO VE TELEVİZYON DÜZENİNDE DEĞİŞİMLER

a- Kıta Avrupasında Ortaya Çıkan Değişiklikler

Kıta Avrupasında, radyo ve televizyon yayıncılığı "devlet tekeli" şeklinde başlamış ve gelişmiştir. Ancak, teknik ve sosyal değişimler beraberinde bu alanda da bir takım değişiklikler gündeme getirmiştir. Konumuz açısından ele alacağımız ülkelerde, İngiltere'de başlayan değişim, her ülkenin yapısına göre farklılıklar göstermekle birlikte, Fransa, İtalya, Yunanistan ve kısmen de olsa Türkiye'de de kendini göstermiştir. Söz konusu ettiğimiz ülkelerde "devlet tekeli", ikili karma sistem yönünde değişim göstermiştir. Daha önceki bölümlerde kısaca değindiğimiz gibi, İngiltere'de benimsenen "kamu hizmeti modeli", özel radyo ve televizyon yayıncılığında da geçerli olmuştur. Bu bölümde Fransa, İtalya ve Yunanistan'daki değişimlere kısaca değineceğiz. Bu ülkeleri seçme amacımız, hem bu ülkelerdeki değişimin ne yönde olduğunu belirlemek hem de Türkiye'de oluşan değişim isteminin söz konusu ülkelerle benzerlik taşıması açısından önemlidir. Fransa ve İtalya bu alana yasal düzenlemeleri getirmiş, karma sisteme geçmişlerdir. Yunanistan ise karma sisteme geçmekle birlikte, hızlı değişimin getirdiği karmaşayı yaşamaktadır. Ülkemizdeki durum nedir? Bu soruya bir sonraki bölümde yanıt bulmaya çalışacağız.

aa- Fransa'daki Son Degisiklikler

Kamu hizmeti modelini incelerken Fransız yayıncılığında 1982 yılına kadar yaşanan gelişmelere değinmistik. Bu bölümde ise devlet tekelinin kaldırıldığı 1982 yılından bugüne kadar yaşanan değişimleri ele alacağız.

aaa- 1982 Düzenlemesi

Fransa'da radyo ve televizyon alanındaki yaklaşık 40 yıllık devlet tekeli 29 Temmuz 1982 tarihli bir kanunla kaldırıldı. Kanunun ilk maddesi "Görsel-ışitsel iletişim serbesttir" diyerek devlet tekeline son vermişse de, alana giriş bir takım kurallarla düzenlenmiştir. Bunlar; "önceden bildirme", "imtiyaz alma" ve "izin" kurallarıdır.

1982 kanunu, devlet adına, alandaki düzenlemeleri yapmak üzere "Görsel-ışitsel İletişim Yüksek Kurulu" adını taşıyan yeni bir "bağımsız idari merci" oluşturmaktadır. Kurul, devlet adına gerekli imtiyaz ve izinleri vermenin yanı sıra, kamuya ait radyo ve televizyonları yönlendirmek ve denetlemekle de yetkilidir. Ayrıca "Yükümlülükler Defteri" adlı bir uygulama aracılığıyla hem özel, hem de kamuya ait televizyon kanallarının her birine uymaları zorunlu olan ve gerektiğinde farklılıklar taşıyan yükümlülükler de koyabilmektedir. Bu yükümlülükler, reklamların toplam yayın saatinin ne kadarını kapsayabileceğinden, eğitim programları ile eğlence program-

ları arasındaki oran, gösterilecek filmler arasında Fransız filmlerinin alması gereken yüzdeye kadar uzanmaktadır (93).

bbb- 1986 Düzenlemesi

Fransız meclisinde çoğunluk el değiştirince, iletişim alanını düzenleyen yasal çerçevede de değişiklik olmuştur. Yasal düzenleme o sırada artık bütün dünyada kendini iyice hissettiren "kuralların kaldırılması" anlayışına uygun hale getirilmiştir.

1986 kanunu, Yüksek Kurul'un adını "iletişim ve özgürlükler Ulusal Komisyonu" olarak değiştirmiştir. İletişim ve özgürlükler Ulusal Komisyonu (CNCL) kamuya yönelik her türlü görsel-ışitsel yayın faaliyetlerine izin verme yetkisine sahip tek kuruldur.

1986 kanununda, hükümetlerin birer "Yükümlülükler Defteri" uygulaması devam ettirilmektedir*. Ayrıca kanun, serbestiyet ortamında aşırılıklara kaçılması olasılıklarına karşı, temel demokratik hakların yıpratılmamasını sağlayacak bir dizi mekanizmayı da beraberinde getirmiştir. Gerek devlet kanalları gerekse özel kanallarda haberlerde dürüstlüğe uyulmasını güvence altına almak, gösterimi yapılacak filmlerin sayısını saptamak, bu filmlerin belli belli bir oranının ulu-

(93) Aydın Uğur, "Fransa'da Televizyonda özelleşme", İletişim Araştırma, İletişim Araştırmaları Derneği Bülteni, Sayı 8, Mart 1992, s.8.

* Burada bir hata yapılmış olmalı. Yükümlülükler Defteri'ni hükümetler değil üst konseyler koymaktadır.

sal yapım olması zorunluluğunu koymak, filmlerin gösterime girecekleri yayın kuşağını belirlemek gibi pek çok konuda düzenleyici otoriteye yetki tanımaktadır (94). 1986 kanununda ayrıca, bazı eklemeler yapılarak, elektronik iletişim alanında tekelleşmeleri önleyecek birtakım maddeler benimsenmiştir.

ccc- 1989 Düzenlemesi

Fransa'da radyo ve televizyon alanındaki en son yasal düzenleme 1989 tarihinde yapılmıştır. Bu kanun, iletişim ve özgürlükler Ulusal Komisyonu (CNCL)'nin adını "Görsel-İşitsel Yüksek Konseyi(CSA)" olarak değiştirmiştir. CSA'nın yetkileri büyük ölçüde CNCL'ninkileri andırmaktadır. Aradaki tek fark CSA'nın düzenleme gücünün biraz daha daraltılmış olmasıdır. Ancak, denetleme ve yaptırım gücü arttırılmıştır. Ayrıca, yayın yapmak isteyen radyo ve televizyon istasyonlarına izin verilirken, bu kuruluşlarla CSA arasında bir "anlaşma" imzalanması uygulaması getirilmiştir. Böyle bir anlaşmanın varlığı, izni almış kuruluşun anlaşma şartlarına tam uymasını sağlamaya yöneliktir (95).

özet olarak, bugün Fransa'da çoğulculuğa dayanan bir sistem oluşturulmuştur. Bir yanda özel televizyonlar vardır ama, bunların sınırsız özgürlükleri yoktur. öte yanda kamusal televizyonlar vardır. Bunlar devletçe kurulmuş televizyon-

(94) a.g.m., s-8.

(95) a.g.m., s-9.

lardır. Bunların denetimi Görsel-işitsel Yüksek Konseyi'ne bırakılmıştır. Bu konsey özerktir. Yüksek Konsey devletçe kurulmuş televizyonlara iktidar karşısında bağımsızlık ve özerklik sağlamıştır. Bunun sonucu olarak da bu televizyonlara artık "Devlet Televizyonu" değil, "Kamusal Hizmet Televizyonu" denmektedir (96).

bb- İtalya'daki Son Değişiklikler

İtalya'da televizyon yayınları 1956'da başlamıştır. Televizyon yayınları, o zamana kadar radyo yayınlarını tekel imtiyazı biçiminde elinde tutan RAI (Radio Audizioni Italiana)'nın tekeline verilmiştir. İtalyan yasalarına göre, burada söz konusu olan bir "kamu hizmeti"dir ve bu hizmet "Bizzat devlet tarafından veya başka, devlete ait bir kuruluş tarafından imtiyaz tanınmak suretiyle yerine getirilir."

Ancak, İtalyan Anayasasında, radyo ve televizyon yayınlarının tekel şeklinde devletçe ifa edileceğine dair bir hüküm yoktur. Anayasadaki "Kamu yararları için tekel yaratabileceği"ne ilişkin hüküm, bu konudaki anayasal çözümlerde kullanılan hükümlerden biridir. Öte yandan, "ifade özgürlüğü"nü düzenleyen madde ve "özel girişim özgürlüğünü"nü düzenleyen maddeler de, bu konuda İtalyan Anayasa Mahkemesi'nce başvuru hükümler içerir (97).

(96) H. Topuz ve diğerleri, a.g.e., s.25.

(97) Mesut Önen, "İtalya'da Rd-Tv Sistemi", İletişim Araştırma, İletişim Araştırmaları Derneği Bülteni, Sayı 8, Mart 1992, s.3.

aaa- Özel Televizyon Yayıncılığı

İtalya'da özel televizyon yayıncılığı 1973 yılında, yerel kablolu televizyon ağlarının kurulmasıyla başladı. Bu noktada, tekele karşı gelindiği iddiaları ile mahkemeler harekete geçirildi. 1974'de Posta ve Telekomünikasyon Bakanı aldığı bir kararla, kablolu bağımsız televizyon ağı kurulmasını yasakladı. Böylece, ortaya çıkan birçok davada mahkemeler bakanlık kararının anayasaya aykırılığı sorunu üzerinde durdular. Sonuçta İtalyan Anayasa Mahkemesi; "Devletin yayın tekeli vardır. Fakat, devletin söz konusu tekeli, yayınların bütün ülkeye yapılması durumunda geçerlidir" kararını verdi (98).

bbb- 1975 Düzenlemesi

Anayasa Mahkemesinin söz konusu kararından sonra, 1975 yılında bir düzenleme yapıldı. "Radyo ve Televizyon Yayınları hakkında Yeni Kurallar" başlığı taşıyan bu kanunla, bölgesel kablolu yayın ağlarının özel girişimciler tarafından kurulması ve işletilmesi mümkün kılınıyordu.

ccc- Havadan Bölgesel Televizyon Yayınları ve Radyo Köprüleri

İtalya'da özel yayıncılar, kablolu televizyon yayınında ortaya çıkan teknik sorunlar ve yüksek maliyetler nedeniyle

(98) a.g.m., s.4.

havadan (hertz dalgaları ile) yayını tercih ettiler. Bu yeni fiili durum hükümeti harekete geçirdi. Sorun bir kez daha Anayasa Mahkemesine yansıdı. Anayasa Mahkemesi; "Bölgesel olmaları ve RAI'nin kanallarıyla karışmaması koşuluyla" havadan bölgesel yayınların yasal olduğuna karar verdi. Bu durumda yeni yasal düzenleme yapılması gerekiyordu. Ancak, siyasi partiler arasında uzlaşma formüllerinin bulunamaması nedeniyle gerekli düzenleme yapılamadı (99).

Bu arada, önceden kasete kaydedilmiş programları aynı zamanda yayına sokmak ve radyo köprüleri oluşturmak usulü ile bölgesel yayıncılık, ulusal düzeyde yayıncılık haline getirilmeye başlanmıştı. Böylece, "Ülke çapında devlet tekeli" delinmiş oldu. Bu durum, mahkemelerin bu usülle bütün ülkeye yayın yapan özel televizyon istasyonlarını kapatma kararları almalarına neden oldu.

ddd- 1984 Düzenlemesi

1984 yılına gelindiğinde İtalya'da, televizyon yayınları alanında bir kargaşa yaşanmakta, bunun nedeni ise yasal boşluklardan yararlanma eğilimi idi. Nihayet 1984'de çıkarılan bir kanun-kararname ile durum geçici bir yasal düzenlemeye tabi tutuldu. Bu acil ve geçici düzenlemeyle kamusal ve özel karma yayıncılık sistemi geliştirilmesi hükme bağlanmış oldu. Aynı zamanda özel radyo ve televizyon yayınları, oligo-

(99) a-g-m., s.4.

pol durumlar yaratılmamak koşuluyla, bölgesel ya da ulusal düzeyde yapılabileceği, bu amaçla yasal düzenlemeler yapma gerekliliği de öngörülüyordu (100).

eee- 1990 Düzenlemesi

1984 kanun-kararnamesinin öngördüğü yasal düzenleme ancak 1990 yılında gerçekleştirilebildi. "Kamusal ve özel Radyo Televizyon Sistemi" adlı italyan kanunu ile radyo ve televizyon yayınlarının kamusal ve özel kişilerce birlikte gerçekleştirileceği hükme bağlanmış oldu.

1990 tarihli italyan kanunu, genel yayın ilkelerini;

"... Çoğulculuk, objektiflik, tam ve tarafsız habercilik, anayasaca güvence altına alınmış olan hak ve özgürlüklere riayet çerçevesinde çeşitli görüşlere, siyasal, sosyal, kültürel ve dinsel eğilimlere açık olmak..."

şeklinde belirlemektedir (101).

Genel olarak ele aldığımızda, italya'da bugünkü düzenlemeye, yaratılan "fiili durumlar" neden olmuş, ulusal ve bölgesel ölçekte özel radyo ve televizyon yayınlarının yasallaştırılması kaçınılmaz olmuştur. Türkiye'deki bugünkü durum da temel olarak italya örneğine çok benzemektedir. Temel kural "fiili durum" yaratmaktır. Her iki ülke için şu sözü kullanmak yanlış olmaz, "önce fiili durum yarat, nasıl olsa yasa çıkarılır."

(100) a.g.m., s.5.

(101) a.g.m., s.3.

cc- Yunanistan'daki Son Değişiklikler

Yunan radyo ve televizyonu, Avrupa ülkelerinin büyük bir bölümünde olduğu gibi devlet tekeli olarak kurulmuş ve gelişmiştir. Ancak, bu gelişim süreci önemli bir farklılık taşımaktadır. Hem radyo hem de televizyon, kuruluşlarının başlangıcında diktatörlükler altına girmişlerdir. 1975 yılına kadar katı bir askeri disiplin altında faaliyet göstermişler ve devletin güçlü iletişim araçları olarak görülmüşlerdir. Yunanistan'da Metaxas diktatörlüğünden Albaylar Cuntası'nın bitim yılı olan 1975 yılına kadar radyo ve televizyon yayıncılığı alanında bir anayasal düzenleme görülmemektedir (102).

1975 Anayasası ile birlikte Yunan yayıncılığı ilk defa anayasal düzeyde bir yasal çerçeveye kavuşmuştur. 1975 Anayasasının 15. maddesinde "... Radyo ve televizyon devletin doğrudan denetimi altındadır..." ibaresi bulunmaktadır. Bu maddeyle birlikte "devlet tekeli" üzerindeki tartışmalar başlamış oldu. Tartışmalar 15. maddenin devlet tekeli şart koşmadığı, maddenin ifadesi gereği "devlet kontrolü" altında da ticari radyo ve televizyon istasyonlarının kurulabileceği noktasında yoğunlaşmaktadır. Bu tartışmaların niteliği hukuki olmaktan çok politik özellikler taşımaktadır. Radyo, özellikle televizyon, hükümet görüşlerini ve politikalarını yansıtan

(102) Cem Pekman, "Yunanistan'da Deregülasyon", İletişim Araştırma, İletişim Araştırmaları Derneği Bülteni, Sayı 8, Mart 1992, s.18.

ve destekleyen bir nitelik taşımaktaydı (103).

aaa- Özel Radyo ve Televizyon Kurma Girişimleri

1980'li yılların Papandreu hükümeti, muhalafetteyken reddettikleri devlet tekeli kaldırarak ve yayınlarda "tarafsızlık" sağlayacakları yolundaki vaatlerini yerine getirmek adına fazla birşey yapmadı. Papandreu hükümetinin ilk beş yıllık döneminden sonra, hükümetin yayıncılıkta statükoyu korumak niyetinde olduğu anlaşıncaya, değişime yol açacak ilk girişimler de ortaya çıkmaya başladı. Çeşitli korsan radyo yayınları başladı, ancak, bunlar polis tarafından engellendi (104).

Devlet tekeli kaldırarak yolunda asıl etkili eylem yerel yönetimlerden geldi. 1986 seçimlerinde yerel yönetimlerin çoğunluğunu ele geçiren muhafazakarlar Atina, Selanik ve Pire Belediye Başkanlarının öncülüğünde, kendi radyo ve televizyonlarını kuracaklarını açıkladılar. Nitekim dediklerini de yaptılar. Bu girişimler üzerine hükümet "Zaten radyo üzerindeki tekeli kaldırmayı düşündüğünü" açıkladı. Böylece değişim sürecinin ilk adımı atılmış oldu (105).

Bu asamadan sonra, belediyeler için sıra televizyona gelmişti. 1988'de Selanik Belediyesi UHF kanalından yabancı uydu yayınlarını şehre dağıtmaya başladı. Bu durum karşısında

(103) a.g.m., s.18.

(104) a.g.m., s.19.

(105) a.g.m., s.19.

hükümet belediyeyi ERT (Yunan Radyo Televizyonu)'nin yayın tekelini ihlal ettiği gerekçesiyle mahkemeye verdi. Mahkeme, ERT'nin tekelinin Roma Anlaşması'na (AT'yi kuran anlaşma) aykırı olduğuna karar verdi. Böylece belediyelere televizyon kurma yolu açılmış oldu.

bbb- 1989 Düzenlemesi

Yunan radyo ve televizyon yayıncılığı alanında beklenen düzenleme 1989'da gerçekleşmiştir. özel girişime yerel yayın izni veren bu kanunla, anayasal olarak devletin elinde bulunan elektronik medyanın kontrolü yeni oluşturulan "Ulusal Radyo Televizyon Konseyi-ESR"ne verildi. ESR'nin yetkilerinin basında "... Radyo ve televizyon istasyonlarına lisans vermek, düzenli ve tutarlı bir kitle iletişim stratejisi oluşturulmasına öncülük etmek..." gelmektedir (106).

ccc- Bugünkü Durum

1989 düzenlemesi sonrasında, ESR'nin işlevlerinin pek azını yerine getirebildiği görülmektedir. Yunan radyo ve televizyon yayıncılığı alanında henüz tutarlı bir politika oluşturulamadığı gözlenmektedir. Ayrıca, özel radyo ve televizyonların benimsedikleri kurallara uymadıkları, neredeyse tüm ülkeyi kapsayan yayınlar yaptıkları görülmektedir. Yayıncılık alanında basından siyasi partilere, işadamlarından belediyelere, amatörlerden eski korsan radyoculara kadar

(106) a.g.m., s.20.

birçok kişi faaliyet göstermektedir. Yunanistan'da daha çok günün politik gerekleri doğrultusunda oluşturulan radyo ve televizyon yayıncılığı düzenlemelerinin belirsizliği ve hızlı değişim sürecinin getirdiği bir karmaşa yaşanmaktadır. i  po- litika alanındaki bu hızın üstüne, Yunanistan'ın Avrupa Top- luluğu'na  ye olmasının getirdiği dış etkilerin de katkısı olduğu söylenebilir (107).

(107) a-g-m., s.20.

B- TÜRKİYE RADYO TELEVİZYON DÜZENİNDE YENİ ARAYIŞLAR

içinde bulunduğumuz 1993 yılı başlarında ülkemizde radyo ve televizyon alanında bir düzenden değil de düzensizlikten söz edebiliyoruz ancak. 20 Ekim 1991 genel seçimlerinden sonra hükümeti kuran DYP-SHP Koalisyonu, hükümet programında yer alan yasa değişikliğini iktidara geleli bir yıldan fazla bir süre geçmesine rağmen çıkarabilmiş değil. Deyim yerindeyse, radyo ve televizyon yayıncılığı alanında "isteyen istediği gibi atını oynatabiliyor". Ancak burada çok kısa olarak işleri Bakanlığı'nın özel radyo ve televizyon yayınlarının durdurulmasıyla ilgili genelgesinden söz edelim. İstanbul Cumhuriyet Sevcılığı genelgeye uyacaklarını belirtti. İçişleri Bakanı İsmet Sezgin, uydu yayınlarının yasak kapsamı dışında bırakılmasını isterken Başbakan Süleyman Demirel bu konuda;

"Özel radyolar tümüyle anayasaya aykırıdır. Televizyonlar da aykırıdır. T.C. Anayasası'nda yurtiçi-yurtdışı diye bir ayrımı, ona göre muameleyi tartışmak olmaz. Anayasaya aykırıysa aykırıdır. Kanunda iltimas olmaz" (108).

demektedir. Burada, 3 Şubat 1993 tarihli Milliyet Gazetesinde çıkan "Bu Ne Perhiz" başlıklı haberden bir bölümü aynen aktarmak istiyoruz.

"... TRT dışındaki özel radyo ve Tv'ler, kanunlara aykırı yayın yapıyorlar. Ama bunları ortadan kaldırarak yasaklamak mümkün değil. 3-4 ay içinde yasallaştıracağız". Bu sözlerin sahibi Başbakan Demirel. Demirel, bugün kapatılması istenen özel radyolardan birine 12

(108) "Özel Radyolara Sus Emri", Milliyet Gazetesi, 2 Şubat 1993, s.1.

Eylül özel programının konuğu olarak bu sözleri söyledi. Hem de Genç Radyo spikeri Hande Öngören'nin 'Korsan bir radyo ile konuşuyorsunuz' sözüne karşılık olarak. Dün, bakanlar, milletvekilleri akın akın, yasaya aykırı yayın yapan özel radyo ve Tv'lere çıktılar, göründüler. Şimdi, başta Başbakan Demirel olmak üzere, özel radyoların kapatılmasını savunuyorlar" (109).

1993 yılının Şubat ayında Türkiye radyo ve televizyon alanında tam bir karmaşa yaşanmaktadır. Yurtdışından yayın yapan özel radyo ve televizyon yayınları durdurulabilse bile yurtdışından yayın yapanlar ne olacak? Hal böyle iken ilk akla gelebilecek soru şu olabilir: Bu noktaya nasıl gelindi? Bu bölümde işte bu sorunun yanıtını arayacağız.

a- Türkiye'de özel Radyo ve Televizyon Kurma Girişimleri

Ülkemizde özel radyo televizyon tartışmaları Mayıs 1990'da Magic Box şirketinin kurduğu Star 1 kanalının yayına girmesiyle başlamadı elbette. Yayıncılık konusundaki tartışmalar 1955 yılından bu yana süregelmektedir. özerk TRT (1964) statüsünün bu tartışmalara son vereceği düşünülmüş, ancak, bu, tartışmalara son vermek bir yana daha da yoğunlaştırmıştır. Oysa bu dönemde televizyon yok gibidir (110).

Biz daha önceki dönemlerdeki tartışmaları ikinci planda bırakarak konuyu 1985 yılından itibaren ele almak istiyoruz. Bir dönem TRT Genel Müdürlüğü yapan Tunca Toskay 24 Haziran

(109) "Bu ne Perhiz... Bu Ne Radyo-Tv Tursusu", Milliyet Gazetesi, 3 Şubat 1993, s.1.

(110) Haluk Sahin, "Yeni Radyo Tv Düzenine Doğru", İletişim Araştırma, İletişim Araştırmaları Derneği Bülteni, Sayı 8, Mart 1992, s.1.

1985'te Güneş Gazetesi'ne verdiği bir demeçte, özel radyo kurmak için TRT'ye 106 başvurunun iletildiğini açıklamıştır. 14 Aralık 1988'de ise Tunca Toskay'dan sonra TRT Genel Müdürlüğü görevine gelen Cem Duna yaptığı bir açıklamada, özel televizyonların kurulması için henüz erken olduğunu belirtmektedir. Duna, 25 Haziran 1989'da görevden alınırken şu açıklamayı yapmıştır.

"Demokrasilerde çoğulculuğun bir göstergesi de yayın kuruluşlarındaki çeşitliliklerdir. Bu itibarla, önümüzdeki dönem içinde TRT'nin özel bir statüye kavuşturulmasına ve radyo televizyon yayınlarında özel şirketlerin kurulmasına imkan tanıyacak yasal düzenlemenin yapılmasının elzem olduğunu düşünüyorum" (111).

Demek ki Cem Duna, genel müdür olduğunda özel televizyon kurulmasını erken buluyor, ancak, çeşitli nedenlerle ANAP tarafından görevden istifa ettirildiğinde özel televizyonların kurulmasını elzem görüyor. Yaşanan süreçte kendisiyle çelişen yalnızca Cem Duna değildir. Tekniğin gelişimi, yaratılan fiili durumlar, siyasi parti başkanlarından, konuyla ilgilenen herkese, her kesime fikir değiştirtmiştir.

aa- Belediyelerin Girişimleri

Mayıs 1989'da yapılan belediye seçimlerinden sonra büyük şehir belediyeleri radyo ve televizyon kurma hazırlıklarına başladılar. Bu konuda İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Bakırköy Belediyesi ve Ankara Büyükşehir Belediyesi başı çekmekle birlikte, en detaylı çalışmayı İstanbul Büyükşehir Belediye-

(111) H.Topuz ve diğerleri, a.g.e., s.135.

si yapmıştır. "İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Radyo Televizyonu-İBRT" adı altında oluşturulması planlanan kurumun yapısını belirlemek üzere Haziran 1989'da bir danışma komitesi oluşturulmuştur.

Komite yaptığı çalışmalarda özellikle kurumun özerk olması gerekliliği üzerinde durmuştur. Dünyanın her yerinde kamusal radyolarda dinleyiciye katılım hakkı sağlandığı, bu katılımın da alternatif bir iletişim şebekesi oluşturacağı benimsenmiştir (112).

Sözünü ettiğimiz danışma komitesi, televizyonun çok masraflı olduğunu belirterek çalışmalarını daha çok radyo üzerinde yoğunlaştırmış ve yerel iletişim için bir tek yol olduğu kanısına varmıştır. Bu yol; "Kamusal katılımcı ve demokratik belediye radyoları"dır (113).

Bakırköy Belediyesi 15 Eylül 1989'da radyo yayınlarına başlamak için hazırlık yapmış, ancak, Radyo Televizyon Yüksek Kurulu (RTYK), İstanbul Valiliği'ne başvuruda bulunarak bu girişimi durdurmuştur. Ankara Büyük Şehir Belediyesi'nin bu yöndeki girişimleri de daha önceden kabul edilmemiştir. Belediyelerin bu girişimleri sırasında RTYK yayınladığı bir bildiri ile bu tür yayınlara izin verilmeyeceğini açıklamıştır. RTYK'nın gerekçesi ise şu şekilde özetlenebilir.

"... Anayasanın ve Radyo Televizyon Kanununun hükümlerine göre Türkiye'de özel veya kamusal diğer hiçbir kurum veya kuruluşun yayın düzenlemek ve yurtiçine ve

(112) a.g.e., s.156.

(113) a.g.e., s.157.

yurtdışına yayın yapmak yetkisi yoktur..." (114).

Böylece RTYK bu konudaki tutumunu, özel veya kamusal girişimler aleyhine açıkça ortaya koymakta, TRT tekelinin sürmesinden yana tavrını belirlemektedir.

bb- özel Girişimler

Bu yıllarda belediyelerin yanı sıra bazı özel girişimcilerin de televizyon yayıncılığı için hazırlıklar yaptığı görülmektedir. Hatta bu girişimcilerden bazıları, izin verildiği takdirde hemen yayına başlayabilecek kapasitede olduklarını belirtmektedirler.

Türkiye'de özel televizyon için somut hazırlıklar yapmaya başlayanların başında Ulusal Televizyon gelmektedir. TRT'de yayınlanan yapımların birçoğunu stüdyolarında hazırlayan Ulusal Televizyon, izin verilirse 60 gün içinde yayına başlayabileceklerini belirtmektedir. Ulusal Televizyon'un yanı sıra Türkiye Gazetesi, Sabah Gazetesi ve Karacan Yayınları da özel televizyon yayını için hazırlık yapmaktadırlar. Bu yıllarda Kıbrıslı işadamı Asil Nadir de yayın hazırlıkları yapacak bir şirket kurmuştur (115).

Bugüne baktığımızda Türkiye Gazetesi Radyo Televizyonu ve Sabah Gazetesi tarafından kurulan Satel'in henüz deneme yayını aşamasında olduklarını, diğerlerinden ise hiç ses çıkmadığını görüyoruz.

(114) a.g.e., s.160-161.

(115) "Nasıl Bir özel TV?", Cumhuriyet Gazetesi, 19 Temmuz 1990, s.6.

cc- Siyasi Partilerin Tutumları

Sözünü ettiğimiz girişimlerin yapıldığı 1988-1989 yıllarında acaba siyasi partiler ne düşünmektedir? Burada bazı partilerin o yıllardaki tutumlarına kısaca yer vermek istiyoruz.

aaa- Anavatan Partisi'nin Tutumu

Anavatan Partisi (ANAP) bu yıllarda iktidarı elinde bulunduran partidir. ANAP, bu dönemde TRT'nin durumunun devamını ister görünmektedir. TRT tekelinin kaldırılması yolunda özel girişimciler ve yerel yönetimlerden gelen istekleri olumsuz karşılamaktadır. Buna gerekçe olarak da; ana hedefi kazanç sağlamak olan özel sektör televizyonculuğunun, reklam almak için TRT'nin yüklendiği birçok kamu hizmeti yerine daha çok seyirciyi ekran başına çekecek eğlence türü programlara yönelmek zorunda kalabileceği, eğitim ve kültüre yönelik programlara yer vermekten kaçınabileceğini göstermektedir (116).

Bir dönem Devlet Bakanlığı görevinde bulunan ANAP milletvekili Adnan Kahveci 3 Şubat 1989'da Cumhuriyet Gazetesi'ne şu açıklamayı yapmıştır.

"özel sektörün özel televizyon yayınını başarıp başarmayacağı birkaç yıl gözlemlendikten sonra anlaşılacaktır. Önce özel Tv 24 saat yayın yapabileceğini kanıtla-sın, kendi programlarını yapabilecek güce erişsin, ondan sonra. Eski Amerikan filmlerini ya da dizileri oynatmakla özel televizyon olmaz"

(116) H. Topuz ve diğerleri, a.g.e., s.145.

Adnan Kahveci'nin bu sözlerine baktığımızda, özel girişimcilere, fiili durum yaratma konusunda yeşil ışık yaktığına dair ipuçları yakalıyoruz. Bir kez, özel girişimciler TRT tekeli kaldırılmadığı sürece nasıl yayın yapacak ve basiretlerini kanıtlayacaklar? Nasıl kendi programlarını üretip yayınlayarak "Bakın biz Amerikan filmleriyle, dizilerle televizyonculuk yapmıyoruz" diyebilecekler? Elbette teknik olanaklardan yararlanıp TRT tekeli delerek. Adnan Kahveci de bu yayınlara bakıp, "özel girişimciler bu işi beceriyorlar, artık bunları yasallaştıralım" diyecek. Ayrıca Adnan Kahveci yukarıda aktardığımız sözleriyle, televizyonculuğu 24 saat yayın yapabilmek olarak görmekte ve yanılgıya düşmektedir. Televizyonculuk mutlaka 24 saat yayın yapmak değildir. Eğer öyleyse, TRT'nin şu anda yaptığını televizyonculuk olarak değerlendirmememiz gerekiyor. Oysa TRT begensekte begenmesekte televizyonculuk yapmaktadır. Bizce önemli olan ne kadar saat yayın yapıldığı değil, nasıl yayın yapıldığıdır. Yani program içerigidir önemli olan. örneğin günde 6 saat yayın yaparak da çok nitelikli televizyonculuk yapılabilir.

bbb- Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin Tutumu

Bu yıllarda Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) ana muhalefet partisidir. SHP, TRT yayınlarının tarafsız olmadığına inanmakta, tarafsızlığın ancak TRT'nin özerkleştirilmesiyle sağlanabileceğini savunmaktadır. SHP bu yıllarda, TRT tekeli-

nin kaldırılmasını düşünmemekte ama, yerel yönetimlerin hizmetlerini halka daha iyi götürmek amacıyla radyo yayını yapmalarına izin verilmesini istemektedir. SHP'ye göre bu durum TRT tekeline bozmayacaktır. SHP adına Nisan 1988'de İsmail Cem şu görüşü dile getirmektedir.

"Devlet tekeli kaldırıyoruz diye ölçsüz bir sermaye egemenliği getirmek tehlikeli girişimlere yol açabilir. Çoğulcu toplumun değişik kurumları tarafından yönetilen Tv ve radyo örnekleri vardır. Bunlar, hem meseleyi devlet tekelinin dışına çıkarmaktadır, hem de bu çok güçlü yayın aracını tek bir toplumsal gücün egemenliğine bırakmamaktadır. Toplumun tümünü, tüm sosyal ve kültürel katmanları temsil eden bir yapılanma içinde çoğulculuğu aramak gerekir" (117).

Görülüyor ki, bu dönemde SHP cephesinde özel radyo ve televizyon yayıncılığında yana bir korku seziliyor. Bu korku radyo ve televizyonun çok güçlü birer kitle iletişim aracı olmalarından ve bu araçların yaratacağı düşünülen sermaye egemenliğinden kaynaklanıyor. SHP bugün bu korkuyu yenmiş olmalı ki DYP ile birlikte özel radyo televizyon yayıncılığını yasallaştıracak yasayı çıkarmak için çaba harcıyor.

ccc- Doğru Yol Partisi'nin Tutumu

DYP'nin bu yıllardaki tutumu çelişkilidir. 1989 yılında Genel Başkan Süleyman Demirel, Türkiye'de özel radyo ve televizyon kurulmasını benimsemediğini söylerken, Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Dülger TRT'nin tarafsız olmadığını ve gerçekleri yansıtmadığını söyleyerek; "Biz BBC gibi bir TRT istiyoruz. Tabi onun ITV'sini de istiyoruz ki denge tamam ol-
(117) a.g.e., s.148-149.

sun" demektedir (118).

Mehmet Dölger, BBC ile birlikte ITV'yi de istedigine, ITV'nin de özel bir televizyon kanalı olduğuna göre, özel radyo ve televizyondan yana tavır koymaktadır. Oysa Genel Başkan Demirel özel radyo ve televizyon kurulmasını benimsemektedir. Demek ki hem yaratılan fiili durum hem de Mehmet Dölger'in "BBC yanında ITV" isteği ağır basmış olmalı. Zira, DYP 20 Ekim 1991 seçimleri öncesinde özel radyo ve televizyon yasasını çıkaracaklarına dair söz vermiş ve bu söz DYP-SHP Koalisyon Hükümetinin programında da yer almıştır.

ddd- Demokratik Sol Parti'nin Tutumu

Demokratik Sol Parti (DSP)'nin sözünü ettiğimiz dönemde ki tutumu diğer partilere göre farklı, gerçekçi ve önemlidir. Çünkü DSP 1987 seçim bildirgesinde özel radyo ve televizyon istasyonlarının kurulmasından yana tavır koymaktadır. Bu tavırıyla diğer partilerden ayrılmaktadır. DSP, ilerleyen süreçte özel radyo ve televizyon yayıncılığının başlamasının kaçınılmaz olacağını görerek gerçekçi bir tutum sergilemektedir. özel radyo ve televizyon yayıncılığını benimseyen tek parti olarak da bu dönemde özel ve önemli bir yer edinmektedir.

DSP de diğer partiler gibi, TRT'nin tarafsız olmadığı görüşündedir. Ayrıca, TRT tarafsızlığının özerk bir yapıyla gerçekleştirileceğini, TRT tekelinin kaldırılarak, çoğulcu de-

(118) a.g.e., s.149.

mokrasinin gerekli kurumları olan siyasi parti, belediye, sendika ve diğer derneklere yayın yapma hakkının verilmesi yanında tüm özel kesime yayın yapma hakkının verilmesi gerektiği, bunun için de zamanın geldiğini savunmaktadır (119).

Görüldüğü gibi, sözünü ettiğimiz dönemde DSP dışındaki tüm partiler TRT tekeli taraftarıdır. Yalnız DYP'nin çelişkili bir tutum sergilediğini belirtelim. Bu dönemde özel radyo ve televizyon yayıncılığı konusunda girişimler vardır. Bizce, böyle bir dönemde özel radyo ve televizyon yayıncılığı için gerekli olan yasal değişikliklerin yapılması adına ciddi adımlar atılmalı, partiler arası bir uzlaşma zemini yaratılmalıydı. Bu konuda olumlu çalışmalar yapılabilseydi, şu anda radyo ve televizyon yayıncılığı böylesi bir karmaşa ve belirsizlik içinde olmayacaktı.

b- Türkiye'de Özel Radyo ve Televizyon Yayınlarının Başlaması

Önceki bölümde, özel radyo yayını yapmak için TRT'ye 1985 yılında 106 başvurunun yapıldığını, 1989 yılında da belediye ve özel girişimcilerin televizyon yayını yapmak istediklerini ama bu dönemde bu tür girişimlere sıcak bakılmadığını, hatta RTYK'nın bu tür yayınlara izin verilmeyeceğini açıkladığını belirttik. Bu bölümde Türkiye'de özel radyo ve televizyon yayıncılığı alanında faaliyet gösteren radyo ve televizyonları ve yarattıkları fiili durumu ele alacağız.

(119) a.g.e., s.150.

aa- özel Televizyon Yayınları ve Yaşanan Fiili Durum

özel radyo ve televizyon alanındaki tartışmalar sürerken Magic Box şirketinin Star 1 televizyonu Mayıs 1990'da uydu yayın formülüyle yurtdışından ülkeye Türkçe yayını gerçekleştirdi (120). Böylece TRT yayın tekeli fiilen delinmiş, tartışmalar farklı bir boyut kazanmış oldu. Star 1 televizyonunun yasallığı ya da yasadışılığı konusunda hararetli tartışmalar yapılırken, teknolojik açıdan bu yayının engellenemeyeceği de anlaşılmış oluyordu. Bu noktada özel radyo ve televizyon yayınlarının yasallaştırılması kaçınılmaz bir zorunluluk olarak görülmeye başlanıyordu. Tartışmalar halen "yasallaştırma"nın nasıl yapılması gerektiği konusunda sürmektedir. "Yasallaştırma" tartışmalarını ve bu konuda bazı öneri ve tasarımları ayrı bir başlık altında inceleyeceğimizden, burada halen yayın yapan özel televizyon kanalları ve bu kanalların yayıncılık anlayışı hakkında bilgi vermek istiyoruz.

aaa- inter Star Televizyonu

Mayıs 1990'da Star 1 adıyla yayın hayatına başlayan inter Star, Türkiye'de yasal düzenin dışında, fiili durum yaratarak yayına başlayan ilk özel televizyon kanalıdır. Star 1 televizyonu Cem Uzan ve Ahmet özal ortaklığı ile kurulmuş, (120) "Magic Box Bugün Yayında", Cumhuriyet Gazetesi, 7 Mayıs 1990, s.4.

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

daha sonra Ahmet özal'ın ortaklıktan ayrılmasıyla inter Star adını almıştır.

Başlangıçta "hareketli test yayını" adıyla günde 5 saat yayın yapan inter Star, bugün 24 saat yayın yapmakta ve yayınlarını Türkiye'nin pekçok kentine ulaştırabilmektedir.

inter Star'ın program yapısına baktığımızda, 15 Kasım-15 Aralık 1992'de yapılan ölçümlere göre, yayınların yüzde 70.5'lik bir oranının dış kaynaklı yapılardan oluştuğunu görüyoruz. Haber, haber program ve spor programları dışındaki yerli yapımlar, genel yayınlar içinde sadece yüzde 20.5'lik bir yer tutmaktadır. Haber, haber program ve spor programlarını da kattığımızda yerli yapımların oranı yüzde 29.4 olarak ortaya çıkmaktadır (121).

inter Star günde 24 saat yayın yapmakla birlikte, gece 01.00'den sonra tekrar yayınları yapmaktadır. Tekrar edilen programların büyük çoğunluğu dizilerdir. Çoğunluğu Amerikan ve Latin Amerika kaynaklı olan bu diziler toplam yayınlar içinde yüzde 36.5'lik bir oranla diğer program türleri arasında en fazla yer işgal eden program türüdür. Reklam ve lotarya programlarının dışında, toplam yayın içinde en az süreyi belgeseller almaktadır. Belgesellerin oranı yüzde 0.80 gibi çok küçük bir rakamdır. inter Star'da yayınlanan yerli

(121). Özden Cankaya, "Türkiye'de Televizyonculuğun Gelişimi ve Bugünkü Durum", M.Ü. İletişim Dergisi, Mart 1993, s. ...

yapımların çoğunluğunu müzik, magazin ve eğlence programları oluşturmaktadır. Bu tür programlar toplam yayın içinde yüzde 22'lik bir oranla yer almaktadır (122).

Bu saptamalardan sonra, inter Star televizyonunun yayınlarının daha çok seyirciyi ekran başına çekme amacına yönelik olduğunu anlıyoruz. Genel geçer isteklere hitap eden bu yayınlar, topluma bazı değerleri yerleştirmekten çok uzaktır. Bu tür yayınlarla toplumda düşünce özgürlüğü ve çoğulculuk gibi anlayışları yerleştirmenin olanağı yoktur.

bbb- Teleon Televizyonu

inter Star televizyonunun kardeş kanalı Teleon Subat 1992'de yayın hayatına başladı. Teleon yayınları başlamadan önce, inter Star'da yayınlanan reklam spotları cinselliği ön plana alarak kamuoyunda ilgi ve merak uyandırmaya çalışmış bunda da hayli başarılı olmuştur. Reklam spotlarında kullanılan "Onu bekliyorum", "Onu arıyorum", "Onu özlüyorum" gibi ifadeler yer verilmiş, kamuoyunda "Onun ne olduğu" konusunda çeşitli tahminler yapılmış ve sonuçta yeni bir televizyon kanalı olduğu ortaya çıkmıştır.

Teleon televizyonu yayına başladığında reklam spotlarına paralel yayınlar yapmış, ancak, sonradan "aile televizyonu" olmaya karar vermiştir. "Aile televizyonu" kararına paralel olarak "tamamı yerli" sloganı gündeme getirilmiştir. Teleon'un bu sloganı bir aldatmacadan ibarettir. Çünkü toplam yayın (122) a.g.m., s.

içinde yüzde 33'lük bir orana sahip olan dizilerin büyük bir çoğunluğu yabancı kaynaklıdır. Yabancı kaynaklı bu diziler toplam yayın içinde yüzde 26'lık bir orana sahip bulunmaktadır. Böylece Teleon'un tamamen yerli yayın yapmadığı ortaya çıkmaktadır.

Teleon televizyonunda ayrıca haber ve haber programcılığı yapılmamaktadır. Haber yayınında inter Star ile ortak yayın yapılmaktadır. Zaten ortak yayına geçmeden önce de bu iki televizyon kanalında okunan haber metinleri ve haberlere ait görüntüler aynı idi. Teleon televizyonunun program türleri dizi, müzik, magazin, eğlence, spor, yarışma, çocuklara yönelik çizgi filmler ve konulu filmlerden ibarettir. Belgesel yok denecek kadar azdır. Eğitim-kültür içerikli programlara ise hiç yer verilmemektedir.

Burada, Teleon'un yayınları hakkında yorum yapmak yerine inter Star ve Teleon'un Genel Koordinatörü Ercan Ertuna'nın birkaç cümlesine yer vermek istiyoruz; "Bu kanal belli bir kesime hitap ediyor. Kendi seyircisini buldu" (123).

ccc- Show TV

Bankacı Erol Aksoy'a ait olan Show Tv Ocak 1992'de test sinyali verdi, Mart 1992'de de yayın hayatına başladı. Show Tv yayın politikasını magazin, eğlence ve film ağırlıklı programlar üzerine kurmuş, Colombia şirketinden sürükleyici

(123) "Söz özel Tv'lerin: inter Star", Milliyet Gazetesi, 15 Ocak 1993, s.2.

televizyon dizileri satın almış, sahne ve basın dünyasının ünlü isimlerini kadroya alarak dikkatleri üzerine çekmeye çalışmıştır (124).

Bir televizyon kanalının yayın politikası bu tür programlar üzerine kurulmuşsa, amacın "en çok izlenen" olmak olgu kendiliğinden ortaya çıkıyor. Nitekim Show Tv, hasılat rekorları kıran, "kırmızı noktalı" ibaresi taşıyan filmlerle, Tutti Furitti gibi erotik yarışmalar, Türkçe'ye uyarlanmış yarışmalar, sansasyon yaratmaya yönelik haber programlar gibi yayınlarla "en çok izlenen" amacına ulaşmış görünüyor.

13-19 Temmuz 1992 haftasında, en çok izlenen ilk 100 program arasına 36 program sokarak, aynı zamanda en çok izlenen ilk 5 programın 5'ini de yayınlayarak bu alanda bir nevi rekor kırmış oldu (125). Show Tv daha sonra yapılan ölçümlerde de pekçok kez liderliği elinde bulundurmaktadır.

İzmir'de, 12-50 yaş grubundan örnekleme yöntemiyle yapılan ve 400 denegın katıldığı "Tv'de Kanal ve Program Tercihleri" konulu bir araştırmaya göre de, 400 kişiden 197'sinin Show Tv'yi, 93'ünün TRT kanallarını, 90'ının inter Star'ı, 12'sinin de Teleon'u tercih ettiği saptanmıştır (126).

Show Tv'de haberler çok kısa tutulmakta, haber metinle-

(124) "Tv'de özel Sektör Fıyısı", Milliyet Gazetesi, 18 Ocak 1992, s.10.

(125) AGB Araştırma Sirketi ölçümleri, 22 Temmuz 1992 tarihli haber faksı.

(126) "Haberlerde En Çok TRT, Diğer Programlarda Show Tv Tercih Ediliyor", Anadolu Ajansı, 13 Ağustos 1992.

rinin çarpıcı olmasına dikkat edilmektedir. Haberler hareketli müzik eşliğinde resim ve spot yazıların üzerine okunmakta, haber bültenlerini okuyan spiker görüntüsüne hiç yer verilmemektedir.

Show Tv'de en çok yer verilen program türü, 15 Kasım-15 Aralık 1992 arasında yapılan ölçümlere göre, yüzde 34.47'lik bir oranla konulu filmlerdir. Müzik, magazin ve eğlence programları ise yüzde 25.4'lük bir oranla ikinci sırada yer almaktadır. Diğer yayınlar dizi, yarışma, spor ve çocuklara yönelik çizgi filmlerden oluşmaktadır. Belgesel hiç yayınlanmamakta, eğitim-kültür yayınlarına yüzde 0.35'lik oranla küçük bir yer verilmektedir (127).

Genel Müdür Güneri Civaoglu'nun deyiimiyle Show Tv iletişim sektöründe büyük başarı sağladı (128). Evet, Show Tv en çok izlenen ve en çok kar eden kanallar arasında ilk sırayı almış gibi görünüyor. Oysa program içeriği açısından ele aldığımızda çoğulculuk adına pek birşey bulamıyoruz.

ddd- Kanal 6 Televizyonu

Cem Uzan'la birlikte Star 1 kanalını kurup, daha sonra bu ortaklıktan ayrılan Ahmet Özal'ın sahibi olduğu Kanal 6 televizyonu Ekim 1992'de yayına başladı. Günde 19 saat yayın yapan Kanal 6, bu sürenin 6-9 saatini sinema filmlerinin yayınına ayırmaktadır.

(127) Cankaya, a.g.m., s.

(128) "Söz özel Tv'lerin: Show Tv", Milliyet Gazetesi, 16 Ocak 1993, s.4.

15 Kasım-15 Aralık 1992 tarihleri arasında yapılan ölcümlere göre, Kanal 6 televizyonunda da konulu filmler ve diziler en büyük payı almaktadır. Toplam yayınlar içinde konulu filmler yüzde 27.75, diziler ise yüzde 21'lik bir orana sahiptir. özel televizyonlar arasında eğitim-kültür yayınlarına en çok yer veren televizyon Kanal 6'dır. Bu tür programlar toplam yayınlar arasında yüzde 5.2'lik bir orana sahip. Çocuklara yönelik programlara da yüzde 16'lık bir yer vererek bu tür programlarda da diğer kanalları geride bırakmaktadır. Kanal 6'nın diğer program türleri ise müzik, magazin, eğlence, haber ve haber program, spor programları, lotarya ve çok az da olsa belgesel yayınlardır (129).

Kanal 6'nın sahibi Ahmet özal'ın, Cumhurbaşkanı Turgut özal'ın oğlu olması nedeniyle kamuoyunda bazı şüpheler oluşmuştur. Örneğin, bu konuda akla gelen ve en çok sorulan sorudur; Kanal 6 özalların televizyonu mu olacak? Ahmet özal bu konuda şu açıklamayı yapmaktadır.

"Şimdiye kadar, bu soyadı taşımama rağmen tarafsız olduğumuzu ispatladık. Bu televizyon, şahsi uygulamalara alet olmayacaktır. Biz topluma saygılıyız. Kızdığın adama bağıırıp çağırarak prestij kaybettirir" (130).

Topluma saygılı olmak ve ekranın şahsi çıkarlara alet edilmemesi gerektiği konusunda Ahmet özal'a katılıyoruz. Gerçekten de bazı kişisel çıkarlar uğruna girilen "ekran savaşları" kamuoyunda tepkiyle karşılanmıştır. Ama, Ahmet

(129) Cankaya, a.g.m., s.

(130) "Söz özel Tv'lerin: Kanal 6", Miliyet Gazetesi, 14 Ocak 1993, s.4.

özel'in uygulamada bu prensiplere uyup uymadığı konusunda tartışmaya girmek istemiyoruz. Çalışmamızın amacı açısından, Kanal 6 televizyonunun program içeriğine baktığımızda diğer kanallarla aynı özellikler taşıdığını görüyoruz. Filmler, diziler, müzik, eğlence, yarışmalar. Çoğulculuğu sağlamaya ve gerçek gündemi oluşturmaya katkıda bulunacak içerikte programa rastlamıyoruz.

eee- HBB Televizyonu

Türkiye'de yayın hayatına başlayan özel televizyon kanallarından biri de Has Holding'e ait HBB (Has Bilgi Birikim) televizyonudur. HBB hem kuruluş amacı bakımından hem de yayıncılık anlayışı bakımından diğer özel televizyonlara göre bazı farklılıklar taşımaktadır.

Kuruluş amacı bakımından farklı, çünkü, amaç Has Holding'in ürettiği malları daha rahat tanııtma ortamı sağlamaktır. HBB bu yolla, holdingin ürettiği malları tanııtma fırsatı yakalayarak, efektif reklam yayıncılığı ile kitlelere ulaşmayı hedeflemektedir (131).

Yayıncılık anlayışı bakımından kendini farklı saymaktadır. Bu farklılık, birçok konuda "ilk" olma iddiasından ileri gelmektedir. Bu "ilk"ler, ilk dini yayına yer veren özel televizyon, ilk istiklal Marşı ile yayına başlayan özel televizyon, ilk Amerikan futbolunu Türkiye'ye tanıtan ve ilk

(131) "Söz özel Tv'lerin: HBB", Milliyet Gazetesi, 17 Ocak 1993, s.4.

stereo yayın yapan özel televizyon olarak sıralanmaktadır. "Prestij yayınları" yapmak amacıyla olan HBB "ekran savaşları" olarak adlandırılan yayınlar yapma taraftarı olmamakla birlikte, "atılan çamura yanıt vermek"ten yana tavır koymaktadır (132).

Bugün TRT'nin TRT-INT dışındaki 5 kanalının dışında yayın yapan 5 adet özel televizyon kanalı bulunmaktadır. Deneme yayını yapan Flash Tv ve Satel'i simdilik yayın yapan kanallar arasına almıyoruz. Bunların dışında logo sinyali veren TGRT, Kanal E, Star, Atlas Tv, İstanbul Tv gibi girişimleri, ayrıca Kanal Market'i de inceleme dışı bırakıyoruz. "Kamu hizmeti modeli"ne ilk örneği oluşturan BRT (Bogaziçi Radyo Televizyonu)'yi ayrı bir başlık altında inceleyeceğimizden bu bölümde yer vermedik.

Bu bilgiler ışığında, ülkemizde mevcut "fiili durum" çerçevesinde yayın yapan özel televizyonların, varsayımımızda sözünü ettiğimiz çoğulculuk, düşünce özgürlüğü gibi kavramlara uygun yayın yapmadıkları açıkça görülmektedir. Herhangi bir yasal düzenlemeye ve yaptırıma tabi tutulmayan bu özel televizyonlar toplumumuzun demokratikleşme çabalarına katkıda bulunacak, düşünce özgürlüğünü geliştirici, çoğulculuğu sağlayıcı, gerçek gündemi oluşturunca içerikte yayınlar yapmaktan çok uzaktır.

özel televizyon kanallarının program içerikleri hemen

(132) a-g. haber

hemen aynıdır. Bütün kanalların ortak amacı daha fazla seyirciyi ekran başına çekmektir. Bu yolda yapılan herşey mübah sayılmaktadır. Yarışmalar, 900'li telefonlarla yapılan lotaryalar, erotik diziler ve filmler, müzik, eğlence programları hep bu amaca yönelik yayınlardır. Oysa toplumumuzun, bu tür programlardan çok eğitim-kültür ve gerçek gündemi belirleyici içerikte programlara gereksinimi vardır.

Burada TRT kanallarının yayınları konusunda tartışmaya girmek istemiyoruz. Çünkü TRT yayın içeriği ve politikası başlı başına bir araştırma ve değerlendirmeye konu olacak niteliktedir. Ancak, "özel kanallardan aşağı kalır yanı yok" dersek, çok büyük bir yanılgıya düşmemiş olacağız. Nitekim, TRT'nin 1. kanalı "rekabet kanalı" olarak adlandırılmaktadır.

Kısacası ekranlarımızda "izleyiciye gerekli olan değil, izleyicinin görmeyi istediği düşünülen" programlar yayınlanmaktadır. Toplumu ilgilendiren konulara değinilmemektedir.

bb- BRT-Kamu Hizmeti Modeli

Bir kamu kuruluşu olan TRT dışında, kamu hizmeti modeline yönelik yayın yapan tek kuruluş istanbul Büyük Şehir Belediyesi'ne bağlı olan BRT (Bogaziçi Radyo Televizyonu)'dir.

BRT, yayın alanı ve yayın politikası açısından hem özel televizyonlardan hem de TRT'den farklıdır. BRT'nin yayın alanı istanbul ve çevresi, yayın politikası ise, "istanbul halkının yaşadığı şehir ile bütünleşmesini sağlamak, istanbul'a

gelen vatandaşta kentli bilincini oluşturmaya çalışmaktır" (133). BRT'nin yayın içeriğini oluşturan programlarla güttüğü amaçları şu şekilde özetlememiz mümkündür.

i) Demokratik, katılımcı ve saydam yerel yönetim anlayışı doğrultusunda, kentli ile yerel yönetim ilişkilerini güçlendirmek, İstanbul halkının yönetime ve sorunların çözümüne katılmalarını sağlamak.

ii) Kent ve belediye haberlerini yayınlayarak halkın günlük yaşamını kolaylaştırmak, belediye hizmetlerinde verimliliği arttırmak, İstanbul'u eşitlik, özgürlük ve dayanışma duygularıyla kaynaşmış kültürel kimliği ve kentlilik bilinci gelişmiş, sağlıklı kentleşen, çok sesli ve çok renkli uygar bir kent haline getirmek.

iii) İstanbul'un tarihi ve kültürel birikimlerini, ekonomik ve sosyal değerlerini, doğal ve turizm güzelliklerini sergilemek ve tanıtmak (134).

BRT'nin yukarıda sıraladığımız anlayışı bizce takdir ve tasvip edilecek bir anlayıştır. Eğer bu anlayış uygulamaya da yansıtılırsa hedefine ulaşan, başarılı bir yayıncılık örneği verilmiş olur. Ancak şu aşamada BRT'nin ne denli başarılı olacağını ve amaçlarına ulaşıp ulaşamayacağını kestirmek güç görünmektedir. Bu tür anlayışın başarıya ulaşabilmesi için izleme oranının da yükseltilmesi gerekmektedir. Ama,

(133) "Vatandaşın Eğitimi Görevimiz Olacak", Medya, Cilt 4, Sayı 11, Ocak 1992, s.18.

(134) Cankaya, a.g.m., s.

herseye rağmen, böyle bir anlayışın ve girişimin var olması bile toplumumuz açısından bir kazanım olduğu muhakkaktır.

BRT'nin şu andaki yayın içeriğine baktığımızda, konulu film, dizi, lotarya gibi türlere yer vermediğini görüyoruz. Program türleri arasında yüzde 42-8'lik bir oranla eğitim-kültür yayınları ilk sırada yer almaktadır. Haber ve haber programları ise yüzde 22-9'luk bir oranla ikinci sırada bulunmaktadır. Yayınlanan diğer program türleri ise müzik, magazin, eğlence, belgesel, spor ve diğer yayınlardır (135).

BRT, haber ve haber programlarında İstanbul ile ilgili haberlere öncelik tanımaktadır. Ayrıca, yurt haberleri, sanat ve kültür etkinlikleri, çarşı pazar haberlerine de yer verilmektedir.

cc- özel Radyo Yayınları ve Yasanan Fiili Durum

Türkiye'de özel radyo yayıncılığı 1992'nin yaz aylarında başlamıştır. Türkiye'nin ilk özel radyosu olan Kent FM'in yayına başlamasından bu yana 100'ü aşkın özel radyo kuruldu. İstanbul, en çok özel radyosu olan iller arasında ilk sırayı almaktadır.

Radyoculuk özellikle, maliyetinin düşük olması ve dinleyiciye kolay ulaşması açısından tercih edilmektedir. İngiliz yayın kuruluşu BBC'nin bu konudaki görüşü şöyledir.

"Medya pazarında radyoya ayrıcalıklı yerini veren, yayınların alınışındaki basitliktir. Kuruluş maliyetinin

(135) Cankaya, a.g.m., s.

düşük olması ve üretimin göreceli ucuzluğu radyoyu, ticari ya da başka bir kazanç için halka seslenmek isteyen ya da doğru, gerçek ve iyi olanı yaymak isteyen kişiler için aynı derecede çekici kılmaktadır" (136).

Ancak burada dikkatimizi çeken nokta şudur; kuruluş maliyetinin düşük olması ve üretimin göreceli ucuzluğu radyoyu çekici kılmakla birlikte, Türkiye'de özel radyolar, özel televizyonlardan 2 yıl sonra yayın yapmaya başlamıştır. Yani pahalı olan özel televizyon yayıncılığı daha önce başlamış, çok daha ucuz olan radyo yayıncılığı daha sonra. Bu duruma, televizyonun çok daha güçlü ve etkili bir kitle iletişim aracı olarak düşünülmesinin neden olduğunu ileri sürmek mümkün. Bunun yanı sıra, özel girişimcilerin radyo yayınlarına başlamak için yasa değişikliği beklentisini de özel radyo yayınlarının geç başlamasının nedeni olarak ele alabiliriz. Çünkü yasal olarak yurtiçinde kurulacak altyapı ve yurtiçinden yapılacak radyo yayınları daha ucuz olacaktır.

Ancak, beklenen yasa değişikliği gerçekleşmeyince özel radyo yayını yapmak isteyen girişimciler de fiili durum yaratmak yolunu seçmişlerdir. İlk girişim ve yayınlardan sonra özel radyolarda bir patlama olmuştur. 100'ü aşkın özel radyonun hepsi bugün yurtdışından yayın yapmamaktadır. Büyük bir çoğunluğu yurtiçinden yayın yapmakta ve önceki bölümde sözünü ettiğimiz, İçişleri Bakanlığı'nın öze radyo ve televizyon yayınlarının durdurulması ile ilgili genelgesiyle

(136) George Wedell, Philip Crookes, Allison Daws, Kerrie Ryan, Radio 2000, Çev. Mustafa K. Gerçeker, TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s.78.

karsı karsıya bulunmaktadır. Yurtdışından yayın yapan radyolar bu genelgenin tehlikesinden uzak bulunmaktadır. Çünkü bu radyoların yayınlarının durdurulması teknik olarak olanaksız görünmektedir.

Bugün yayında olan özel radyoların hemen hepsi 24 saat yayın yapmaktadır. Program ağırlığını müzik yayınları oluşturmakta, bunun yanısıra haber yayınlarına kısa da olsa yer verilmektedir. Tabi ki, reklam yayınları da vazgeçilmez bir şekilde yerini almaktadır.

Burada bazı özel radyolara yer vereceğiz. Bunları seçme nedenimiz, özel radyoculukta başı çekenler olmalarıdır. Amacımız ise, Türkiye’de özel radyo yayıncılığının nasıl algılandığını ve hangi yönde geliştiğini daha doğrusu geliştirildiğini incelemektir.

aaa- Kent FM

Pan Audio Video Şirketi’ne ait olan Kent FM, ülkemizde yayın hayatına başlayan ilk özel radyodur. İstanbul’da yayın yapan Kent FM diğer şehirlere yayılmayı düşünmemektedir. Hedef kitlesi "her yaştan genç insanlar", yayın ağırlığı ise müzik programlarıdır. Röportaj, haber, talk show ve özel programlar da yayın içeriğini oluşturmaktadır. Müzik programlarında pop müziğe ağırlık verilmektedir. Kent FM 24 saat yayın yapan özel radyolar arasında yer almaktadır (137).

(137) "Radyo Günleri", Babıali Magazin, 15 Eylül-15 Ekim 1992, s.19.

bbb- Genç Radyo

Turkuaz Holding'e ait olan Genç Radyo Haziran 1992'de yayın hayatına başlamıştır. Türkiye'de 24 saat yayın yapan ilk özel radyodur (138). Kent FM'den sonra yayın hayatına başlayan ikinci özel radyodur. Başlangıçta yalnızca İstanbul'a yayın yapılmış, zamanla ulusal bir nitelik kazanmıştır.

Hedef kitlesini, "Gençler, ama özelliği olan, akli ba-sında gençler, bir yerde her yaşın gençleri" (139) olarak tanımlayan Genç Radyo, yaptıkları yayınlardan ne amaçlandığını şöyle açıklıyor; "Hedef kitlesinin sorunlarına çözüm getire-bilen, onların ilgisini çekebilen yayınlar yapmak" (140).

Genç Radyo'nun yayın ağırlığı müzik programlarından oluşmaktadır. Pop, slow ve rock müzik en çok yayınlanan tür-lerdendir. Genç radyo yayınladığı müzikler için telif ücreti ödemektedir.

ccc- Number One FM

Ömer Karacan'a ait olan Number One FM de yayına başlayan özel radyolar arasında ilk sıralarda yer almaktadır. "özel-likle 11-30 yaş kusağı" hedef kitle olarak benimsemekle bir-likte, zaman zaman daha geniş kitleye seslenen türlere de yer

(138) "Genç Radyo Türkiye'nin ilk özel Ulusal Radyosu",
Gazetelere gönderilen haber faksı, 26 Haziran 1992.

(139) "Radyo Günleri" Babıali Magazin, s.16.

(140) a.g. haber, s.17.

vermektedir (141). Yayın ağırlığı müzik programlarından olusan Number One FM, pop, jazz, new age türü müziklere daha çok yer vermektedir. Müzik programlarının yanısıra kente yönelik günlük yaşamı kolaylaştırıcı bilgi ve haberler de yayınlanmaktadır.

ddd- Radyotek

Ahmet özal'a ait Radyotek'in belirli bir haber kitlesi bulunmamaktadır. Radyotek'in amacı "Çok geniş kitlelere, çok geniş bir müzik yelpazesıyla seslenmek"tir. Yayınların büyük bir bölümünü oluşturan müzik programlarında jazz, rock, heavy metal, country, pop disco, pop slow gibi müzik türlerine yer verilmektedir (142).

eee- Power FM

Cem Hakko'ya ait olan Power FM, alanı düzenleyecek yasa çıkmadan yayına geçmeme kararında olmasına rağmen özel radyolar arasındaki yerini almıştır. "10-45 yaş arasındaki gençler"i hedef kitle olarak benimseyen Power FM, her türlü sanatçıya ve esere açık olduğunu belirtmekte, "Radyomuz spor, moda ve sanatın buluştuğu yerdir" tanımlamasını yapmaktadır (143).

(141) a.g. haber, s.20.

(142) "Rekabet Kaliteyi Arttıracak", Hürriyet Gazetesi, 25 Kasım 1992, s.9.

(143) a.g. haber, s.9.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, şu anda yayın yapan özel radyoların sayısı 100'ü asmaktadır. Ancak özel radyo yayıncılığında da çok seslilik göze çarpmamaktadır. Özel radyoculuk "gençler" ve "müzik" kelimeleri arasına sıkışmış bir konumdadır. Hedef kitle "gençler", yayın ağırlığı ise "müzik" tir. FM bandı her tür müziğin dinlenebildiği bir "müzik kutusu" görünümündedir.

Bizce, bu durumun üç ana sebebi vardır. Birincisi; müzik programlarının diğer programlara göre daha kolay yapılabilir olması, ikincisi; ucuza malolması, üçüncüsü ise; daha az personele gereksinim duyulmasıdır.

Radyoculukta, "üçlü sacayağı"nı oluşturan söz, müzik ve efektle her tür programın yapılabilirdiğini biliyoruz. Yalnızca bir cümle ile yüzyıllar öncesine gidilebildiği gibi, yüzyıllar sonrasına da gidilebilmektedir. Birkaç cümle ile istenilen yerde, istenilen mekan yaratılabilir ve bunun için hiçbir maddi harcamaya gerek duyulmaz. Dediğimiz gibi herşey cümlelere, müziğe ve efekte bağlıdır.

özel radyoların bu üçlü sacayağını yeterince kullandıklarını söyleyemeyiz. Bol miktarda müzik, biraz da söz kullanılmakta, radyoculuğun en önemli unsurlarından biri olan efektte hiç yer verilmemektedir. Yine özel radyolarda eğitim-kültür içerikli programlar ve dramatize programlara hiç rastlanmamaktadır.

özel radyoların en büyük eksikliklerinden birisi de haberciliktir. Haberler çok kısa başlıklarla yer almakta ve haberlere ayrılan süre çok kısa tutulmaktadır. özel habercilik hemen hiç yapılmamakta, ajans haberleriyle yetinilmektedir. Haber röportajlara ya hiç yer verilmemekte ya da çok nadir yer verilmektedir. Radyoda, teknolojisi gereği sıcaklığına habercilik yapılabildiği halde, gün boyu aynı haberler tekrar edilmektedir. Dinleyicinin müzik gereksinimi fazlasıyla giderilmekte, haber yönünden aç bırakılmaktadır.

Göze çarpan bir diğer konu da özel radyoların, alanı düzenleyecek yasaya bakış açılarıdır. Yeni yasa genellikle "telif haklarını düzenleyici ve frekans karmaşasını önleyici" bir düzenleme olarak algılanmaktadır. Bize göre, yasada özel radyolarla ilgili düzenleme bu iki konu ile sınırlı kalmamalıdır. Yayın türleri ve yayın ağırlıkları konusunda da düzenleyici hükümler bulunmalıdır. Yasa, bu düzenlemeleri yaparken elbette "yapıcı" nitelik taşımalı, özel radyoların kaldıramayacağı ağır hükümler bulunmamalı, ancak, özel radyo yayıncılığını demokratikleşmeye yardımcı, düşünce özgürlüğünü geliştirici, toplumun gündemini oluşturunca ve çoğulculuğu sağlayıcı yayınlar yapmaya yönlendirmelidir.

c- Kamu ve özel Radyo Televizyon Yasasını Oluşturma

Çalışmaları

özellikle, radyo ve televizyon yayıncılığı alanında yaratılan "fiili durum"dan sonra, alanı düzenleyecek yeni yasa-

nın nasıl olacağı konusunda tartışmalar yoğunlaşmış ve bu amaçla birtakım çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların içeriğine geçmeden önce, 20 Ekim 1991 Erken Genel Seçimleri öncesinde siyasi partilerin program taslaklarına ve seçim bildirgelerine göz atmak istiyoruz. Zira, erken genel seçimler henüz gündende değilken DSP dışındaki bütün partilerin özel radyo ve televizyon yayıncılığına olumlu bakmadığını, DYP'nin ise bu konuda çeliskide olduğunu belirtmiştik.

Burada tek tek bütün partilerin programları yerine SHP ve DYP'nin programlarına, ardından da DYP-SHP Koalisyon Protokolüne bakacağız.

SHP, 20 Ekim 1991 Erken Genel Seçim Program Taslağı'nda şu görüşlere yer vermektedir.

"SHP, demokrasinin sağlıklı işleyebilmesi için düşünce ve haberlerin serbestçe yayılması ve alınıp verilmesinin gerekliliğine inanır. Parti, basın özgünlüğünü demokratik yapının bir ögesi sayar. Olağanüstü durumlarda bile bu özgürlüğün kısıtlanmamasını savunur. SHP'ye göre basın, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim kurumları bir kamu görevi görürler. Bu kurumlar, tam bir özgürlük içinde hiçbir bağımlılık ve engelle karşılaşmadan her yerde haber toplama, yayınlama ve kendi sorumlulukları altında yorumlama hakkına sahip olmalıdır. SHP, kitle iletişim alanında her türlü tekellesmeye karşıdır. Bu bağlamda radyo ve televizyon alanındaki devlet tekeline son verilmesini savunur" (144).

Görülüyor ki, SHP 1988-1989 yıllarındaki tutumunu değiştirmiştir. Bu yıllarda SHP, TRT'ye özerklik verilmesini savunuyor, "Devlet tekeli kaldırıyoruz diye ölçüsüz bir sermaye egemenliği getirmek tehlikeli girişimlere yol açabilir" gibi

(144) Sosyal Demokrat Halkçı Parti Program Taslağı, s.28.

bir endişeyi dile getiriyordu. Demek ki değişen koşullarla birlikte SHP'nin tutumu değişmiştir.

Ülke, 20 Ekim Erken Genel Seçimlerinin atmosferine girmeden önce DYP, özel radyo ve televizyon yayıncılığı konusunda çelişkili bir tutum sergilemekteydi. Genel Başkan Demirel, bu dönemde, özel radyo ve televizyonlarının kurulmasını benimsemezken, Genel Başkan Yardımcısı Dülger, BBC gibi bir TRT ile onun ITV'sini istemektedir.

DYP'nin 1991 Erken Genel Seçim Bildirgesi'ne baktığımızda TRT'nin "yalan aleti" olarak adlandırıldığını görüyoruz. Bildirgede su görüşlere yer verilmektedir.

"TRT tek taraflı yayınlarla, mevcut yönetimin bir yalan aracı haline gelmiş; Türk Milletinin gerçekleri öğrenme hakkı, demokratik rejimin vatandaşına verdiği temel hak ve olanaklardan biridir. Kötü ve başarısız yönetimlerin başvurdukları en kolay yöntem, hataları, gerçek dışı beyan ve eylemlerle örtbas etmektir. Bugünkü yönetim, TRT'yi gerçek dışı bir Türkiye'yi yansıtma aleti haline gelmiştir. Doru Yol Partisi, TRT'yi anayasal işlevi içine sokacak ve ayrıca serbest rekabet anlayışının bir sonucu olarak, özel Tv yayınlarına hukuksal ortamı sağlayacaktır" (145).

Ülkenin seçim atmosferine girmesi SHP'ye olduğu gibi DYP'ye de karar değiştirtmiş ve DYP içinde bulunduğu çelişki-den kurtulmuştur. Hal böyle olunca iki partinin koalisyon protokolünde alanı düzenleyecek yeni yasanın oluşturulması konusunda anlaşmaları zor olmasa gerektir. Nitekim, koalisyon protokolünde su görüşler yer almaktadır.

"Radyo ve televizyon yayınları üzerinde devlet tekeli-nin kalkması bir an önce gerçekleştirilecektir. Bir

(145) DYP 1991 Erken Genel Seçim Bildirgesi, s.16-17.

yandan teknolojinin olağanüstü gelişmesi, öte yandan çıkan çoğulcu bakış açıları bu alanda bütün dünyada yeni düzenlemeleri gerekli kılmıştır... Radyo ve televizyon alanında kamusal ve özel bütün yayınlar için tarafsızlık kuralı getirilecek; bütün kamu ve özel radyo ve televizyon yayınlarının tarafsızlığı ve bu alanda uyulması gerekli yayın ilkeleri özerk bir yüksek kurulun denetimine bağlanacaktır... Basın özgürlüğü, yurttaşların gerçekleri öğrenme ve doğru haber alma hakkı güvence altına alınacaktır" (146).

Ortak hükümet protokolünde, ayrıca bir TRT Yasası öngörülmekte ve şöyle denmektedir.

"TRT Yasasında yapılacak değişikliklerle halkın doğru haber alma hakkı temel ilkesi islerlik kazanacak, kurum çağdaş ve tarafsız bir yayın anlayışına kavuşturulacaktır. Parlamento çalışmalarının naklen, açık oturumlar ve diğer programlarla halka yansıtılması sağlanacak, ülkenin her önemli sorununun TRT'de tartışılması yolları açılacaktır" (147).

Evet, özel radyo ve televizyon yayıncılığına karşı takınılan tutum değişmiştir. Bu konuya olumlu bakmayanlar tavırlarını değiştirmişlerdir. Ama, bu arada çok önemli bir husus unutulmuştur ya da hatırlanmak istenmemiştir. Unutulan husus TRT'nin özerkliğidir. TRT'nin özerk bir statü kazanması bizce zorunludur. Her ne kadar TRT yayınlarında "Çağdaş ve tarafsız bir yayın anlayışı sağlanacaktır" dense de, özerk bir statü olmadan böyle bir yayın anlayışı sağlanamaz. TRT'nin özerk olduğu dönemde bile, birtakım baskılar uygulanmaya çalışılmışsa, özerk olmayan bir yayın kurumu -ki bu bir kamu kuruluşu ise- "yalan aleti" olmaktan nasıl kurtarılacaktır? Su haliyle TRT, iktidarların insafına terkedilmektedir. ikti-

(146) DYP-SHP Ortak Hükümet Protokolü ve Ekleri, 19 Kasım 1991, s.30.

(147) a.g. protokol, s.34.

darların da tarafsız yayın yapma konusunda TRT'ye pek insafllı davranacaklarına inanmamaktayız. Bugünkü iktidar iyi niyetle TRT'nin tarafsızlığı için çaba harcarsa bile, yarınki iktidarların özerk olmayan bir TRT'ye aynı iyi niyeti gösterecekleri kuşkuludur.

İktidar partilerinin değışen tutumlarını ve görüşlerini böylece belirledikten sonra, alanı düzenleyecek yeni yasa için yapılan öneri ve taslaklara bakalım.

aa- Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi

Avrupa Sınırötesi Televizyon sözleşmesi, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 5 Mayıs 1987 tarihli toplantısında imzaya açılmıştır. Sözleşmeye imza koyan ülkeler arasında Türkiye'de yer almaktadır. Türkiye bu sözleşmeye imza koyduğu için, sözleşmede belirtilen hükümlere uymak durumundadır. Bu nedenle Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi'ne bu bölümde yer verme gerekliliğini duyduk.

Sözleşmenin amacı, yayınlarda taraflar arasında televizyon program hizmetlerinin sınırötesi yayını ve yansıtılmasını kolaylaştırmaktır. Sözleşmede yer alan hükümler arasında, bizi en çok ilgilendiren, programcılıkla ilgili konular ve reklam yayınları ile ilgili konulardır.

Sözleşmede, Programcılıkla ilgili Konular başlığı altında yayıncının sorumlulukları, cevap hakkı, büyük olayların kitleye ulaşması ve kültürel hedefler ile ilgili hükümler yer almaktadır.

Sözleşmede, yayıncının sorumlulukları şöyle belirlenmektedir.

"Program hizmetlerinin, sunuşu ve içeriği ilgilendiren bütün parçaları, insan haysiyetine ve kişilerin temel haklarına saygı gösterir. Programlar edebe aykırı ve pornografik olmayacak, şiddete aşırı yer vermeyecek ve ırkçılığa dayanan, kini kışkırtıcı nitelikte olmayacaktır... Program hizmetlerinin çocukların ve ergenlik çağındakilerin fiziki, zihni ve ahlaki gelişimini bozabilecek parçaları, yayın veriş ve alış saati nedeniyle onların seyretmeleri olasılığı kuvvetli zamanlarda yayına konmayacaktır... Yayıncı haberleri ve olayları dürüstçe yansıtmayı ve fikirlerin serbestçe oluşumunu desteklemesini sağlar" (148).

Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi, cevap hakkı konusunu düzenlerken şu hükümlere yer vermektedir.

"Her yayıncı taraf, milliyeti ve ikametgahına bakılmaksızın her tüzel ve gerçek kişinin, kendi yetki alanındaki birim veya teknik araçlarla yayınlanan veya aktarılan programlarla ilgili olarak, cevap hakkını kullanmak, diğer yasal ve idari yollara başvurmak olanağını elde etmesini sağlar. Bu amaçla, program hizmetinden sorumlu yayıncının adı yayın sırasında uygun biçimde ve düzenli aralıklarla tanıtılır" (149).

Sözleşmenin 9. maddesi, taraflardan her birine, kamuoyunun büyük ilgisini çekecek bir olay hakkında, yayın ve aktarma haklarına sahip bir yayıncının tasarrufu sonucu, toplumun bilgi sahibi olma hakkını ve olayı televizyondan izleme fırsatının ihlalini engelleyecek yasal önlemleri alma yükümlülüğünü getirmektedir.

Sözleşmede kültürel hedefler ise şöyle tanımlanmaktadır.

"Taraflar, olanakları dahilinde ve uygun yollardan, yayıncıların haber, spor olayları, yarışmalar, reklamlar ve teleteks hizmetlerine ayrılan sürelerin dışındaki

(148) Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi, Avrupa Sözleşmesi No:132, madde 7.

(149) a.g. sözleşme, madde 8.

yayın sürelerinin çoğunluğunu Avrupa kaynaklı ürünlere ayırmalarını sağlar. Yayıncının izleyici kitleye karşı bilgi verici, eğitici, kültürel ve eğlendirici sorumlulukları gözönünde tutularak, uygun kıstaslara göre, bu orana tedricen ulaşılmalıdır" (150).

Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi'nde, reklamlar konusunda da bazı standartlar getirilmektedir. Bütün reklamlar adil ve dürüst olacak, tüketicileri aldatıcı veya çıkarlarını zarara uğraticı nitelik taşımayacaktır. Çocukların kullandığı veya onlara yönelik reklamlarda onların çıkarlarını zedeleyecek herseyden kaçınılacak ve özel duyarlılıklarına saygı gösterilecektir. Ayrıca, reklam veren, programların içeriği üzerinde hiçbir yönlendirici etki yapamayacaktır (151).

Sözleşme reklamların, günlük yayın süresinin yüzde 15'ini geçemeyeceğini, ancak bu oranın, ürünlerin satışı, kiralanması ya da kullanılması veya belli hizmet sağlaması amacıyla yapılan kampanyalar türünden reklamları kapsamak ve spot reklamların yüzde 15'ni geçmesi koşuluyla yüzde 20'ye çıkarılabileceğini hükme bağlamaktadır (152).

Sözleşme, reklamların diğer programlardan açıkça farkedilir ve gözlenebilir açıklıkta olması gerektiğini, reklamların program aralarına yerleştirilebileceği gibi, programların içine de yerleştirilebileceğini belirtmektedir. Ancak, yayın süresi 45 dakikayı aşan konulu filmler ve televizyon fimleri gibi görsel-işitsel eserlerin yayınları her 45 dakikalık dö-

(150) a.g. sözleşme, madde 10, paragraf 1.

(151) a.g. sözleşme, madde 11.

(152) a.g. sözleşme, madde 12, paragraf 1.

nem içinde bir kez kesilebilir. Diziler, sürekli diziler, eğlence programları ve belgesellerin reklamlarla kesilmesi durumunda, birbirini izleyen her reklam aralığında en az 20 dakikalık bir süre geçmesi öngörülmektedir (153).

Sözleşme, bütün ürünlerinin, yalnız reçeteye verilen ilaç ve tıbbi tedavi yöntemlerinin reklamına izin vermemekte, alkollü içeceklerin reklamlarında da birtakım sınırlamalar getirmektedir.

TRT kanalları dahil hemen bütün özel televizyonlarda Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi'nin koyduğu kurallara uyulmadığını, devletin de, sözleşmeye imza koymuş olmasına rağmen, sözleşmeye uyulmasını sağlayacak düzenlemeler yapmadığını görmekteyiz. Reklam yayınlarında, sözleşmenin öngördüğü zaman aralıklarına uyulmadığı gibi, dış kaynaklı programlarda da Avrupa kaynaklı ürünlerden çok, Amerikan ve Latin Amerika kaynaklı ürünlere yer verildiğini gözlemlemekteyiz.

bb- Yeni Radyo Televizyon Yasası öneri ve Taslakları

özel radyo ve televizyon kanallarının yayına geçmesiyle delinen devlet tekeli ve yaratılan fiili durumla birlikte, alanda "yasallaştırma"nın nasıl sağlanacağını tartışılmaya başlandığını belirtmiştik. "Yasallaştırma" konusunda dernekler, demokratik kitle örgütleri ve iletişim bilimciler çeşitli görüşler öne sürdüler, öneriler getirdiler ve çeşitli taslaklar ortaya çıktı.

(153) a-g. sözleşme, madde 13-14.

Burada, çalışmamızın amacı bakımından, bazı öneri ve taslaklara yer vermek istiyoruz. Yer vereceğimiz öneri ve taslakların daha çok, tüm radyo ve televizyon yayıncılığını gözetim altında bulunduracak "st kurul" ve yayın içeriğı ile ilgili olan bölümleri ele alacağız.

aaa- iLAD ve Basın Konseyi nerileri

iLAD (İletişim Araştırmaları Derneğı) ve Basın Konseyi, alanı düzenleyecek yeni yasa için öneri ve tavsiyelerde bulunan kuruluslardandır.

iLAD ve Basın Konseyi, yeni radyo ve televizyon yayıncılık düzeninde Avrupa normlarına uyulmasını, 5 Mayıs 1989 tarihli Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi ve Avrupa Topululuğı Konseyi'nin 3 Ekim 1989 tarihli yönergesinde belirtilen ölçülerin benimsenmesini kaçınılmaz görmektedir. Bunlara ek olarak, demokrasinin doğıru ve kapsamlı olarak bilgilendirilmiş bir kamuoyuna dayandığı gereğı gözönünde bulundurulacak, tüm radyo ve televizyon istasyonlarının yayın srelelerinin belirli bir bölümünü kendi kadrolarında yer alan gazeteciler tarafından üretilmiş haber ve haber programlarına ayırmalarının zorunlu kılınmasını da önermektedir (154).

iLAD ve Basın Konseyi, tüm radyo ve televizyon yayıncılığını gözetim altında bulunduracak olan ulusal kurulun hem

(154) "iLAD ve Basın Konseyi nerileri", Medya, Cilt 5, Sayı 1, Mart 1992, s.19.

oluşumu hem de çalışmaları bakımından tam özerk olması, ülke iletişim kurum ve gruplarını ve kamuoyunu yansıtacak bir yapıda olması konusunda görüş birliği içindedirler. Kamu radyo-televizyon kurumunun da mutlaka tam özerk ve bağımsız bir yapı kazanarak, anonim şirket statüsünde yeniden örgütlenmesini ve özel radyo televizyon kuruluşlarıyla rekabet edebilecek kadro esnekliğine sahip olmasını savunmaktadırlar (155).

Radyo ve televizyona ilişkin yasalarda, programların siyasi otoriteye bağlı kurum ve yetkililer tarafından yayından önce görülebilmesine ya da yayınların yasaklanabilmesine ilişkin bir hüküm bulunmaması, hükümetin ve devlet yetkililerinin radyo ve televizyondan halka seslenebilmesinin yasada yer alacak kesin tanımlamalarla sınırlandırılması, tüm yayınlarda haberlerle yorumların, programlarla reklamların kesin olarak ayrılması gibi görüşler de İLAD ve Basın Konseyi'nin önerileri arasındadır (156).

İLAD ve Basın Konseyi, yapımlarla ilgili olarak; yayınların belli bir oranının istasyonun kendi yapımları ve belli bir oranının da yerli yapımlardan oluşmasının istenmesi, yerli yaratıcı kaynakların radyo ve televizyonlar tarafından etkin bir biçimde kullanılmasının ve geliştirilmesinin sağlanması gerektiği görüşündedir. Ayroca, cevap hakkının sağlam güvencelere ve yaptırımlara dayandırılarak işler hale getirilmesi de öneriler arasında yer almaktadır (157).

(155) a.g. haber, s.19.

(156) a.g. haber, s.19.

(157) a.g. haber, s.19.

bbb- TBMM'nin Hazırlattığı Yasa Taslağı

TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk, kamu ve özel radyo ve televizyon kuruluşlarının izin, denetim, kuruluş, görev, yetki ve sorumlulukları ile radyo, televizyon ve kablolu televizyon yayınlarının düzenlenmesine ilişkin bir yasa taslağı hazırlatmıştır.

Cindoruk'un hazırlattığı yasa taslağında, özel radyo ve televizyon kuruluşları ve kamu radyo-televizyon kurumu ayrı ayrı ele alınarak, kuruluş ve görevleri maddelendirilmiştir. Radyo Televizyon Yüksek Kurulu adında bir üst kurul öngörül-müş, kuruluşu, görevleri ve gelirleri de yasa taslağı kapsa-mına alınmıştır.

Taslakta, radyo ve televizyon verici istasyonlarının ku-rulması, işletilmesi ile yurtiçine ve yurtdışına yapılacak yayınların, ulusal teknik plan ile kanun hükümlerine uygun olarak düzenlenmesi ve gözetilmesi öngörülmektedir. Radyo ve televizyon yayınlarında hükümetin, sosyal veya kültürel sınıfların özel yararları gözetilmeksizin, yalnızca kamu yararının gözönünde bulundurulması benimsenmektedir (158).

Taslakta benimsenen genel yayın esaslarını şöyle özetle-yebiliriz.

"... Anayasanın sözüne ve ruhuna bağlı olmak, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü, milli ege-menliği, Cumhuriyeti, kamu düzenini, genel asayışı, ka-mu yararını korumak ve kollamak... Anayasada öngörülen

(158) TBMM'nin Hazırlattığı Yasa Taslağı, madde 4.

vatandaşlık görev, hak ve özgürlüklerin anlam ve önemini benimsenmesine yardımcı olmak... Radyo ve televizyon yayınlarında kamu hizmeti dikkate alınarak, yayınların tam bir objektiflik ve tarafsızlık içinde yapılmasını sağlamak... Kişilerde özgür düşünce yeteneğini geliştirmek... Kolayca anlaşılabilir, doğru, temiz ve güzel bir Türkçe kullanmak... Karamsarlık, kargaşa, dehşet, saldırganlık gibi duygular uyandırmak ve telkin etmek amacına yönelik yayın yapmamak... Kişilerin özel hayatlarına, şeref ve haysiyetlerine saygılı olmak ve dürüstlük anlayışına bağlı kalmak... Haberlerin toplanması ve seçilmesinde tarafsızlık, doğruluk ve çabukluk ilkelerine bağlı olmak... Haberler ve yorumları ayırmak ve yorumların kaynaklarını açıklamak... Kamuoyunun sağlıklı ve serbestçe oluşabilmesi için kamuoyunu ilgilendirecek konularda yeterli yayın yapmak..." (159).

Cindoruk'un hazırlattığı yasa taslağında, yurtiçine ve yurtdışına yapılacak radyo ve televizyon yayınları için milli siyasete uygun ilkeleri tesbit etmek, kanunda belirtilen görev ve esasların uygulanmasının gözetim, denetim ve değerlendirilmesini yapmak amacıyla Radyo Televizyon Yüksek Kurulu kurulması öngörülmekte ve kurulun görevleri 10 ayrı paragrafta açıklanmaktadır. Taslakta, kurulun özerkliği konusunda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

Yasa taslağında, TRT "Tarafsız yayın yapmakla görevli özerk bir kamu tüzel kişiliğine sahip Türkiye Radyo Televizyon Kurumu" olarak tanımlanmaktadır (160). Taslakta TRT'nin organları, Yönetim Kurulu, Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcıları ve Koordinasyon Kurulu'ndan oluşturulmaktadır.

Taslak, TRT'de, TBMM'de grubu bulunan partilerin görüş, yorum ve düşüncelerini yayınlamak üzere radyo ve televizyonda 30 dakika süreli bir yayın zamanı ayrılması ve siyasi parti

(159) a.g. taslak, madde 5.

(160) a.g. taslak, madde 10.

yayınlarının her hafta bir program halinde düzenlenmesini öngörmektedir. Ayrıca, TBMM Genel Kurul çalışmalarının radyo ve televizyondan dengeli ve tarafsız bir biçimde özetlenmesini, yayın esaslarına uygun olmak koşuluyla sürekli yaygın ve merkezi açık öğretim yapmaya yetkili kılınan yükseköğretim kuruluşlarınca hazırlanan radyo ve televizyon programlarının yayınlanması da hükme bağlanmaktadır (161).

Yasa taslağında, özel radyo ve televizyon kuruluşlarına, Türk Ticaret Kanunu hükümlerine uygun bir şekilde kurulmuş olması ve yazılı başvuru ile RTYK'nın teklifi ve Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile tahsis planında öngörülecek frekanslarda yayın izni verilebilmesi hükme bağlanmaktadır. izin süresi radyolar için 3 yıl, televizyonlar için 6 yıl olarak belirlenmektedir. özel radyo ve televizyonlara verilen iznin, kanunda öngörülen kurallara uymaması halinde önce uyarılması, verilen süre içinde uyarıya uyulmazsa RTYK'nın teklifi ve Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile gerekçesi gösterilerek geçici veya sürekli olarak iptal edilmesi de öngörülmektedir (162).

ccc- Bakanlar Kurulu'na Sunulan Yasa Teklifi

Bakanlar Kurulu'na sunulan Yeni Radyo ve Televizyon Düzeni Hakkında Yasa Teklifi, 2954 sayılı kanunda birtakım değişiklikler yaparak, alanı yeniden düzenlemektedir. Yasa tek-

(161) a.g. taslak, madde 19-20-21.

(162) a.g. taslak, madde 48-54.

lifinde, kamu ve özel radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek amacıyla, tarafsız bir kamu tüzel kişiliği niteliğinde bir "Radyo ve Televizyon Üst Kurulu" oluşturulması öngörülmektedir. Tüm radyo ve televizyon yayınlarının kamu hizmeti anlayışı ve Cumhuriyetin temel nitelikleri çerçevesinde yapılmalarını sağlayacak ve anlatım özgürlüğü, iletişimde çoğulculuk ilkelerini gözetecek (163) bu üst kurulun "özerk" yerine "tarafsız" olması öngörülmektedir. Frekans ve kanal tahsisi ile izin ve lisans vermek, bu lisans ve izni iptal etmek yetkisi de üst kurula verilmektedir.

Teklifin 2954 sayılı kanunda yaptığı değişikliklerle "2954 Sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu"nun adı, "2954 Sayılı Kamu Radyo ve Televizyon Kanunu" olarak değiştirilmektedir. 2954 sayılı kanunun "Temel ilkeler ve Yayın Esasları" başlıklı 4. maddesi yürürlükten kaldırılarak, kanunda sözü edilen "Tüm radyo ve televizyon istasyon ve tesisleri ile radyo ve televizyon yayınları" ifadelerinden yalnızca "Kamu kurum ve kuruluşlarına ait radyo-televizyon istasyon ve yayınları"nın anlaşılabacağı belirtilmektedir. 2954 sayılı kanunun 9. maddesinin c fıkrasına, ilk cümlenin içine " Kamu Radyo ve Televizyon Kuruluşları adına" ifadesi eklenmektedir (164)

Yasa teklifinde üst kurulun kamu ve özel radyo televiz-

(163) Yeni Radyo ve Televizyon Düzeni Hakkında Yasa Teklifi, madde 2-3-4.

(164) a.g. teklif, madde 1.

yon yayınlarıyla ilgili görevlerini su şekilde özetlemek mümkündür-

"... ön şartları yerine getirmiş müracaatçı kuruluşlara, kamu menfaati, iletişimde çoğulculuk, tarafsızlık ve hakkaniyet ölçüleri dahilinde yayın izni ve lisans vermek... Tüm kamu ve özel radyo-televizyon yayınlarını izleme mekanizmalarını kurarak, yayınların kamu düzeni, genel ahlak, genel sağlık, yasalara saygı, toplumsal değerlerin korunması, kişi hakları, haksız rekabet ve cevap hakkı açılarından denetlemesini yapmak... Radyo-televizyon yayınlarıyla ilgili, kamuoyunda doğan tepki, beğeni ve hassasiyetleri sürekli olarak izlemek ve gerekli yönlendirmelerde bulunmak amacıyla lazım gelen kamuoyu araştırmalarını yapmak ve yaptırmak... (165).

Üst kurulun yayın içeriği ile ilgili görevlerine baktığımızda, radyo ve televizyonların nasıl bir yayıncılık anlayışı benimsemeleri gerektiğini anlıyoruz-

Yasa teklifinin, Başbakanlığa tanıdığı öncelik ve imtiyazlarda; Başbakanlığa, milli güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde, bir haber veya yayını men etme yetkisi verilmektedir. "Bunun dışında, yargı kararları dışında, yayınların önceden kontrolü ya da durdurulması söz konusu olamaz" denilmektedir (166).

Yeni Radyo ve Televizyon Düzeni Hakkında Yasa Teklifi, üst kurula özerklik vermemektedir. Teklif, TRT'nin özerkliği hakkında da herhangi bir hüküm içermemektedir-

(165) a.g. teklif, madde 11.

(166) a.g. teklif, madde 13.

SONUÇ

Yirminci yüzyılın ilk çeyreği biterken başlayan elektronik kitle iletişimi, günümüze gelinceye değin başdöndürücü bir gelişim süreci göstermiştir. Gelişen teknik radyo ve televizyon yönetim biçimlerini, yönetim biçimlerine temel oluşturan kuramları ve dolayısıyla yayın içeriğini de etkilemiştir.

Yayıncılıkta öncü olan ülkelerle birlikte, takipçi olan ülkeler de bu alanda hep bir değişim ve arayış süreci yaşamış ve yaşamaktadırlar. Bu süreç süphesiz belli bir noktada kalmayacak, teknik ve toplumsal değişimlerle birlikte sürüp gidecektir. Her alanda olduğu gibi yayıncılık alanında da değişim ve arayış zorunlu ve kaçınılmazdır.

Yayıncılık alanında meydana gelen değişimlerin ve arayışların ana nedeni, yayınlarda çoğulculuğu sağlamaktır. İletişim özgürlüğü, düşünceleri yayma özgürlüğü, kamuoyunu etkin bir biçimde oluşturma gibi kavramları işlevsel hale getirmek de değişim ve arayışların nedenlerini oluşturmaktadır.

Artık hemen hiçbir ülkede tek bir yönetim sisteminden söz etmek mümkün değildir. Devlet tekelinde başlayan yayıncılık sistemine özel sektör, özel sektör elinde başlayan yayıncılık sistemine de devlet el atınca ortaya karma bir sistem çıkmıştır. Günümüzde pek çok ülke bu karma sistemi benimsemektedir. Diğer ülkeler de karma sisteme geçme aşamasındadırlar.

Karma sisteme geçiş süreci yaşayan ülkelerden birisi de Türkiye'dir. Ülkemiz, karma sisteme geçişin getirdiği karmaşayı da yaşamaktadır. Bu karmaşa teknik ilerlemelerden faydalanılarak yaratılan "fiili durum"dan kaynaklanmaktadır. Belirli bir yayıncılık geleneği olmayışı da karmaşayı arttırmaktadır.

Ülkemizde belirli bir yayıncılık geleneği yoktur. Çünkü, radyo yayınlarının, daha sonra da televizyon yayınlarının başlangıcından günümüze, siyasi iktidarlar bu alana hep müdahale etmiş, kendi kontrolleri altında tutmak istemişlerdir. 2-3 yıl öncesine kadar devlet tekelinde bulunan radyo ve televizyon yayıncılığı ve yayın yapan kurum, kendi yayıncılık geleneğini oluşturma fırsatı bulamamıştır. Bu fırsatsızlık, ülkenin yakın tarihiyle yakından bağlantılıdır. lke, yakın tarihinde sürekli siyasi ve toplumsal bunalımlar yaşamıştır. İstenilen demokratik rejim tam anlamıyla oturtulamamıştır. Bu da her alanda olduğu gibi yayıncılık alanında da çeşitli sıkıntıları beraberinde getirmiştir.

Yakın tarihimize söyle bir baktığımızda, arka arkaya yaşanan dünya savaşları ve savaşların yarattığı bunalım, tek partili sistemden çok partili sisteme geçiş, 27 Mayıs hareketi, 12 Mart muhtırası ve 12 Eylül ihtilali. Geçiş dönemleri, oluşturulmaya çalışılan yeni bir sistem, arkasından gelen yeni bir müdahale, bunalım ve tekrar geçiş dönemleri... işte böyle bir süreç içinde bir türlü soluklanamayan Türk radyo ve televizyon yayıncılığı çıkıyor karşımıza.

Bu süreç içinde TRT yedi yıl (1964-1971) özerk olmuşsa da, bu süre belli bir yayıncılık geleneğinin oluşturulması için yeterli bir süre değildir. Zira, bu süre içinde de TRT'ye birtakım baskılar yapıldığını, denetim altında tutulmaya çalışıldığını görüyoruz.

Ülkemizde, televizyonla ilgili tartışmalar, daha televizyonun tam anlamıyla olmadığı dönemlerde başlamıştır. Bugün halen sürmekte olan bu tartışmalar, sistemin nasıl olacağına ve alandaki yasallaştırmanın nasıl yapılacağına ilişkindir.

özel radyo ve televizyon yayıncılığı istemlerinin yaklaşık 10 yıldır varolduğu ülkemizde, bu tür yayıncılık henüz 2-3 yıldır yapılmaktadır ve henüz yasal bir zemine oturtulmamıştır. Yasaların olmadığı bir ortamda da herkes kendi koyduğu kurallara göre hareket etmektedir. Böyle bir hareket tarzı şüphesiz en çok toplumu etkilemektedir.

Türkiye'de bugünkü televizyon yayınları genel geçer beğenilere hitap eden, daha fazla seyirciyi ekran başına çekmeye yönelik programlardan oluşmaktadır. TRT dışında "kamu hizmeti modeli" çerçevesinde yayın yapan BRT (Boğaziçi Radyo Televizyonu) bu tür yayıncılık sınıflaması dışında tutulmaktadır. BRT dışındaki bütün televizyonlarda -TRT dahil- yayın ağırlığını filmler, diziler, sürekli diziler, müzik, eğlence, magazin, yarışma ve lotarya türü programlar oluşturmaktadır. Bu tür programlar seyircinin en çok televizyon izlediği saatlerde yayınlanmakta ve "en çok izlenen kanal olma" amacına hizmet etmektedir.

Türkiye'de yayın yapan televizyonlarda yayınlanan programlar çoğulculuğu sağlamaktan çok uzak görünmektedir. Televizyon kanalları ve programlardaki sayısal artış, programlarda çeşitliliği sağlayamamaktadır. Çünkü, bütün programların içeriği hemen hemen aynıdır.

Türkiye'de ulusal yaratıcı kaynaklar etkin bir şekilde ekranlara yansıyamamaktadır. Bunun nedeni de yayınlardaki dışa bağımlılıktır. Yayınların yüzde 70'e varan bir bölümü dış kaynaklı yapılardan oluşmaktadır. Bu programların kaynağıda büyük ölçüde Amerika veya Latin Amerika'dır. Böylece, programlardaki birörneklik kaynaktan da göze çarpmaktadır.

Özel radyo yayıncılığı ülkemizde özel televizyonculuktan da yenidir. Özel radyoculuk Türkiye'de henüz bir yılını bile doldurmamıştır. Özel radyo yayınlarında "gençler" ve "müzik" kelimeleri etrafında şekillenmektedir. Hemen bütün radyoların hedef kitlesi "gençler"den, yayın ağırlığı ise "müzik" programlarından oluşmaktadır. Radyo yayın potansiyeli böylece ikili kısıpca alınmış ve çeşitlilikten çok uzaktır.

Radyo teknolojisinin sağladığı olanaklardan yeterince yararlanılamamaktadır. Sıcakı sıcakına haberciliğe, röportaja ve müzik dışındaki programlara, maliyetlerdeki göreceli ucuzluğa rağmen yer verilmemektedir. Ya da küçük çok ölçekte yer verilmektedir. Böylece, radyo programcılığı da birörneklikten ileriye gidememektedir.

Sistem Nasıl Olusturulmalıdır?

Artık Türkiye’de karma sistemin yasal zemine oturtulması kaçınılmazdır. Bunun için kosullar olusmustur. Burada yayın frekanslarının düzenlenmesi ve dağıtımı çom önemlidir. Bu, teknik olduqu kadar toplumsal bir konudur. Çünkü yayın frekansları sınırlı olduğundan, bütün radyo ve televizyon yayın frekansları toplumun ortak malı sayılmalıdır. Topluma ait bir malı kullanma hakkını yayıncılara tahsis ederken bu kıstas mutlaka gözönünde bulundurulmalıdır. Yayıncı topluma ait bir malı kullanırken, mal sahibine olan sorumluluklarının bilincinde olmalı ve ona göre yayın yapmalıdır. Yayıncı bu bilinçte değilse, yasalar belli hükümlerle müdahalede bulunmalıdır.

Bu aşamada yasa koyucu müdahale edeceği konuları hangi ölçütlere göre belirleyecektir? öncelikle toplumun gereksinmelerini saptamalıdır. Toplumun gereksinmeleri nelerdir? Toplumumuz eğitim ve kültür açısından yeterli düzeyde olmadığı gibi, okuma alışkanlığından ve okuma alışkanlığı artıracak gelir düzeyinden de yoksundur. Bu durum radyo ve televizyona gösterilen ilginin yüksek düzeyde olmasını sağlar. Burada radyo ve televizyonun önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Toplumdaki bu eksiklikler radyo ve televizyon aracılığı ile büyük ölçüde giderilebilir. Radyo ve televizyon bu potansiyele ve etkinliğe sahiptir. Türkiye radyo ve televizyon sistemi olusturulurken yukarıda

belirttiğimiz unsurlar gözönüne alınmalı ve ister özel olsun, ister devlete ait olsun, bütün radyo ve televizyon programlarında "kamu yararı" anlayışı benimsenmelidir.

Yasakoyucu, alanı düzenleyecek yasaları düzenlerken, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin imza koyduğu uluslararası anlaşmaları da -Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi gibi- gözönüne almalıdır.

Yasakoyucu, yasaları yaparken belli kesimlerin görüşlerine basvurmak zorundadır. Hangi kesimlerdir bunlar? Bir kez, toplum tabanını oluşturan demokratik kitle örgütlerinin görüşleri alınmalıdır. Bunlar, Üniversiteler, Siyasi Partiler, işçi Sendikaları, işveren Sendikaları, Basın Konseyleri, Gazeteciler Cemiyetleri, Kooperatifler, İnsan Hakları örgütleri, Meslek Odaları vb.

Yasakoyucunun toplum tabanından alacağı bu görüşler hem toplumun radyo ve televizyondan ne beklediğini ortaya çıkaracak hem toplumsal uzlaşmayı sağlayacak hem de yayınlarda çoqulculuğu sağlamaya katkıda bulunacaktır.

Yasakoyucu alandaki düzenlemeleri yaparken TRT'yi mutlaka özerk bir yapıya kavuşturmalı, siyasi iktidarların ya da başka güçlerin müdahalelerine olanak tanımamalıdır. Bu tür müdahalelere karşı TRT'ye yargı yolunu daima açık tutmalıdır. TRT Yönetim Kurulu üyelerinin, toplumun tabanını yansıtacak şekilde seçilmesini ve atanmasını sağlamalıdır. Kurul üyelerinin seçimi ve atanmasında siyasi otoritenin ağırlığı ortadan kaldırılmalıdır. Kısacası, TRT'nin istenilen

düzey ve nitelikte yayın yapabilmesi için özerk olması gerekliliği kabul edilmeli ve Kurum özerkliğin gerektirdiği kıstaslara göre yeniden yapılandırılmalıdır.

Yeniden yapılandırılması gereken bir diğer organ da RTYK ya da başka bir isimle kurulacak "üst kurul"dur. Tüm radyo ve televizyon yayıncılığını gözetimi, denetimi ve yönlendirmesi altında tutacak olan "üst kurul" da mutlaka özerk bir yapıda olmalı, tabandan seçilen üyelere oluşmalıdır. Üyelerinin seçiminde Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulunun ağırlığı ortadan kaldırılmalıdır. Kurulun görevlerini tam anlamıyla yerine getirebilmesi için gerekli ortam ve bağımsızlık sağlanmalıdır. Tüm radyo ve televizyon yayıncılığı alanını düzenleme yetkisi bu "üst kurul"a bırakılmalıdır. "Üst kurul" üyelerine seçilmek için önerilecek adaylarda belli niteliklerin bulunması gerekmektedir. Üyeler kendi alanlarında belli bir süre çalışmış ve bu alanda yetkinleşmiş olmaları gerekmektedir.

Özel televizyon kanallarının yayın içeriklerini saptarken, içerik bakımından TRT'nin özel kanallardan aşağı kalmadığını belirtmiş, TRT televizyonunun 1. kanalının "rekabet kanalı" olduğunu vurgulamıştık. TRT, özel televizyon kanallarıyla bugünkü yayın anlayışıyla rekabet etmemelidir. Daha doğrusu TRT'nin amacı rekabet olmamalıdır.

TRT'nin amacı; toplumda varolan eğitim-kültür eksikliğini giderici içerikte programlar yapmak, toplumda demokrasi bilincinin oluşmasını sağlamak olmalıdır. Ayrıca

yaptığı habercilikle, toplumun doğru ve yeterli haber gereksinimini gidermeli, bu alanda diğer radyo ve televizyon kanallarına örnek oluşturmalıdır. Bütün bunların yanısıra müzik-eglençe türü programlara da yer verilmelidir elbette. Ama bu tür programlarda da rekabet ikinci plana itilmeli, düzeyli bir eğlence programı anlayışı benimsenmelidir.

TRT hiçbir zaman toplumun en geniş alanına ulaşabilen tek televizyon olduğunu unutmamalı, izleyici kitlesini iyi belirlemeli ve bu kitleye doyurucu nitelikte yayınlar yapmalıdır.

EK 1

YAYIN YAPAN ÖZEL RADYOLAR VE İLLERE GÖRE DAĞILIMI*

ADANA

Akdeniz FM

Beat FM

Flash FM

ANKARA

Anki

Gün FM

Show Radyo

ANTALYA

Antalya FM

Ezgi

Güneş Radyo

AYDIN

Efem Radyo

Flash Radyo

Radyo Vizyon

Venüs Radyo

BALIKESİR

Bandırma FM

Radyo Venüs

Radyo 10

ÇANAKKALE

Mega FM

Radyo Venüs

Truva FM

DENİZLİ

Ana Rd-Tv

Bizimeller Radyo

Denizli FM

Denizli Radyo

Flash Radyo

Gökkusağı Radyo

Pamukkale Radyo

Tavas Radyo

Yöremizin Sesi Radyo

ESKİŞEHİR

Genç Radyo

Show FM

Süper FM

HATAY

Genç Radyo

Metronom FM

* Liste Şubat 1993 tarihi itibarıyla düzenlenmiştir.

BALIKESİR (Devam)**Sev Radyo****BURDUR****Burdur Radyosu****BURSA****Bursa FM****Körfezin Sesi****Radyo Aktif****İSTANBUL****Best FM****BRT****Energy FM****Genç Pamukbank FM****Genç Radyo****İstanbul FM****Kent FM****Kiss FM****Meta FM****Metro FM****Metropol FM****Number One FM****Power FM****Radyo A****Radyo AA****Radyotek****ISPARTA****FM 32****Gülistan FM****Isparta FM****İÇEL****Çakır FM****Mega FM****KAYSERİ****Çağdaş FM****Uzel FM****KONYA****Anadolu Radyo****Değişim FM****Derya FM****Firuze FM****Halkın Sesi****Hür Radyo****Konya FM Bölge****Konya'nın Sesi****Mega FM****Meram FM****Merhaba FM****Net FM****Süper Kanal****Radyo Esas**

İSTANBUL (Devam)

Rumeli FM

RV FM

Show Radyo

Süper FM

99 FM

2000 FM

İZMİR

Ege FM

Genç Radyo

Kanal 101 FM

Kanal 99

Kordon Fm

Metro FM

Radyo Karşıyaka

Show Radyo

Süper FM

TRABZON

Genç Radyo

UŞAK

Mega Radyo

Radyo 640

Uşak 64

KONYA (Devam)

Radyo Teleskop

Venüs Radyo

MANİSA

Genç FM

Manisa FM

Spil Radyo

Venüs FM

MUĞLA

Flash Radyo

Radyo Bodrum

Radyo Box

Radyo Hamle

Radyo Marmaris

SAMSUN

19 Mayıs FM

SİVAS

Sisas

EK 2

**3-9 Agustos 1992 Haftasında En Çok izlenen ilk 50
Televizyon Programı***

<u>PROGRAMIN ADI</u>	<u>YAYINLANAN KANAL</u>
1- Korkusuz Korkak	Show Tv
2- Zeki Metince	Show Tv
3- Kanlı Para	Show Tv
4- Çifte Nikah	Show Tv
5- Yakıştır	TRT 1
6- Saklambaç	Show Tv
7- Çarkıfelek	Show Tv
8- Taksi Soförü	inter Star
9- Emel Sayın Konseri	Show Tv
10- Bir Başka Gece	TRT 1
11- Yoldaşlar	inter Star
12- Somut Kanıt	TRT 1
13- Safak Bekçileri	Teleon
14- Tarikat	Show Tv
15- Sevdim	TRT 1
16- Yalnızca Maria	TRT 1
17- Salı Pazarı	inter Star
18- Alev Gibi	Show Tv
19- Yaz Bekarı	Show Tv

* AGB Araştırma Şirketi'nin ölçümlerine göre düzenlenmiştir.

20- Miami Vice	inter Star
21- Pop 10	Show Tv
22- Sevimli Haydut	inter Star
23- 20-00 Haberleri	TRT 1
24- Dağdan inme	inter Star
25- Sokakların Kanunu	inter Star
26- Cuma Postası	Teleon
27- Pazar Söleni	inter Star
28- Anılar	Show Tv
29- Cumartesi 10	Teleon
30- A Takımı	inter Star
31- Çeteler Savaşı	Show Tv
32- İspanya-Polonya Futbol Maçı	TRT 1
33- Pazarlık	Teleon
34- Süper Çocuk	Show Tv
35- Yalan Rüzgarı	TRT 2
36- Gecenin Sıcakında	Show Tv
37- Cem özer Talk Show	inter Star
38- Can Yoldaşım	Show Tv
39- Aqlamayacaksın	Show Tv
40- Süper Pop	Show Tv
41- Süper Aileler	Show Tv
42- Dedektif	Show Tv
43- İki Kadın	inter Star

44- ABD-Litvanya Basketbol

Maçı

TRT 2

45- Hamsi Nuri

Teleon

46- Çizgi ötesi

TRT 1

47- Araba Çekilisi

inter Star

48- Allah Şahidim Olsun

Show Tv

49- Star 1 Ana Haber Bülteni

inter Star

50- S.W.A.T

Show Tv

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Alemdar, K., Kaya, R., Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar, Savaş Yayınları, Ankara, 1983.

Aziz, Aysel, Elektronik Yayıncılıkta Temel Bilgiler, TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1989.

-----, Radio Televizyonla Eğitim, Ankara Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara, 1982.

Cankaya, Özden, Sanayileşen ve Kentleşen Türkiye’de TRT’nin işlevi, Türkiye ve Ortadoğu Amme idaresi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans ve Uzmanlık Tezi), Ankara, 1981.

Cankaya, Özden, Türk Televizyonunun Program Yapısı, Mozaik Basım ve Yayıncılık, İstanbul.

Ekici, Nail, Yıgınsal İletişim Araçlarında Denetim ve Ülkemize Yansıması, Türkiye ve Ortadoğu Amme idaresi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Lisansüstü Uzmanlık Tezi), Ankara, 1980.

Erdogan, i., Alemdar, K., İletişim ve Toplum, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.

Göze, Ayferi, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1987.

İlal, Ersan, Yıgınsal İletişim Araçları ve Toplum, Der Yayınları, İstanbul, 1989.

- Kaya, Raşit A., Kitle İletişim Sistemleri, Teori Yayınları, Ankara, 1985.
- Kocabasoglu, Uyqur, Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara, 1980.
- Mutlu, Erol, Televizyonu Anlamak, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991.
- Oskay, Ünsal, Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara, 1980.
- Tamer, Ceylan E., Dünü ve Bugünüyle Televizyon, Varlık Yayınları, İstanbul, 1983.
- Taşer, Cengiz İ., Radyonun Organizasyonu ve özerkliği, TRT Basılı Yayınlar Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1969.
- Topuz, öngören, Aziz, önen, Yarının Radyo ve Televizyon Düzeni, Tüses-İlad Ortak Yayını, İstanbul, 1990.
- Vural, Sacide, Radyo-Tv Kurumlarında Yönetim ve Türkiye'deki Uygulama, Anadolu Üniversitesi A.Ö.F. Yayınları, Eskişehir, 1986.
- Wedell, Crookes, Daws, Ryan, Radio 2000, Çev. M. Gerçekler, TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

DİĞER KAYNAKLAR

AGB Araştırma Şirketi ölçümleri, 27 Temmuz 1992.

Anadolu Ajansı, "Haberlerde Erçok TRT, Diğer Programlarda
Show Tv Tercih Ediliyor", 13 Ağustos 1992.

Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi, Sözleşme No. 132.

Babıali Magazin, "Radyo Günleri", Sayı 40, Eylül-Ekim 1992.

BBC Royal Charter, m.3 (a).

Cankaya, Özden, "Türkiye'de Televizyonculuğun Gelişimi ve
Bugünkü Durum", M.Ü. İletişim Dergisi, Sayı 2,
Mart 1993.

Cumhuriyet Gazetesi, "Magic Box Bugün Yayında", 7 Mayıs 1990.

-----, "Nasıl Bir özel Tv?" 19 Temmuz 1990.

DYP 1991 Erken Genel Seçim Bildirgesi.

DYP-SHP Ortak Hükümet Protokolü ve Ekleri, 19 Kasım 1991.

"Genç Radyo Türkiye'nin ilk özel Ulusal Radyosu", Haber Faksı,
26 Haziran 1992.

Hürriyet Gazetesi, "Rekabet Kaliteyi Arttıracak", 25 Kasım
1992.

Medya, "İlad ve Basın Konseyi önerileri", Cilt 5, Sayı 1,
Mart 1992.

-----, "Vatandaşın Eğitimi Görevimiz Olacak", Cilt 4, Sayı
11, Ocak 1992.

Milliyet Gazetesi, "Bu Ne Perhiz, Bu Ne Radyo-Tv Tursusu",
3 Şubat 1993.

-----, "Radyolara Sus Emri", 2 Şubat 1993.

- , "Söz özel Tv'lerin: HBB", 17 Ocak 1993.
- , "Söz özel Tv'lerin: inter Star", 15 Ocak 1993.
- , "Söz özel Tv'lerin: Kanal 6", 14 Ocak 1993.
- , "Söz özel Tv'lerin: Show TV", 16 Ocak 1993.
- , "Tv'de özel Sektör Fıyısı", 18 Ocak 1992.
- Önen, Mesut, "İtalya'da Radyo-Tv Sistemi", İletişim Araştırma,
İletişim Araştırmaları Derneği Bülteni, Sayı 8,
Mart 1992.
- Pekman, Cem, "Yunanistan'da Dereğölasyon", İletişim Araştırma,
İletişim Araştırmaları Derneği Bülteni, Sayı 8,
Mart 1992.
- Sosyal Demokrat Halkçı Parti Program Taslağı.
- Şahin, Haluk, "Yeni Radyo-Tv Düzenine Doğru", İletişim Araştırma,
İletişim Araştırmaları Derneği Bülteni,
Sayı 8, Mart 1992.
- Tahrip Edilen Bir Kurum "TRT", Çağdas Gazeteciler Derneği,
Ankara, 1981.
- TRT 1981 Yılı Genel Yayın Planı.
- TRT 1984 Yılı Genel Yayın Planı.
- TBMM Kamu ve özel Radyo ve Televizyon Yasa Teklifi Taslağı.
- Uğur, Aydın, "Fransa'da Televizyonda özellesme" İletişim Araştırma,
İletişim Araştırmaları Derneği Bülteni,
Sayı 8, Mart 1992.
- Yeni Radyo ve Televizyon Düzeni Hakkında Yasa Teklifi.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ